

The background image is a composite. The top half shows a leopard walking across a log in a lush, green jungle environment. This scene is viewed through a large, oval-shaped porthole or window. The bottom half of the image, visible through the porthole, shows a group of people sitting around a table in a meeting room, engaged in a discussion. The porthole has a dark, metallic frame with visible rivets.

Dorpsbewoners maken het dorp

Toolkit bewonersparticipatie platteland

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Dorpsbewoners maken het dorp

Toolkit bewonersparticipatie platteland

Redactie:

Radboud Engbersen

Matthijs Uytterlinde

Silke van Arum

Astrid van der Kooij

MOVISIE / Partoer / Prisma Brabant / Scoop

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Prisma Brabant

partner in welzijn en educatie

stichting Partoer

centrum maatschappelijke
ontwikkeling Fryslân

Auteurs: Radboud Engbersen, Matthijs Uyterlinde, Silke van Arum, Astrid van der Kooij,
m.m.v. Coos Huijsman, Scoop

Sjoerd IJdema en George van Diepen, Partoer

Berna Kousemaker, Prisma Brabant

Mart Schouten, LCO / Mart Schouten Organisatie en Advies

Eindredactie: afdeling Communicatie MOVISIE

Fotografie: Harry Cock (omslag), Dirk Jan Gjeltema en Sander Nijhuis.

ISBN 90-5957-334-x

Eerste druk, NIZW, december 2005

Tweede druk, NIZW, juli 2006

Overname van informatie uit deze brochure/publicatie is toegestaan onder voorwaarde van de bronvermelding: © MOVISIE, kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling.

Februari 2010

Deze publicatie werd mogelijk gemaakt door een bijdrage van de organisaties LCO, Partoer, Prisma Brabant en Scoop, alsmede door een financiële bijdrage van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV).

www.movisie.nl

Inhoud

	Inleiding. Bottum-up werken met top-support	5
	Radboud Engbersen	
1	Dorpsspiegel	15
	Radboud Engbersen en Matthijs Uytterlinde	
2	PALED-methode	33
	Mart Schouten	
3	Dorpswaardering	51
	Coos Huijsman en Berna Kousemaker	
4	Keukentafelgesprekken	72
	Silke van Arum en Sjoerd IJdema	
5	Countryside Exchange	86
	Matthijs Uytterlinde	

Inleiding

Bottum-up werken met top-support

Radboud Engbersen

‘Het kabinet denkt aan een burger die zelfredzaam, mondig en betrokken is, niet door alleen te eisen, maar door te participeren en verantwoordelijkheid te nemen.’¹

1 Informatie van onderaf

We schrijven 22 januari 2002. In het dorpshuis van het Friese dorp Hemrik zijn 's avonds een honderdtal belangstellenden bij elkaar gekomen: dorpsbewoners, lokale politici, ambtenaren en een enkele lokale journalist. Hemrik is een van de zestien dorpen van de Friese gemeente Opsterland. Vertegenwoordigers van Plaatselijk Belang Hemrik, maar ook die van Tijnje en Ureterp doen in het dorpshuis verslag van de in hun dorp uitgevoerde zelfanalyse. De een doet het in het Fries, de ander in het Nederlands, de derde wisselend in het Fries en het Nederlands. Honderden dorpsbewoners hebben geïnterviewd, gefotografeerd en geholpen bij het maken van vragenlijsten en het vervolgens rondbrengen en ophalen van enquêtes. De verhalen van de vertegenwoordigers van de Plaatselijk Belangen worden ondersteund door geprojecteerde staaftogrammen en foto's. Hun verhalen draaien om een aantal vaste thema's. Blijft het verenigingsleven vitaal, kan men straks de oude dag in het dorp slijten als die met gebreken komt, mag er in het dorp worden gebouwd en voor wie? Maar het publiek wordt niet alleen van zorgen deelgenoot gemaakt. Veel geprojecteerde beelden tonen de fraaie kanten van het leven in het dorp: het landschap, de open ruimte, de vergezichten, de waterwegen en de oude pandjes, kerken en monumenten. Ook het verborgen toeristische potentieel van de dorpen wordt naar voren gehaald.

¹ Bron: Actieprogramma 'Andere Overheid'. Den Haag: ministerie van BZK, 2003.

De avond in Hemrik toont de inzet van dorpsbewoners, de interactie met de lokale politiek en maakt duidelijk dat dorpsorganisaties heel goed in staat zijn tot het maken van een dorpsanalyse. En uit de avond blijkt dat dorpsbewoners enorm geholpen zijn met een methodiek aan de hand waarvan ze een dergelijke klus kunnen klaren.

Niet alleen in Opsterland zetten bewoners zich in voor een gezamenlijke inventarisatie van de kansen, bedreigingen, sterkten en zwakten van het eigen dorp. Het zijn praktijken die we in tal van Nederlandse dorpen tegenkomen. In deze bundel brengen we een aantal succesvolle methodieken voor het voetlicht. Voor deze versie van de toolkit is gekozen voor vijf instrumenten die in de praktijk hun waarde hebben bewezen. Met behulp van deze instrumenten of methodieken kunnen dorpsorganisaties hun dorp precies in kaart brengen en een dorpsanalyse, -visie of dorpsplan maken. In de praktijk worden de begrippen 'dorpsanalyse', 'dorpsvisie' en 'dorpsplan' door elkaar gebruikt. In deze bundel verstaan we onder *dorpsanalyse* een doorlichting van het dorp via gesprekken, fotomateriaal, enquêtes of het verzamelen en interpreteren van statistieken. De situatie zoals het nu is, vormt het uitgangspunt. Een *dorpsvisie* is gericht op de toekomst – wat is wenselijk? – en stippelt op basis van verzameld en geïnterpreteerd materiaal een marsroute uit: die kant gaan we op! In een *dorpsplan* wordt invulling gegeven aan de gewenste maatregelen. Deze worden geconcretiseerd door middel van het vaststellen van een prioriteitschema, een tijdpad en wie waarvoor verantwoordelijk is.

De vijf methodieken staan heel sterk in de traditie van de *community self survey*. De methodiek van het zelfonderzoek is in de jaren vijftig uit de VS geïmporteerd en in het kader van de democratische sociale planning op veel plaatsen in Nederland toegepast. Het is aardig om in herinnering te roepen dat de Plattelands Jongeren Gemeenschap Nederland (PJGN) reeds in 1959 de brochure *Ken uw Dorp. Korte handleiding voor dorpsonderzoek* (1959) publiceerde, terwijl het toenmalige ministerie van Cultuur Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) in 1961 de brochure *Wat is community self survey?* lanceerde. Kern van zelfonderzoek is dat bewoners een rol krijgen bij het opzetten van het onderzoek én bij het verzamelen, verwerken en interpreteren van gegevens over hun wijk of dorp. Zo wordt voorkomen dat bewoners het gevoel hebben dat deskundigen van buiten hun allerlei zaken aanpraten en dat ze bovendien pas achteraf op afgeronde analyses mogen reageren. De methodieken die tegenwoordig worden gebruikt bij het maken van dorpsanalyses, dorpsvisies of dorpsplannen zijn aan deze traditie schatplichtig.

2 Dorpsorganisaties

De methodieken zijn gemaakt voor een dubbele doelgroep: dorpsorganisaties en gemeenten. Nagenoeg alle dorpsvisies en dorpsplannen zijn de vrucht van samenwerking tussen plattelandsgemeenten en dorpsorganisaties. De intensiteit van de samenwerking kan daarbij heel erg verschillen. In sommige gevallen geven gemeenten niet meer dan financiële steun, in andere gevallen zijn gemeenten nauw bij de uitvoering betrokken. In deze bundel spreken we consequent van *dorpsorganisaties*, hoewel er tal van andere namen in omloop zijn ter aanduiding van hetzelfde fenomeen, zoals Dorpsraden of Plaatselijke Belangen. Net als wijkraden of wijkorganisaties bestaan dorpsorganisaties al heel lang. Van sommige gaat de geschiedenis heel ver terug, maar de meeste zijn ontstaan in de jaren zeventig. Er worden wel drie typen dorpsorganisaties onderscheiden (Gerritsen 1999). Bij het eerste type gaat het om een overlegplatform vanuit het dorp waarbij niet in overleg met de gemeente is vastgesteld wat precies de taken en bevoegdheden zijn. Bij het tweede en derde type is dat wel gebeurd. Die hebben vaak een convenant afgesloten met de gemeente en worden gefaciliteerd en budgettair gesteund. Die steun kent voorwaarden zoals afspraken over de samenstelling van de dorpsraad, de vergaderfrequentie en de bevoegdheden. Het tweede type is primair een inspraak- en adviesorgaan. In het geval van het derde type is er sprake van een overdracht van bestuursbevoegdheden van het College van B&W naar de dorpsorganisatie. De organisatie heeft dan bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid gekregen over het beheer van een dorpshuis of gymzaal en kan bijvoorbeeld ook zelf initiatieven subsidiëren om de leefbaarheid van een kern te verbeteren. Van dit laatste type is slechts een beperkt aantal voorbeelden bekend. In de meeste situaties wordt geen gebruikgemaakt van het overdragen van bevoegdheden.

Veel dorpsorganisaties zijn ontstaan als een reactie op het ruimtelijkeorderingsbeleid van de overheid in de jaren zeventig van de vorige eeuw. In die tijd was de *Tweede Nota Ruimtelijke Ordening* vastgesteld. Het rijk wilde gebundelde concentratie, wat inhield dat de steden en centrumdorpen mochten groeien en de kleinere dorpen niet. In de steden en centrumdorpen zouden de voorzieningen worden geconcentreerd. De uitwerking die de provincies hieraan gaven leek desastreuus uit te pakken voor de kleine dorpen: er zou geen woning meer bijgebouwd mogen worden, kleine kernen zouden ontvolken, hun basisscholen kwijtraken et cetera. Veel dorpsorganisaties ontstonden toen als protestorganisatie of actiegroep. Op provinciaal en landelijk niveau werden de krachten gebundeld in provinciale kleinekernenorganisaties en de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen. In deze pioniersfase richtten de dorpsorganisaties zich vooral op het vragen van aandacht voor de leefbaarheidsproblematieken. Leefbaarheid van het platteland moest op de politieke agenda worden geplaatst. Deze

bestaansfase van dorpsorganisaties kenmerkt zich door confrontaties met de overheid. In de periode die daarop volgde, richtten de meeste dorpsorganisaties zich vooral op het behoud van voorzieningen. Daarbij was woningbouw hét onderwerp. Men verwachtte dat extra woningen in het dorp de panacee was voor alle leefbaarheidsproblematieken.

Na de pioniersfase en de strijd voor het behoud van de voorzieningen kwam in de jaren negentig van de vorige eeuw een periode van bezinning. De leefbaarheid van de afzonderlijke kernen wordt nu in een regionaal perspectief geplaatst.

De aandacht verschuift van aanwezigheid van voorzieningen in de kernen naar bereikbaarheid van voorzieningen. Bovendien blijkt dat leefbaarheid niet zozeer een optelling is van afzonderlijke thema's maar dat het een integrale benadering, op regionale schaal vereist. Momenteel werken dorpsorganisaties vanuit een integrale visie op leefbaarheid, waarbij het besef aanwezig is dat een kernoverstijgende of regionale aanpak van belang is. In de bottom-upaanpak van dorpsorganisaties manifesteert zich de sectoroverstijgende samenhang van beleidsvelden op gebieden als milieu, welzijn, economie, ruimtelijke ordening en werkgelegenheid.

Veel dorpsorganisaties zijn momenteel uitgegroeid tot een belangrijke partner in een netwerk van organisaties die actief zijn op het gebied van leefbaarheid van het platteland. Bovendien hebben dorpsorganisaties onmiskenbaar nieuwe impulsen gekregen door de vele gemeentelijke herindelingen. Door deze herindelingen zijn gemeenten verder van hun burgers af komen te staan. De kloof tussen gemeenten en burgers lijkt door dorpsorganisaties te kunnen worden overbrugd. Zo heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) niet alleen de schaalvergroting omarmd (krachtige gemeenten), maar juist ook de schaalverkleining (dorpsorganisaties). Het ministerie combineert zo gemeentelijke schaalvergroting met binnengemeentelijke schaalverkleining, ofwel de voordelen van een grote schaal met die van een kleinere schaal (Ministerie van BZK 1999).

Van de dorpsorganisaties wordt verwacht dat ze de burger beter representeren. De kracht van dorpsorganisaties stoelt immers in hun hechte worteling in de dorpsamenleving.

3 Vijf methodieken

Voor deze bundel zijn vijf methodieken voor dorpsorganisaties en plattelandsgemeenten geselecteerd. Hoewel sommige methodieken elkaar overlappen, leggen ze elk hun eigen accent. Het gaat om de volgende methodieken:

- In de *Dorpsspiegel* verzamelen dorpsbewoners op verschillende manieren informatie over de leefbaarheid van hun dorp. Ze verspreiden enquêtes, houden interviews en brengen de kwaliteiten en problemen van hun dorp met fotoreportages in beeld.
- In de *PALED-methode* ontwikkelen bewoners een gezamenlijke visie op de toekomst van hun dorp. Door het plakken van memostickers worden in enkele goed voorbereide bijeenkomsten de wensen en ideeën van bewoners geïnventariseerd en vervolgens vertaald in concrete plannen en maatregelen.
- In de *Dorpswaardering* gaan dorpsbewoners als ‘amateuronderzoekers’ aan de slag. Geholpen door een speciaal ontwikkeld softwarepakket, maken ze aan de hand van enquêtes een analyse van de leefbaarheid van hun dorp.
- De *Keukentafelmethode* is de meest laagdrempelige van de methodieken in de toolkit. Letterlijk aan de keukentafel gaan bewoners met elkaar in gesprek over de gewenste veranderingen in het dorp. De uitkomsten van deze gesprekken kunnen worden uitgewerkt tot een dorpsvisie.
- In *Countryside Exchange*, ten slotte, worden experts van buiten uitgenodigd om na te denken over de toekomst van een dorp of streek. Gevoed door bewoners en lokale partijen ontwikkelt een onafhankelijk team buitenstaanders een visie op de gewenste ontwikkeling. De bewoners gaan vervolgens aan de slag met het vertalen van de visie in concrete maatregelen.

Benadrukt moet worden dat deze vijf methodieken geen blauwdruk vormen.

Ze schrijven niet tot in detail voor hoe een dorpsorganisatie of gemeente te werk dient te gaan, maar zijn vooral bedoeld ter inspiratie. Wie worstelt met de vraag hoe de leefbaarheid in het dorp verbeterd kan worden, wordt uitgenodigd om vrijelijk te putten uit de hier gepresenteerde methoden. Veel hangt immers af van de exacte vraag – is er behoefte aan een analyse van de staat van het dorp of moet er een dorpsvisie of een dorpsplan worden gemaakt? – en van de lokale situatie: wat is de schaal van het dorp, op hoeveel vrijwilligers kan men rekenen en hoeveel tijd en geld is er? Onderdelen van de verschillende methodieken kunnen met elkaar worden gecombineerd en de methoden kunnen elkaar ook aanvullen. De toolkit doet daarmee een beroep op de creativiteit van de lezer.

4 Kernkwaliteiten

De vijf methodieken verschillen in hun uitwerking op tal van punten van elkaar, maar delen wel een aantal kernkwaliteiten. Het gaat om de volgende kwaliteiten:

- 1 herkenbaar
- 2 gebruiksvriendelijk
- 3 activerend
- 4 samenbindend
- 5 inspirerend
- 6 toereikend

Herkenbaar

De informatie die wordt verzameld, is herkenbaar voor de dorpsbewoners.

Het gaat met name om het in beeld brengen van de concrete leefwereld van de dorpsbewoners: de verkeersonveiligheid in de bocht van die specifieke straat, de kuilen in de weg bij de derde lantaarnpaal links van de provinciale weg, het verwaarloosde trainingsveld van de voetbalclub, de gebrekkige kinderopvang, en ga zo maar door. In het geval van Countryside Exchange staat die concrete leefwereld minder centraal; deze methodiek dient als katalysator voor het op gang brengen van nieuwe ontwikkelingen en schwing in de streek.

Gebruiksvriendelijk

De tweede kernkwaliteit is gebruiksvriendelijkheid. Juist omdat plattelandsgemeenten en dorpsorganisaties over beperkte capaciteit (menskracht, kennis, tijd en geld) beschikken en voor een groot deel afhankelijk zijn van vrijwillige inzet, is het belangrijk dat de methodieken goed hanteerbaar en inzichtelijk zijn. De hier gepresenteerde methodieken kennen een heldere fase-indeling, zodat duidelijk is via welke stappen een dorpsanalyse, -visie of -plan tot stand komt. Zo weten alle betrokkenen bij de uitvoering van de methodiek waar ze in het proces staan.

Activerend

Een derde kernkwaliteit van de methodieken is dat ze dorpsbewoners aanzetten tot activiteit. Vooral voor dorpsbewoners die (onvrijwillig) buiten het arbeidsproces staan, dan wel op zoek zijn naar een zinvolle tijdsbesteding, zijn activiteiten in het kader van het werken aan een dorpsvisie heel belangrijk. Daarnaast dragen de geselecteerde methodieken bij aan de politieke activering en bewustwording van dorpsbewoners en dus aan het versterken van de lokale democratische cultuur.

Samenbindend

Een vierde kernkwaliteit is dat de verschillende methodieken mensen bij elkaar brengen. Ook al zijn dorpen relatief kleine gemeenschappen, dan betekent dat nog niet dat men elkaar allemaal kent. Het betrokken zijn bij het maken van dorpsanalyses en -plannen levert vaak nieuwe contacten op. Het bindt en verbindt mensen.

Inspirerend

De verschillende methodieken geven dorpsbewoners de kans talenten ten volle te benutten en verder tot ontwikkeling te brengen. Bij het maken van een dorpsanalyse of dorpsvisie gaat het niet alleen om het uitvoeren van vervelende klusjes, maar ook om zaken die specialistische vaardigheden en competenties van dorpsbewoners vragen.

Toereikend

De geselecteerde methodieken brengen de meest relevante informatie bij elkaar. Deze informatie is toereikend voor het maken van eerste analyses, dus analyses waarover men vervolgens met elkaar in discussie gaat betreffende de vraag wat er op de korte en de lange termijn in de verschillende dorpen aangepakt moet worden. Daar waar informatie ontbreekt of tekortschiet, kan in tweede instantie altijd aanvullende informatie worden verkregen. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van specialistische monitorsystemen.

5 Randvoorwaarden

Met het maken van dorpsanalyses, dorpsvisies of dorpsplannen is niet noodzakelijk veel geld gemoeid. Een dorpsanalyse kan met beperkte middelen worden gemaakt. Het succes hangt eerder af van immateriële dan van materiële voorwaarden. Onderstaande zes randvoorwaarden zijn belangrijk. Als deze niet kunnen worden vervuld, is het verstandig de vraag op te werpen of men het project wel ter hand moet nemen.

Het betreft:

- 1 daadkracht
- 2 zelfwerkzaamheid
- 3 commitment
- 4 communicatief talent
- 5 tijd
- 6 professionele ondersteuning

Daadkracht

Ten eerste staat of valt het oppakken van een dergelijke klus met de aanwezigheid van een aantal inspirerende personen die van aanpakken weten. In het ideale geval zijn deze zowel binnen het gemeenschapsleven van het dorp te vinden als binnen de gemeentelijke organisatie. Het zou naïef zijn om te denken dat iedereen er vanaf het begin voor warmloopt een dorpsanalyse of dorpsvisie te maken; het is dan ook essentieel dat op sleutelposities gedreven mensen zitten die de kunst verstaan anderen enthousiast te maken. In situaties waar partijen zich er plichtmatig aan verbinden, hebben projecten als het maken van een dorpsanalyse of -plan nauwelijks bestaansrecht. Wie zich aan het project verbindt, moet in woorden én daden betrokkenheid tonen. Als het heilige vuur er niet is, dan is het niet verstandig om eraan te beginnen.

Zelfwerkzaamheid

Bij alle vijf instrumenten hebben dorpsbewoners bij de informatieverzameling en de analyse een belangrijke inbreng. Natuurlijk zijn er op dit punt verschillen. Zo spelen in sommige methodieken professionals in de analysefase een net iets grotere rol. Alle hier verzamelde methodieken zijn niettemin volledig afhankelijk van de inbreng van bewoners. Doen die niet mee, dan houdt het op.

Commitment

Een andere randvoorwaarde is dat relevante partijen zich aan het project committeren. Vanuit twee kanten moet er betrokkenheid zijn: aan de ene kant van de lokale politiek, het College (en vooral van de verantwoordelijke wethouder), en van de ambtelijke organisatie, aan de andere kant van dorpsorganisaties en hun achterban. Belangrijk is dat de gemeente bij de start duidelijk aangeeft dat ze zich committeert aan de uitslag. Natuurlijk kan een gemeente niet de garantie geven dat ze alle uitkomsten zal honoreren. De gemeente beschikt over schaarse publieke middelen. Het is belangrijk dat dat vanaf het begin duidelijk is.

De dorpsanalyse legt bloot wat er dient te gebeuren, vervolgens moet er een afweging worden gemaakt wat prioriteit heeft en wat door wie moet worden opgepakt.

Communicatief talent

Voor de trekkers van het project is communicatief talent onontbeerlijk. Ze moeten niet alleen goed met dorpsbewoners kunnen communiceren, maar ook met mensen van de gemeentelijke diensten en andere instanties. Nodig is de spreekwoordelijke duizendpoot die zich niet snel uit het veld laat slaan, enthousiast en pragmatisch is, op de juiste momenten doorpakt en op weer andere momenten in het bezit blijkt te zijn van een benijdenswaardig engelengeduld.

Tijd

Vervolgens dienen centrale actoren over tijd te beschikken. Tijd is tegenwoordig een schaars goed. Er zijn steeds meer tweeverdieners met drukke agenda's, terwijl ambtenaren meer dan vroeger hun uren precies moeten verantwoorden.

Als het project vanuit de gemeente wordt gecoördineerd, dient de gemeentelijke projectleider ook de tijd te krijgen om een dergelijk project te kunnen uitvoeren. Het maken van een dorpsanalyse, -visie of -plan vergt veel overleg buiten kantooruren met dorpen. Omdat de meeste methodieken sterk leunen op de inbreng van dorpsbewoners, is het belangrijk om ook goed te kijken of de mensen in het dorp over voldoende tijd beschikken. Wees eerlijk: is er iemand binnen een gemeentelijke organisatie voor een deel van de tijd vrij te spelen voor een dergelijke klus en hebben inwoners in de dorpen tijd om taken uit te voeren? Is dat niet of onvoldoende het geval, dan is weer de boodschap niet aan het traject te beginnen.

Professionele ondersteuning

Een laatste randvoorwaarde is dat bij een dergelijk project de inzet en kennis van de mensen in de dorpen wordt gecombineerd met de expertise van de gemeente en professionals. De kunst bij dit soort projecten is, in de woorden van de socioloog Kees Schuyt, bottom-up te werken met top-support. Het is belangrijk dat partijen heel goed onderkennen wat ze wel en niet kunnen, en zo nodig ontbrekende expertise binnenhalen. Het heeft geen enkele zin een partij zich aan een dergelijke klus te laten vertellen. Het is een fictie dat dorpsbewoners alles zelf kunnen. In theorie kunnen ze dat, maar de praktijk leert dat bij het maken van dorpsplannen en dorpsanalyses een vorm van professionele ondersteuning nodig is. Tevoren moet goed worden gezien welke expertise nodig is. Gaat het om louter procesondersteuning, of om logistieke ondersteuning, gaat het om ondersteuning bij het verzamelen van informatie, bij het invoeren van gegevens, bij het maken van analyses en trekken van conclusies, bij het schrijven van eindrapportages? Dat moet goed op een rijtje worden gezet, en vervolgens wordt bekeken wat dorpsbewoners zelf kunnen doen en waar ze ondersteuning bij nodig hebben.

6 Leeswijzer

In deze bundel treft de lezer vijf beschrijvingen van methodieken aan.

De methodiekbeschrijvingen hebben alle dezelfde opbouw: een inleiding, de voorgeschiedenis, de onderscheidende kwaliteit ten opzichte van de andere methodieken, de zaken die nodig zijn om de methodiek te kunnen uitvoeren, de verschillende fasen die worden doorlopen en ten slotte de oogst van de methode oftewel wat het uiteindelijk

oplevert. In een slotparagraaf vindt de lezer referenties naar literatuur en instanties waar de methodiek in haar volledigheid is beschreven, én naar instanties die behulpzaam kunnen zijn bij het uitvoeren van de methodiek.

7 Tot slot. Het ongewone van het gewone

Bewonersparticipatie heeft in de context van de stad een wat toberig karakter gekregen. Dat komt vooral door de teleurstelling over het aantal burgers dat bereid is om mee te denken. Op dit moment is het bijvoorbeeld een enorme opgave om bewoners te betrekken bij de herstructureringsplannen van naoorlogse wijken. In deze wijken wonen tal van allochtone groepen die zich niet gemakkelijk laten aanspreken door een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal, en bovendien worden afgeschrikt door de Nederlandse vergadercultuur met agenda's, notulen en rondvragen. Vandaar dat in deze wijken op alle mogelijke manieren wordt geprobeerd om deze groepen te laten meedenken over de wijk waar ze wonen. Op het platteland hoeft men zich in veel mindere mate in ludieke bochten te wringen om bewoners te laten meedenken. Plattelandsbewoners weten de weg naar het dorps huis of de nieuwe multifunctionele accommodatie in de regel uitstekend te vinden. Dat lijkt doodgewoon, maar dat is het niet. Aan het vitaal en levend houden van deze vaak unieke lokale democratische cultuur moet dan ook permanent worden gewerkt. Plattelandsbewoners mogen zich dan gemakkelijker laten overhalen om in het dorps huis hun stem te laten horen, aan ongericht avondjes uitschrijven heeft niemand iets. Bewoners betrekken bij het maken van dorpsplannen en dorpsvisies vereist structurering. Daarover gaat deze bundel.

Literatuur

Gerritsen, N., *Dorpsraden in beschouwing. Een onderzoek naar de invloed van dorpsraden op de relatie tussen burgers en gemeentebestuur in de gemeente Schouwen-Duiveland*. Den Haag: SGBO, juli 1999

Ministerie van BZK, *Krachtige gemeenten. Beleidsnotitie gemeentelijke herindeling*. Den Haag, januari 1999

1 Dorpsspiegel

Radboud Engbersen en Matthijs Uyterlinde

1 Inleiding

De Dorpsspiegel is een methodiek waarmee de leefbaarheid van dorpen aan de hand van cijfers, woorden en beelden in kaart wordt gebracht. De kracht van de Dorpsspiegel is dat het de juiste vragen oproept. De methode dwingt betrokkenen, op basis van de beschikbare informatie, kwesties zo precies mogelijk te benoemen en vervolgens plannen te maken om er iets aan te doen. De Dorpsspiegel is opgezet als een instrument waarmee zowel gemeenteambtenaren als georganiseerde bewoners hun voordeel kunnen doen. De Dorpsspiegel geeft gemeenten en dorpsorganisaties de mogelijkheid om periodiek de leefbaarheid van hun dorp te meten en op een onderbouwde manier in dialoog te treden met elkaar, met andere dorpen en met de gemeentelijke, provinciale of zo nodig Europese overheid. Naast een signalerende functie en een tot dialoog aanzettende functie, heeft de Dorpsspiegel juist ook een tot actie aansporende functie.

In de Dorpsspiegel worden verschillende methoden van informatieverzameling gecombineerd. Er wordt gebruikgemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve methoden waarbij objectieve en subjectieve bronnen als basis fungeren. Zo wordt tegelijk een binnen- als een buitenperspectief op een dorp gegeven. De Dorpsspiegel kent vier onderdelen. Het *dorp in vragen* heeft betrekking op een schriftelijke enquête onder bewoners. Onder *dorp in gesprek* wordt verslag gedaan van groepsgesprekken en interviews met sleutelfiguren. *Dorp in beeld* omvat een serie digitale fotoreportages met ondertekeningen. En *dorp in structuur*, ten slotte, vormt een overzicht van relevante statistische gegevens en de sociale infrastructuur.

Hoewel een gemeente doorgaans initiatiefnemer is van de Dorpsspiegel, zijn bewoners via dorpsorganisaties intensief bij de methodiek betrokken. Bij de uitvoering zijn ze zelfs onmisbaar. Zo wordt de vragenlijst van de enquête met hen doorgesproken, zijn ze verantwoordelijk voor het verspreiden en ophalen van de enquêtes, én zijn ze verantwoordelijk voor de keuze van de te interviewen personen en de thematische keuzes van de fotoreportages. Ook spelen de bewoners een belangrijke rol bij de presentatie en de bespreking van de uitkomsten.

De Dorpsspiegel kan periodiek worden herhaald, waardoor zowel kan worden ingespeeld op actuele als op langetermijnontwikkelingen.

2 Voorgeschiedenis

De geschiedenis van de methodiek Dorpsspiegel begint bij een werkconferentie die de Friese gemeente Opsterland (circa 29.000 inwoners verdeeld over zestien dorpen) organiseerde in januari 2001. Met deze conferentie wilde de gemeente een begin maken met het ontwikkelen van een eigen lokaal sociaal beleid. In de conferentie kwam een aantal aandachtspunten uitvoerig aan bod: Hoe krijgen we zicht op de thema's en kwesties die onze burgers belangrijk vinden? Hoe brengen we de ervaringskennis van onze burgers die over zestien dorpen verspreid wonen in beeld? Wat is de juiste sociale infrastructuur voor de sterk van elkaar verschillende dorpen; vooral ook als we verder kijken dan de dag van vandaag? Welke informatie willen we verzamelen? Lokaal sociaal beleid raakt immers ook aan aandachtsvelden als zorg, onderwijs, huisvesting, inrichting van de publieke ruimte, voorschoolse en naschoolse opvang, vrijetijdsbesteding, lokale economie en volkshuisvesting.

De dorpen van Opsterland naar inwoneraantal (1 jan. 2002)

Gorredijk	6609	Langezwaag	994
Ureterp	4708	Terwispel	995
Beetsterzwaag	3762	Frieschepalen	982
Wijnjewoude	2025	Siegerswoude	873
Bakkeveen	1946	Hemrik	717
Nij Beets	1611	Luxwoude	395
Tijnje	1459	Jonkerslân	295
Lippenhuizen	1296	Olterterp	92

Het NIZW (nu MOVISIE) was bij de conferentie van de gemeente Opsterland aanwezig en had in de jaren daarvoor in verschillende gemeenten ervaring opgedaan met de taaie praktijk van monitoring. Deze ervaringen hadden hun neerslag gevonden in boeken als *Nederland aan de monitor* (Engbersen e.a. 1997) en *Indicatoren van A tot Z* (Engbersen e.a. 1998). Het waren deze ervaringen die het NIZW op de conferentie inbracht en die tot het plan leidde om een instrument te ontwikkelen dat paste bij de ambtelijke capaciteit van de gemeente Opsterland en bij de cultuur van zelfwerkzaamheid van dorpsorganisaties en die bovendien aansloot bij de uitgangspunten van interactieve beleidsvorming. Dat werd de Dorpsspiegel. Omdat zowel de gemeente Opsterland als de verschillende dorpsorganisaties (de zogenoemde Verenigingen van Plaatselijke Belang) over beperkte capaciteit beschikten, is de Dorpsspiegel zo eenvoudig mogelijk gehouden.

Het spreekwoord luidt 'bezint eer gij begint'. In de loop van 2001 heeft de gemeente daarom samen met het NIZW en de Friese provinciale steunfunctie Partoer de projectopzet van de Dorpsspiegel uitgewerkt. In november 2001 is het idee voorgelegd aan alle dorpsorganisaties in Opsterland. De dorpsorganisaties werden geïnformeerd over het lokaal sociaal beleid van de gemeente en meer specifiek over het instrument van de Dorpsspiegel. De organisaties waren geïnteresseerd, maar keken de kat nog een beetje uit de boom. Besloten werd om de Dorpsspiegel als eerste uit te voeren in drie pilotdorpen: Hemrik, Tijnje en Ureterp. Er werd een bijeenkomst belegd met deze drie dorpen om grip te krijgen op de thema's die daar speelden. Het NIZW organiseerde daaropvolgend in Utrecht een expertmeeting met experts en partijen uit Opsterland over lokale monitoring. Zo leerden de verschillende betrokkenen elkaar goed kennen. Op een gegeven moment werd het spreekwoord 'bezint eer gij begint' verruild voor de gevleugelde woorden 'begint eer gij bezint'. De houding was nu: niet meer talmen, aan de slag, we gaan uitproberen of het lukt.

Begin februari 2002 is in de pilotdorpen Hemrik, Tijnje en Ureterp een enquête uitgevoerd. De vragenlijsten zijn door dorpsbewoners uitgedeeld en opgehaald. Deze vragenlijsten waren eerst met de dorpsorganisaties doorgesproken en vervolgens aangepast. De respons bleek boven verwachting; in alle dorpen lag deze ruim boven de 70 procent. De dorpsbewoners hadden ook foto-instructies en een korte interview-training gekregen. Een kleine vier weken later toonden de drie dorpen met behulp van powerpointpresentaties al de eerste resultaten! Ureterp en Tijnje baseerden zich daarbij op interview- en fotomateriaal, Hemrik presenteerde, daarbij geholpen door het NIZW, ook de eerste enquêteresultaten. De avond in Hemrik was een groot succes. Meer dan honderd personen uit kringen van dorpsorganisaties, de lokale politiek en de gemeente Opsterland waren aanwezig.

De voordrachten inspireerden en overtuigden. Alle zorgen, stenen des aanstoots en stokpaardjes van de drie dorpen kwamen in beeld. Maar er werden niet alleen grieven en zorgen geventileerd. Er was ook veel betrokkenheid bij en trots op het eigen dorp te beluisteren. De hoge respons op de enquête was daar een illustratie van.

Na de avond in Hemrik werd besloten tot de uitvoering van de Dorpsspiegel in de dertien andere dorpen van de gemeente Opsterland. Het commitment van de dorpsorganisaties, de provinciale steunfunctie Partoer en de regionale welzijnsinstelling De Ploeg heeft ervoor gezorgd dat het project in relatief korte tijd met succes is gerealiseerd. Het project is in een tijdvak van ongeveer tien maanden uitgevoerd. In deze periode zijn voor zestien dorpen de vier gegevensbronnen ingevuld; vervolgens zijn afzonderlijke analyses voor elk van de dorpen gemaakt en is een overkoepelende analyse tot stand gebracht van de zestien dorpen bij elkaar. Eind oktober 2002 mondden alle inspanningen uit in de website www.dorpsspiegel.nl, waar alle enquêteresultaten, de bijna duizend foto's, de verslagen van de interviews en groeps gesprekken en de statistische gegevens uit de Dorpsspiegel te vinden zijn. Deze website omvat ook de afzonderlijke analyses van de zestien dorpen, evenals een overall analyse van de gemeente Opsterland.

Met deze uitkomsten van de Dorpsspiegel als vertrekpunt zijn vervolgens zogenoemde dorpsgesprekken gevoerd. Een en ander heeft geresulteerd in de notitie *Lokaal sociaal beleid in Opsterland. Concept kadernotitie verslagen en verwerkingslijsten dorpsgesprekken* (juli 2003). In deze notitie is precies aangegeven welke zaken met staand beleid uitgevoerd kunnen worden en welke zaken aanvullende financiering vragen. Vervolgens is met de dorpen een prioritering gemaakt van de gewenste verbeteringen.

In 2005 heeft de gemeente Opsterland met de verschillende dorpsorganisaties het maken van een tweede Dorpsspiegel ter hand genomen. In september 2005 zijn de vertegenwoordigers van de verschillende dorpsorganisaties gestart met het uitzetten

van de enquêtes. Ook deze uitkomsten zijn te vinden op de website www.dorpspiegel.nl. Met deze uitkomsten is een vergelijking gemaakt tussen de situatie in 2002 en die in 2005-2006. Wat is in deze periode verbeterd, verslechterd én gelijk gebleven? En waar zou dat aan kunnen liggen? Daarnaast speelt deze tweede Dorpsspiegel op de actualiteit in door het opnemen van een aantal vragen die relevant zijn in het kader van de invoering van de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), bijvoorbeeld de vraag naar extra zorg van een chronisch zieke, gehandicapte of dementie-rende in een huishouden (mantelzorg).

3 Onderscheid ten opzichte van de andere methodieken

De Dorpsspiegel onderscheidt zich op de volgende punten van andere methodieken uit de toolkit. De Dorpsspiegel steunt op een hoge mate van zelfwerkzaamheid van bewoners, verbindt een binnen- en buitenperspectief, en kent een concreet en beeldend karakter.

Veel zelfwerkzaamheid

De Dorpsspiegel is de vrucht van veel zelfwerkzaamheid. Het zijn de dorpsbewoners die interviews houden, enquêtes inhoudelijk beoordelen, rondbrengen en ophalen, fotoduo's op pad sturen en onderschriften bij foto's maken.

Binnen- en buitenperspectief combineren

Dankzij het aanboren van vier verschillende gegevensbronnen legt de Dorpsspiegel de verbinding tussen een binnen- en een buitenperspectief. Onder buitenperspectief verstaan we een inblik op een dorp met behulp van statistieken. Dorpsbewoners ervaren dergelijke analyses als afstandelijk. Ze kunnen ook letterlijk op grote afstand worden gemaakt en vaak worden ze tot stand gebracht zonder dat betrokkenen het dorp hebben gezien. Vandaar dat het belangrijk is om ook aandacht te besteden aan het binnenperspectief; in dit perspectief staat de *beleving* van de dorpsbewoner centraal. In de Dorpsspiegel krijgt het binnenperspectief inhoud door middel van de enquête, de interviews en de foto's. Zo vullen in de Dorpsspiegel statistieken, woorden en beelden elkaar aan.

Concreet en beeldend karakter

Het fotoarchief verschaft de Dorpsspiegel een sterk beeldend en concreet karakter. Dat blijkt aantrekkelijk te zijn voor gebruikers. Bewoners zijn heel goed te bewegen om mee te denken over hun dorp, maar willen dan wel praten over zaken waar ze zich iets bij kunnen voorstellen. Foto's zijn daarbij ideale kapstokken. Ze geven de Dorpsspiegel een hoog 'van ons'-gehalte. Bovendien gaat van foto's een dwingende kracht uit. Uit

een enquête kan blijken dat een hoog percentage van de inwoners ontevreden is over het onderhoud van de wegen, maar als deze uitkomst vergezeld gaat van een fotoreportage waarin alle kuilen in de wegen van het dorp zijn vastgelegd, is de kans groter dat daar ook echt iets aan wordt gedaan.

4 Wat is er nodig om de Dorpsspiegel uit te voeren?

Randvoorwaarden

- commitment
- sociaal kapitaal
- communicatief talent op sleutelposities
- combinatie van lokale en externe expertise
- expertise op het gebied van ICT en statistiek
- tijd
- geld

Commitment

Om de Dorpsspiegel te laten slagen, is het van belang dat het project breed wordt gedragen. Niet alleen door de gemeente en de dorpsorganisaties, maar het liefst ook door andere relevante actoren, zoals een provinciale steunfunctie dan wel een lokale of regionale welzijnsstichting. Een dergelijk breed commitment geeft betrokkenen het idee dat het project er echt toe doet én geeft hun het gevoel er niet alleen voor staan. Dat laatste is belangrijk, zeker op het moment dat er kritiek komt, en die komt er onvermijdelijk. Bijvoorbeeld van de kant van de lokale en provinciale pers die ruimte biedt aan mensen die zich sceptisch uitlaten over het project. Bij het voorbereiden van de tweede Dorpsspiegel is opnieuw duidelijk geworden hoe belangrijk commitment is. In het geval van de tweede Dorpsspiegel wil men uiteindelijk voor één pilotdorp een integraal ontwikkelingsplan maken. Bij een dergelijk plan zijn verschillende gemeentelijke afdelingen betrokken. Zij moeten straks allemaal hun steen bijdragen. Vandaar dat het belangrijk is goed te toetsen of die bereidheid er inderdaad is. Het organiseren van commitment blijkt steeds weer een tijdrovende zaak te zijn.

Sociaal kapitaal

In het geval van de Dorpsspiegel spelen dorpsorganisaties een belangrijke rol. Zij vertegenwoordigen een groot sociaal kapitaal, dat wil zeggen: zij zijn in staat mensen, netwerken en verbanden te mobiliseren om dingen gedaan te krijgen. Vandaar dat er ook heel bewust voor is gekozen dorpsorganisaties te betrekken bij de ontwikkeling van de Dorpsspiegel. Op deze keuze is ook wat af te dingen, omdat

niet alle dorpsbewoners lid zijn van een dorpsorganisatie. Vaak zijn vooral gevestigde bewoners daar lid van en nieuwkomers minder vaak. Het is dan ook belangrijk om te kijken hoe het sociaal kapitaal dat (relatieve) nieuwelingen kunnen inbrengen, gemobiliseerd kan worden.

Communicatief talent op sleutelposities

De derde randvoorwaarde heeft te maken met communicatief talent. Er dient een projectleider te worden aangewezen die gedurende het hele proces aanspreekpunt en vraagbaak is voor de mensen uit het dorp. Vaak zal van deze persoon worden gevraagd op informatieavonden in het dorp tekst en uitleg te geven over het project. Dorpsbewoners kunnen deze projectleider werk uit handen nemen door de organisatie van dergelijke avonden op zich te nemen en op de avond zelf de gespreksleiding te verzorgen. De projectleider verstaat de kunst zowel binnen de eigen ambtelijke organisatie goed te communiceren als met de mensen uit het dorp. De projectleider is de spreekwoordelijke duizendpoot. Enthousiast, pragmatisch, op de juiste momenten toont hij engelengeduld, maar ook heeft hij een 'geen woorden maar daden'-houding: 'Jongens, doorpakken!'

Combinatie van lokale en externe expertise

Een vierde randvoorwaarde is dat de inzet en kennis van de mensen in de dorpen wordt gecombineerd met de expertise van de gemeente en van experts van buiten. In Opsterland werd externe expertise ingebracht door het NIZW en door de begeleidingscommissie van het project. Hierin zaten vertegenwoordigers van de regionale welzijnsstichting, de provinciale steunfunctie Partoer, het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) uit Rotterdam, de Streekraad Oost-Groningen, het Van Hall-instituut uit Leeuwarden, het ministerie van VROM en de Friese regionale welzijnsinstelling De Ploeg. Het COS bracht kennis in over representatieve steekproeven en het verwerken van enquêtes, het Van Hall-instituut over methodisch werken in plattelandsprojecten, de Streekraad Oost-Groningen over belangrijke leefbaarheidskwesties, Partoer over lokale democratie in Friese dorpen, en het NIZW ten slotte bracht kennis in over praktijken van monitoring. Later is ook nog een communicatiebureau aangezocht voor het maken van de website. Dankzij het maken van de eerste Dorpsspiegel heeft de gemeente Opsterland de kennis in huis om de hele exercitie zelf uit te voeren. Bij de uitvoering van de tweede Dorpsspiegel is de gemeente dan ook veel minder afhankelijk van expertise van buiten. Studenten van de universiteit Groningen helpen bij het invoeren van de enquêtegegevens, terwijl ambtenaren van de gemeente Opsterland vervolgens zelf de gegevens verwerken en eerste analyses maken. Een medewerker van het Landelijk Centrum Opbouwwerk geeft een lichte vorm van ondersteuning. Ook de regionale welzijnsinstelling De Ploeg verricht weer hand- en spandiensten.

Expertise op het gebied van ICT en statistiek

Een vijfde randvoorwaarde is dat de gemeentelijke organisatie in staat is informatie uit landelijke statistische bestanden te halen voor de Dorpsspiegel. Daarnaast is het van belang dat er mensen bij het project betrokken zijn die ervaring hebben met het ordenen en presenteren van digitale informatie en fotomateriaal. Zo werden de dorpsorganisaties in Opsterland geholpen door de regionale welzijnsstichting bij het verzorgen van de eerste powerpointpresentaties.

Als laatste is het belangrijk dat er een deskundige op het gebied van statistische analyseprogramma's (SPSS) bij de Dorpsspiegel wordt betrokken. In Opsterland is deze analyse door het NIZW uitgevoerd nadat studenten de gegevens hadden ingevoerd. In het ideale geval wordt de statistische analyse uitgevoerd door iemand van de gemeente dan wel door een dorpsorganisatie. Ook vanuit budgettair oogpunt is dit gunstig. Het is echter noodzakelijk dat men beschikt over specifieke kennis op het gebied van statistiek, omdat anders het gevaar bestaat dat er onjuiste conclusies worden getrokken. Bij de uitvoering van de tweede Dorpsspiegel heeft de gemeente Opsterland ervoor gezorgd deze expertise in eigen huis te hebben.

Tijd

Ook de factor tijd vormt een randvoorwaarde. Enerzijds omdat er verschillende soorten informatie moeten worden verzameld, anderzijds omdat een belangrijk deel van de werkzaamheden voor de Dorpsspiegel door vrijwilligers wordt uitgevoerd. Veel is afhankelijk van de kracht van de lokale civil society én van het organisatietalent van de projectleider. Toch leert de ervaring dat het mogelijk is om een Dorpsspiegel in een maand te maken. In die maand wordt (1) een enquête uitgevoerd, worden (2) interviews en groepsgesprekken gehouden, wordt (3) een fotoreportage gemaakt, worden (4) relevante statistieken verzameld en wordt vervolgens (5) een eerste analyse gemaakt op basis van het materiaal van (1) tot en met (4). Duidelijk is dat dit alleen kan worden gehaald als veel dorpsbewoners meehelpen. De afhankelijkheid van vrijwilligers betekent ook dat er geen al te rigide planning gehanteerd kan worden.

Het is dus niet ondenkbaar dat er vijf of zes weken over wordt gedaan. Hierbij is het uitgangspunt dat de vier vormen van informatieverzameling tegelijk plaatsvinden. Dit is weliswaar het meest efficiënt, maar vanuit wetenschappelijk oogpunt is er ook veel voor te zeggen om de verschillende onderdelen na elkaar uit te voeren, zodat bijvoorbeeld de uitkomsten van de enquête kunnen worden meegenomen in de groepsgesprekken. Nadeel hiervan is echter dat het proces tijdrovender en dus kostbaarder wordt. Bovendien ligt het gevaar op de loer dat het enthousiasme van bewoners in de loop van het proces afneemt. Niettemin heeft de gemeente Opsterland er, in samenspraak met de verschillende dorpsorganisaties, bij de tweede Dorpsspiegel voor

gekozen om de verschillende onderdelen deze keer ná elkaar uit te voeren. Overigens is de voorbereidingstijd die gemoeid is met het maken van een Dorpsspiegel in de gegeven schatting buiten beschouwing gelaten; de periode van vier tot zes weken heeft alleen betrekking op de uitvoeringsfase. Ook is de schatting gebaseerd op het gebruik van de enquête zoals die voor Opsterland is ontwikkeld; deze behoeft slechts beperkt te worden aangepast.

Geld

Aangezien budgetten doorgaans beperkt zijn, is het noodzakelijk dat alle betrokkenen (gemeente, dorpsorganisaties, bewoners) zich realiseren dat de Dorpsspiegel alleen kan slagen via een gezamenlijke inspanning. Bovendien: hoe meer zelfwerkzaamheid, hoe minder kosten. Daarbij verdient het aanbeveling op zoek te gaan naar externe partners die delen van het project, bijvoorbeeld de analyse van de enquête of het maken van de website, kunnen financieren.

Het maken van een Dorpsspiegel vraagt ook om een investering in professionele ondersteuning, zowel inhoudelijke ondersteuning als procesondersteuning.

De inhoudelijke ondersteuning kan beperkt blijven tot acht werkdagen. In deze werkdagen werkt de professional aan het doorpraten van het project met betrokkenen en het eventueel aanpassen van de vragenlijst (twee dagen), het maken van een eerste analyse op basis van de vier gegevensbronnen (vier dagen), het terugkoppelen van de analyse (een dag) en het aanpassen van de analyse (een dag).

De procesondersteuning ligt in handen van een gemeentelijke projectleider. De ervaring leert dat met deze procesondersteuning ongeveer twee dagen in de week zijn gemoeid.

5 Fasen van de methodiek

1 Initiatieffase

Een initiatiefnemer bekijkt of de uitvoering van de Dorpsspiegel levensvatbaar is. Is er voldoende draagvlak in het dorp? In deze fase wordt onderzocht of de randvoorwaarden (menskracht, geld en middelen) te realiseren zijn.

2 Mobilisatie- en instructiefase

Hoe moet een en ander worden georganiseerd? Bij de uitvoering van de Dorpsspiegel zijn de dorpsbewoners onmisbaar. Ze moeten worden gemobiliseerd en de juiste instructies meekrijgen.

Ook dient men zich hier af te vragen of men de verschillende kennisbronnen tegelijkertijd of achter elkaar 'vult'.

3 Uitvoeringsfase

Voor de Dorpsspiegel worden vier soorten informatie verzameld. Op welke wijze verloopt alles goed en op tijd? In deze fase wordt ook verslag gedaan van de eerste resultaten.

4 Analysefase

In de analysefase worden de verschillende informatiebronnen verwerkt en op elkaar betrokken.

5 Terugkoppelingsfase

Hoe wordt de discussie over de uitkomsten georganiseerd? De resultaten worden gerapporteerd via informatieavonden en een website. Vervolgens moeten ze worden vertaald naar concrete plannen.

Fase 1: Initiatieffase

Het spreekwoord luidt 'bezint eer gij begint'. Omdat de Dorpsspiegel als instrument beoogt om voeding te geven aan de uitwerking van lokaal sociaal beleid, ligt het initiatief om de Dorpsspiegel uit te voeren normaliter bij de lokale overheid.

Zij heeft immers behoefte om greep te krijgen op de concrete kansen en problemen die onder de bevolking van het eigen dorp spelen. De Dorpsspiegel is echter een coproductie: het wordt uitgevoerd in een samenspel tussen gemeente en dorpsbewoners. Om te peilen of hiervoor draagvlak bestaat, legt de gemeente in de initiatief-fase contact met de lokale dorpsorganisatie. Als de dorpsorganisatie het initiatief ondersteunt, wordt er een gemeentelijk projectleider aangesteld en wordt de nodige externe expertise ingeschakeld. In samenwerking met de dorpsorganisatie wordt het instrument vervolgens nader uitgewerkt en worden de vragenlijsten toegespitst op de specifieke lokale situatie. De initiatieffase wordt afgesloten met een plan van aanpak waarin een taakverdeling is opgenomen.

de Woudklank

Nieuwsblad voor Opsterland e.o.

Uitgave: Hoekstra Uitgeverij · Molenwal 4 · Postbus 223 · 8400 AE Gorredijk · Tel. 0513-466155 · Fax: 0513-462793

Opstellen dorpsspiegels kost veel tijd, maar is wel leuk

Beetsterzwaag - In bijna geheel Opsterland zijn de verenigingen voor Plaatselijk Belang de afgelopen maanden druk in de weer geweest met het opstellen van dorpsspiegels. De reacties vanuit de dorpen zijn enthousiast, ook al kostte het wel veel tijd. De resultaten van de dorpsinspanningen worden nu verwerkt. En dan is het afwachten wat het college er verder mee gaat doen.

Arend Waninge

BEETSTERZWAAG - Hoe ziet Opsterland er in sociaal opzicht uit? Dat is de belangrijkste vraag die het gemeentebestuur via het opstellen van dorpsspiegels wil beantwoorden. De dorpsspiegels spelen de komende jaren een belangrijke rol bij het vormgeven van het welzijnsbeleid in de gemeente. Ze zijn de eerste schakel in het project Lokaal Sociaal Beleid.

De verenigingen voor Plaatselijk Belang in de verschillende dorpen spelen een belangrijke rol bij het opstellen van de dorpsspiegels. Het opstellen van de dorpsspiegels bestaat uit een aantal onderdelen. In ieder dorp zijn onder een deel van de bewoners vragenlijsten uitgedeeld, er zijn groepsinterviews gehouden en er zijn fotoseries gemaakt in het dorp.

Veel van de afdelingen van Plaatselijk Belang hebben met veel plezier gewerkt aan de totstandkoming van de dorpsspiegels, zo blijkt uit een tussentijdse evaluatie. Ondanks dat de

organisatie veel tijd kostte en er een tijdsdruk was zien de meeste betrokkenen er wel het voordeel van. 'Je doet weer hele leuke contacten op', aldus de heer Liemburg van Plaatselijk Belang Lippenuizen. Mevrouw De Jong van Plaatselijk Belang Gorredijk vond het goed om met bewoners over het eigen dorp na te denken en met elkaar van gedachten te wisselen. De dorpsspiegels zijn een eerste stap in een heel proces. De deelnemers uit de verschillende dorpen zijn daarom reuze benieuwd naar wat het gemeentebestuur met de bevindingen gaat doen. 'Wil de dorpsspiegel ook in de toekomst succesvol blijven, dan is de gemeente verplicht om werkelijk iets met de uitkomsten te gaan doen', aldus de heer Schokker van plaatselijk Belang Luxwoude.

Geen taak Plaatselijk Belang

Na de dorpsspiegels van Hemrik, Tijnje en Ureterp die als pilotprojecten fungeerden, hebben inmiddels ook de andere dorpen de dorpsspiegels af. Alleen Beetsterzwaag is nog niet klaar. Plaatselijk Belang Beetsterzwaag/Olterterp staat niet achter het project. Men vindt de dorpsspiegel geen taak voor Plaatselijk Belang en men heeft geen capaciteit om de uitvoerende taken op zich te nemen. Gedurende de zomermaanden worden alle gegevens van vragenlijsten uit de dorpen verwerkt en door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn

(NIZW) geanalyseerd. De andere onderdelen van de dorpsspiegels, de groepsinterviews, foto's en statistieken worden geordend en in een Cd-rom aan de dorpen aangeboden. In het najaar organiseert de gemeente een presentatie van alle dorpsspiegels in Opsterland.

Bron: de Woudklank, 18 juli 2002

Fase 2: Mobilisatie- en instructiefase

In de mobilisatie- en instructiefase ligt de bal bij de dorpsorganisatie. Vanuit haar gelederen wordt zo veel mogelijk vrijwilligers gevraagd om te helpen bij de uitvoering van de Dorpsspiegel. Het gaat onder meer om mensen die kunnen helpen met het

rondbrengen en ophalen van de enquêtes, het afnemen van interviews, het leiden van groeps gesprekken en het maken van fotoreportages. De bewoners die zich aanmelden ontvangen een korte interviewtraining en een foto-instructie. Het aanmoedigen van een zeker competitie-element bij het verspreiden en ophalen van de enquêtes kan bijdragen aan een hoge respons.

Fase 3: Uitvoeringsfase

In deze fase worden de verschillende soorten informatie verzameld:

- Het onderdeel *dorp in vragen* bestaat uit een enquête van 107 vragen die bij een representatieve steekproef uit de dorpsbevolking wordt afgenomen. De enquête bestaat uit een compilatie van materiaal uit al langer functionerende enquêtes zoals de grotestedenmonitor. Het merendeel van de vragen is gericht op de persoonlijke meningen en gevoelens van de bewoners. Het gaat om vragen als ‘Voelt u zich thuis in uw dorp?’ en ‘Welke voorzieningen mist u?’ Deze meningen monden uiteindelijk uit in percentages. Ook levert de enquête feitelijke informatie op, bijvoorbeeld welk percentage van de bewoners die de enquête hebben ingevuld lid is van de dorpsorganisatie. De enquêtes worden door bewoners uitgezet en opgehaald. Hierna staan twee voorbeelden van tabellen uit dit onderdeel.

% respondenten dat van geen enkele organisatie of vereniging lid is (per dorp en voor heel Opsterland)

Dorp	% ‘nergens lid van’ per dorp	Plaats dorp op ranglijst
Frieschepalen	4	1
Ureterp	9	2
Siegerswoude	10	3
Terwispel	10	3
Wijnjewoude	10	3
Tijnje	11	4
Luxwoude	12	5
Hemrik	12	5
Bakkeveen	13	6
Nij Beets	14	7
Lippenhuizen	15	8
Jonkerslân	16	9
Olterterp	19	10
Langezwaag	20	11
Beetsterzwaag	20	11
Gorredijk	22	12
Opsterland	14	

% respondenten dat het (helemaal) oneens is met de stelling: 'De mensen kennen elkaar in dit dorp nauwelijks' (per dorp en voor heel Opsterland)

Dorp	% (helemaal) mee oneens per dorp	Plaats dorp op ranglijst
Terwispel	90	1
Luxwoude	87	2
Hemrik	86	3
Tijnje	86	3
Olterterp	86	3
Nij Beets	86	3
Jonkerslân	83	4
Frieschepalen	82	5
Lippenhuizen	82	5
Siegerswoude	80	6
Wijnjewoude	79	7
Bakkeveen	76	8
Langezwaag	72	9
Beetsterzwaag	65	10
Ureterp	61	11
Gorredijk	52	12
Opsterland	78	

- Het onderdeel *dorp in gesprek* bestaat uit interviews met sleutelpersonen en groepsgesprekken die de dorpsbewoners met elkaar houden. De sleutelpersonen hoeven niet noodzakelijk een hoge maatschappelijke functie te bekleden. Wat telt is lokale kennis. Aan de groepsgesprekken kunnen jong en oud deelnemen. In de groepsgesprekken kan een specifiek thema centraal staan, ze kunnen in het teken staan van het maken van een sterkte-zwakteanalyse, of ze kunnen het karakter hebben van een open brainstorm. De groepsgesprekken worden uitgewerkt in korte, puntsgewijze opsommingen van wat besproken is.
- Het onderdeel *dorp in beeld* bestaat uit een digitaal archief van digitale fotoreportages met onderschriften. In het dorp worden bewoners in tweetallen op pad gestuurd met de opdracht voor hen waardevolle dan wel ergerlijke zaken in beeld te brengen. Vervolgens wordt hun gevraagd onderschriften bij de foto's te maken.
- Het onderdeel *dorp in structuur* reikt een aantal statistische gegevens uit bestaande registraties aan, waaronder statistieken over het precieze aantal inwoners, de verschillende leeftijdscategorieën, het aantal werklozen en het aantal woningen (huur en koop). Ook blijkt uit deze rubriek welke verenigingen en voorzieningen in het dorp

aanwezig zijn. Dit onderdeel brengt de aanwezige sociale infrastructuur in beeld. Om die reden is de rubriek 'dorp in structuur' genoemd. Hieronder staat een lijst met de meest relevante statistische gegevens. De gemeente draagt zorg voor de aanlevering van het gewenste statistische materiaal (eventueel ondersteund door een externe partij).

Dorp in structuur: selectie van statistische gegevens voor de Dorpsspiegel

- 1 Bevolking: aantal bewoners per dorp en samenstelling bevolking 15 jaar en ouder per dorp naar leeftijd, geslacht, etniciteit
- 2 Groei/afname bevolking, onderscheid:
 - verhuizingen uit dorp weg
 - verhuizingen dorp in vanuit ander dorp gemeente Opsterland
 - verhuizingen dorp in van buiten de gemeente Opsterland
 - natuurlijke aanwas/afname bevolking (geboorte/sterfte)
- 3 Aantal woningen onderscheiden naar eigendom (huur/koop) per dorp
- 4 Aantal bedrijfsvestigingen per dorp naar type bedrijf, aantal werkzame personen per bedrijfstak per dorp
- 5 Gestandaardiseerd huishoudeninkomen (per dorp)
- 6 Aantal uitkeringsgerechtigden (per dorp)
- 7 Niet-werkende werkzoekenden (per dorp)
- 8 Potentiële beroepsbevolking totaal en uitgesplitst naar werkend en werkloos (per dorp)
- 9 Meldingen overlast, aangifte criminaliteit, aantal verkeersongelukken per dorp
- 10 Aantal voorzieningen naar type, per dorp
- 11 Aantal verenigingen per dorp naar type

De verzameling van verschillende soorten informatie kan tegelijkertijd of na elkaar plaatsvinden. Voordeel van de eerste strategie is dat er enorme vaart achter het project zit, voordeel van de tweede strategie is dat er gericht informatie wordt gezocht. In de tweede strategie is een mogelijke keuze om eerst statistieken te verzamelen en een enquête uit te zetten, deze vervolgens te interpreteren, en pas dan gericht mensen te laten interviewen en te laten fotograferen.

De kunst is om dorpsbewoners die actief participeren in het project ook echt van het begin tot het eind inhoudelijk betrokken te laten zijn. Het is aanbevelenswaard om zo snel mogelijk de eerste resultaten te presenteren tijdens een bijeenkomst. Het gaat bijvoorbeeld om de eerste tellingen van de enquête, een samenvatting van de belangrijkste thema's in de interviews en groepsgesprekken en een presentatie van enkele interessante statistieken. Ook bij deze presentatie kunnen bewoners een rol spelen. Daarbij is het zaak zo veel mogelijk te voorkomen dat de bijeenkomsten zwaar, saai en ambtelijk worden. Belangrijke strategie daarbij is om mensen met een zeker talent voor entertainment – actief in de verschillende dorpsorganisaties – erbij te betrekken. Onconventionele presentaties kunnen het ijs snel doen breken. Ook in de organisatie van de bijeenkomsten met de dorpsorganisaties is het van belang aandacht te besteden aan sfeer en persoonlijke en hartelijke contacten.

Fase 4: Analysefase

Het maken van een analyse op basis van de gegevens uit de vier kennisbronnen is geen gemakkelijke klus. Degene die analyseert probeert aan de hand van alle soorten informatie grip te krijgen op het verhaal van het dorp. Dat betekent dat het materiaal zodanig moet worden geïnterpreteerd dat de dorpsbewoners zich erin herkennen. Tegelijk moet de analyse ook nieuwe gezichtspunten opleveren. Het volgende analyseformat, dat uit zes items bestaat, is daarbij behulpzaam: 1) motto, 2) zelftypering, 3) algemene indruk, 4) opmerkingen en aandachtspunten, 5) de belangrijkste enquêtesresultaten en 6) overeenkomsten met andere dorpen (indien van toepassing).

Ten eerste is het raadzaam te proberen een *motto* voor het dorp te bedenken, ofwel het dorp samen te vatten in een paar woorden. Het motto is vooral bedoeld om discussie uit te lokken. Twee voorbeelden uit Opsterland: 'Nije Beets hoeft niet zo groot op de kaart' en 'Terwispel gelooft in eigen kracht!' Hierop volgt een typering van het dorp aan de hand van alle informatie die de dorpsbewoners hebben verzameld. Vaak kan deze *zelftypering* als citaat worden ontleend aan het verzamelde materiaal, bijvoorbeeld 'Luxwoude is een klein dynamisch dorp, waar veel gebeurt en het groots wonen is'. Ook het vastleggen van de zelftypering is dus een poging om het dorp te vangen in een enkele generalisatie. Het vastgelegde motto en de zelftypering dagen de dorpsbewoners uit en zetten het gesprek over de identiteit van het dorp op

scherp. Het derde en vierde onderdeel van het analyseformat, de *algemene indruk en de opmerkingen en aandachtspunten*, bestaan uit een korte beschrijving van het dorp. Deze zijn enerzijds gebaseerd op feitelijke gegevens: hoe groot is het dorp, hoe is het gesitueerd, hoe ziet de bevolking eruit, hoe staat het met de werkgelegenheid en welke voorzieningen zijn er? Anderzijds wordt hier aandacht besteed aan de geschiedenis en de identiteit van het dorp en aan subjectieve gegevens als tevredenheid over het leven in het dorp, het gevoel van saamhorigheid, et cetera. Het vijfde onderdeel wordt weergegeven in overzichtstabellen. Daarin zijn de *belangrijkste enquêteresultaten* vastgelegd en worden de zaken belicht die eruit springen. En in het geval van de gemeente Opsterland is, tot slot, tevens steeds vermeld of kwesties ook in andere dorpen spelen. Dit item is natuurlijk alleen relevant voor die situaties waarin meerdere Dorpsspiegels tegelijk worden gemaakt. Alleen dan is het immers mogelijk te vergelijken en naar elkaar te verwijzen.

Fase 5: Terugkoppelingsfase

Vanzelfsprekend worden de uitkomsten van de Dorpsspiegel teruggekoppeld naar de dorpsbewoners. Hiertoe wordt evenals na de afronding van de analysefase een informatieavond georganiseerd. Ook hier is het zaak te voorkomen dat de bijeenkomst saai en ambtelijk wordt, wat kan worden gerealiseerd door bewoners zelf de avond (deels) te laten presenteren. Door de uitkomsten ook vast te leggen op een website, kunnen bewoners zelf de resultaten naderhand ook nog raadplegen. Om ervoor te zorgen dat de resultaten ook uitmonden in concrete beleidsmaatregelen, organiseert de gemeente in de terugkoppelingsfase zogenoemde dorpsgesprekken. Hierin worden aan de hand van de resultaten de mogelijke oplossingen besproken met de dorpsorganisatie. Daarbij moet de gemeente benadrukken dat de Dorpsspiegel verschillende wensen, problemen en ideeën voor het voetlicht brengt, maar dat dit niet betekent dat overal een oplossing voor kan worden geleverd. De plannen, afspraken en toezeggingen die voortkomen uit de dorpsgesprekken moeten uiteindelijk worden vastgelegd in een beleidsdocument.

6 Afronding

De Dorpsspiegel was in de gemeente Opsterland een succes. Zowel voor de gemeente, die in de Dorpsspiegel een vruchtbare voedingsbodem vond voor het ontwikkelen van de nota *Lokaal sociaal in Opsterland*, als voor de bewoners zelf. Voor het Plaatselijk Belang was de Dorpsspiegel een goede manier om zicht te krijgen op wat de dorpsbevolking wilde en heeft het project de communicatie met de gemeente een stuk verbeterd. Ook in de media – zowel lokaal als landelijk – kreeg de Dorpsspiegel veel aandacht, omdat het beeldende karakter van de methodiek meer tot de verbeelding

spreekt dan de papieren rapporten die doorgaans het resultaat zijn van monitorinstrumenten. Zo besteedde *Trouw* indertijd (Kok 2002) een halve pagina aan het project. De gemeente Opsterland is in de tweede helft van 2005 gestart met de uitvoering van een tweede Dorpsspiegel. Wanneer de uitkomsten hiervan in het voorjaar van 2006 bekend zijn, worden de ontwikkelingen zichtbaar die in gang zijn gezet sinds het maken van de eerste Dorpsspiegel in 2002.

7 Meer informatie

website www.dorpsspiegel.nl

MOVISIE

Jannie Schonewille

Catharijnesingel 47

3501 DC Utrecht

www.movisie.nl/vitaalplatteland

Gemeente Opsterland

afdeling Maatschappelijke ontwikkeling

Jacob Ottens

jacob.ottens@opsterland.nl

Literatuur

Engbersen, R., Dorpsspiegel nieuw bronnenboek. *De Leeuwarder Courant*, 26 augustus 2002

Engbersen, R. e.a. (red.), *Indicatoren van A tot Z. Van achterstandsscores tot zwervkatten*. Utrecht: NIZW, 1998

Engbersen, R. e.a. (red.), *Nederland aan de monitor. Het systematisch en periodiek volgen van maatschappelijke ontwikkelingen*. Utrecht: NIZW, 1997

Kok, A., Mooi dat er een glasbak is. *Trouw*, 14 november 2002

Alle dorpen aan de slag met de dorpsspiegel

Alle verenigingen van Plaatselijk Belang in de dorpen in Opsterland zijn de afgelopen weken geïnformeerd over hoe een dorpsspiegel gemaakt moet worden. De bedoeling is dat een dorpsspiegel een beeld geeft van de actuele stand van zaken; elk dorp kijkt in een spiegel en ziet zichzelf voor zich. De organisatie van het maken van de spiegel ligt in handen van Plaatselijk Belang, waarbij men ondersteuning kan krijgen van de gemeente en St. De Ploeg.

De dorpsspiegel bestaat uit een aantal onderdelen. Er worden interviews met dorpsbewoners gehouden, er zullen foto's gemaakt worden, statistieken worden aangeleverd door de gemeente, vragenlijsten worden ingevuld en er komt een zogenaamde jaarbalans als slotconclusie.

Door het houden van interviews met dorpsbewoners, ontstaat er een beeld van wat mensen belangrijk vinden in hun dorp. Een aantal thema's

zullen uit de interviews naar voren komen. Deze thema's worden gebruikt bij het maken van de foto's. Verschillende fotografen zullen vanuit hun eigen beleving hun dorp in beeld brengen. Verder zijn er willekeurig mensen uitgekozen, om een vragenlijst in te vullen. Per dorp verschilt het aantal mensen. De vragenlijsten zijn anoniem; er wordt geen naam, adres of nummer op vermeld. De vragenlijsten worden persoonlijk rondgebracht en weer opgehaald.

Op basis van al de gegevens uit de dorpsspiegels zal de gemeenteraad straks bepalen waar de aandacht moet komen te liggen, wanneer het gaat om de leefbaarheid van de gemeente.

Wanneer u informatie wilt over de dorpsspiegel, kunt u contact opnemen met de Vereniging van Plaatselijk Belang in uw dorp.

U kunt ook met de gemeente bellen, mw. R. Siebinga tel. 0512-386386.

Bron: de Woudklank, 2 mei 2002

2 PALED-methode

Mart Schouten

1 Inleiding

De PALED-methode (Plan van Actuele Leefbaarheids Doelen) brengt ideeën, suggesties en gevoelens van dorpsbewoners, over de leefbaarheid van hun dorp, in kaart. Het resultaat van deze methode is een dorpsplan waarin maatregelen, concrete activiteiten en projectvoorstellen geformuleerd staan. De dorpsorganisatie vervult in deze methode een centrale rol.

Voor de PALED-methode worden bestaande beleidsdocumenten bestudeerd, leefbaarheidsstandpunten van de dorpsbewoners geïnventariseerd en de haalbaarheid en wenselijkheid van maatregelen besproken met de gemeente en betrokken instanties. Aan de hand hiervan stelt de dorpsorganisatie haar dorpsplan op. Dit alles gebeurt onder verantwoordelijkheid van een externe deskundige die het proces begeleidt.

De methode is opgezet vanuit een bottom-upbenadering. Ze geeft bewoners de kans om rechtstreeks te worden gehoord en op een gestructureerde wijze met elkaar in dialoog te treden. Dit gebeurt tijdens een bewonersbijeenkomst, waar alle deelnemers hun leefbaarheidspunten op memostickers schrijven en deze op grote vellen papier met leefbaarheidsthema's plakken. Door het clusteren van deze memostickers worden de leefbaarheidsknelpunten zichtbaar. De essentie van de problematiek is daardoor snel ontdekt. Tijdens een werkbijeenkomst geven de gemeente en betrokken instanties vervolgens hun mening over de haalbaarheid en wenselijkheid van verschillende maatregelen. De belangrijkste maatregelen worden door de dorpsorganisatie aan de hand van memo- en prioriteitsstickers geselecteerd en in een zogenoemde doelenboom geplaatst. Zo ontstaat een logische volgorde en samenhang in de te nemen maatregelen, die in het dorpsplan komen te staan. Uiteindelijk gaan de dorpsorganisatie, gemeente en betrokken instanties gezamenlijk aan de slag om de projecten uit het dorpsplan uit te voeren.

Door het verwoorden van leefbaarheidsdoelen is een gestroomlijnde communicatie tussen bewoners en gemeente mogelijk. Daarmee helpt de knelpunteninventarisatie de gemeente bij het formuleren van haar leefbaarheidsvraagstukken. Bovendien stuurt de PALED-methode aan op een interactieve samenwerking, waardoor draag-

Van dierenpark tot winkelboulevard

Door ERIC VAN DER VEGT

HALLE - Heel Halle en omstreken liep gisteren uit om mee te praten over een dorpsplan. Tweehonderd Hallenaren gaven hun mening over verschillende zaken die zij van belang achten voor de leefbaarheid van hun dorp.

"Het is goed dat er zoveel mensen zijn gekomen. We zitten toch een beetje aan de buitenkant van Bronckhorst. Dan moet je je stem een laten horen", zegt een Hallenaar.

Hij is net als ruim tweehonderd dorpsgenoten naar Zaal Nijhof gekomen om te praten over de leefbaarheid van het dorp Halle en de buurtschappen Halle-Nijman en -Heide en het buitengebied.

"Ik ben volkomen verrast over de opkomst. We gingen uit van zo'n tachtig mensen", zegt Betsy Maatkamp, pr-vrouw van de Dorpswerkgroep Halle. Deze groep van dorpsgenoten heeft de bijeenkomst van gisteravond opgezet om te praten over een dorpsplan. "Samen met Vereniging van Kleine Kernen Gelderland hebben we deze avond georganiseerd. Het dorpsplan moet een duidelijk beeld geven van wat de dorpsbewoners nu eigenlijk willen."

Na een korte inleiding wordt het onrustig in de zaal. Langs de wanden van de zaal staan borden opgesteld met hoofdthema's als De Woage, Verkeer en Verkeersveiligheid, Recreatie. De bezoekers hebben gele plakbriefjes waarop ze hun wensen kenbaar kunnen maken en plakken die op de themaborden. In sommige gevallen leidt dat tot open deuren: 'Rondweg om Halle', 'Geen rondweg om Halle', maar er zijn ook originele ideeën als 'autoloze zondagen', 'Dierenpark in Halle' en 'Winkelboulevard'. "Het maakt niet uit of de ideeën haalbaar zijn of niet. We nemen alles serieus", zegt Betsy Maatkamp.

Aan het themabord De Woage plakken veel briefjes met de wens om de voormalige discotheek zo snel mogelijk af te breken. Een vrouw ziet de briefjes en lacht: "'t Is wel duidelijk wat er met de Woage moet gebeuren." Er is ook oog voor woningbouw. Niet alleen aan seniorenwoningen is behoefte in de vergrijzende plattelandsgemeente, ook de roep om sociale woningbouw voor starters is krachtig.

In de zaal zijn twee vrouwen druk aan het discussiëren over de verschillende onderwerpen. "Dit is een gigantisch goed plan. Je kunt met zijn allen veel meer doen voor de gemeenschap dan alleen", zegt een van de twee. Haar buurvrouw is het roerend met haar eens. Zij heeft onder meer briefjes op het bord verkeer en verkeersveiligheid geplakt.

"Ik vind die school aan de drukke weg veel te gevaarlijk. Daar gebeuren nog eens ongelukken."

Ze heeft het over de Dorpsschool Halle. Samen met leerlingen van de scholen in Halle-Nijman en -Heide hebben de leerlingen werkstukken gemaakt met wensen voor de toekomst. Een van de leerlingen wilde dat er een Blok in Halle komt, een ander hoopte op een 'laser-game in een soort gebouw of huis'. De werkgroep zal alle ideeën verzamelen en vervolgens onderbrengen in een conceptplan.

Daarmee gaat de werkgroep weer terug naar de bevolking, waarna er een definitief plan komt. Dat biedt de werkgroep aan de burgemeester van Bronckhorst aan. De werkgroep ziet er daarna op toe dat het dorpsplan voor Halle niet in één of andere diepe la verdwijnt.

Voor meer informatie: www.hallegld.nl

Bron: De Gelderlander, 22 maart 2002

vlak en betrokkenheid wordt gecreëerd. Kortom: de PALED-methode is niet alleen een instrument voor het inventariseren van leefbaarheidsknelpunten, maar heeft ook een communicatieve, interactieve en een actiegerichte rol. De methode kan periodiek worden herhaald. Het inspelen op actuele ontwikkelingen zorgt namelijk voor een nieuwe stimulans en geeft richting aan de activiteiten in het dorp.

2 Voorgeschiedenis

In het begin van de jaren negentig ontstond in veel dorpen behoefte aan een methode voor het maken van dorpsplannen waarin bewoners een actieve rol spelen. De methode moest gericht zijn op het activeren en stimuleren van bewoners en dorpsorganisaties. In die tijd was het gebruikelijk dat externe bureaus in opdracht van de gemeente dorpsplannen opstelden. In opdracht van Vereniging Kleine Kernen in de Achterhoek en Liemers is toen de PALED-methode ontwikkeld door het bureau Mart Schouten Organisatie en Advies.

Na enkele proefuitvoeringen is de oorspronkelijke PALED-methode vereenvoudigd en is het accent sterker gelegd op de interactie met en betrokkenheid van de gemeente. Eind jaren negentig is op verzoek van de dorpsorganisatie in Deurningen een module aan de methode toegevoegd, waarin aandacht wordt besteed aan bestaand beleid van overheden dat van invloed is op de leefbaarheid van een dorp. Inmiddels is de PALED-methode onder supervisie van de Vereniging Kleine Kernen Achterhoek en Liemers en de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen in meer dan dertig dorpen in de Achterhoek en Overijssel toegepast.

Het resultaat van de PALED-methode – het uiteindelijke dorpsplan – kan soms ook verrassend zijn voor de dorpsorganisatie, zoals in het dorp Vragender. Daar bleek dat de dorpsbewoners trots zijn op hun dorp en vinden dat het een agrarisch karakter heeft. Door het maken van het dorpsplan ontstond een nieuw elan in het dorp. Naar aanleiding van het dorpsplan is ook een ruimtelijke visie voor het dorp opgesteld. Als vervolg op het dorpsplan zijn veel projecten gestart, zoals streekeigen bomen en struiken planten op particuliere erven, een toeristisch ontmoetingspunt realiseren, lokale ommetjes aanleggen, een kleine uitbreiding realiseren en de ruïne opknappen.

3 Onderscheid ten opzichte van de andere methodieken

De PALED-methode heeft een eigen gezicht ten opzichte van de andere methodieken in deze toolkit. Kenmerkend is de centrale rol van de dorpsorganisatie, de eenvoud van de methode en het relatief korte tijdsbestek waarbinnen de methode kan worden uitgevoerd.

Initiatief vanuit dorpsorganisatie

Uitgangspunt van de PALED-methode is dat de dorpsorganisatie de centrale organisatie is voor de behartiging van de leefbaarheid van het dorp. Het dorpsplan wordt in opdracht van, in samenwerking met en vanuit het perspectief van de dorpsorganisatie opgesteld. Het initiatief tot verbeteringen komt van dus 'onderaf': de dorpsbewoners bepalen zelf de leefbaarheidsknelpunten en kunnen zo onderwerpen op de politieke agenda plaatsen. Dit betekent niet dat de gemeente geen rol speelt in deze methode. Gedurende het hele proces is sprake van interactie met de gemeente en bij de uitvoering van de maatregelen ter verbetering van de leefbaarheid wordt actief met de gemeente en betrokken instanties samengewerkt.

Eenvoud

De PALED-methode onderscheidt zich in eenvoud. De methode is laagdrempelig, waardoor de dorpsbewoners makkelijk worden bereikt. De bewoners hoeven niet over bestuurlijke of administratieve vaardigheden te beschikken. Zij kunnen hun ideeën, gevoelens en suggesties weergeven door deze op memostickers te schrijven en die vervolgens in overleg met andere bewoners onder leefbaarheidsthema's in te delen. In de eindfase van de planvorming worden ook memostickers gebruikt bij het opstellen van doelen en maatregelen. Het gebruik van de memostickers in de PALED-methode draagt ertoe bij dat men snel tot de essentie van de problematiek komt. Bovendien maakt deze werkwijze het mogelijk om discussies te stroomlijnen en de inhoud en samenhang van de op te stellen rapportage zichtbaar te maken. Door met memostickers te werken blijft het proces voor betrokkenen overzichtelijk en helder.

Kort tijdsbestek

De PALED-methode is met een goede voorbereiding in een relatief kort tijdsbestek uit te voeren. Dit heeft als voordeel dat het geduld van betrokken bewoners niet wordt beproefd. Een goede voorbereiding en strakke planning zorgen tevens voor korte bijeenkomsten van een paar uur. Oeverloze discussies worden in deze methode voorkomen.

4 Wat is er nodig om de PALED-methode uit te voeren?

Randvoorwaarden

- initiatiefnemers
- professional
- financiën
- tijd

Initiatiefnemers

Voor het uitvoeren van de PALED-methode is een initiatiefgroep nodig die een dorpsplan wil opstellen. Meestal wordt dit initiatief genomen door de bestaande dorpsorganisatie. De leden van de dorpsorganisatie moeten daarbij bereid zijn om de extra werkzaamheden op zich te nemen. Ook moet het duidelijk zijn dat de dorpsorganisatie aan de slag wil gaan met de plannen en maatregelen uit het dorpsplan. In Giethoorn heeft de dorpsorganisatie in oprichting deze methodiek gebruikt om draagvlak bij de bewoners te verkrijgen en te onderzoeken welke onderwerpen op de agenda van de dorpsorganisatie geplaatst moeten worden.

Professional

Naast vrijwilligersinzet is ook professionele ondersteuning nodig, voor procesbegeleiding of ten aanzien van de inhoud. De methodiek is gebaseerd op een grote inbreng vanuit de dorpsorganisatie en de bewoners. Daarbij is het gewenst dat een externe deskundige verantwoordelijkheden heeft wat betreft de voortgang van het proces, het organiseren van de samenwerking met instanties, de inhoudelijke vertaalslag van leefbaarheidsknelpunten naar maatregelen en projecten, en het samenstellen van het dorpsplan. De externe deskundige – die in deze methode procesbegeleider wordt genoemd – kan enige afstand nemen van de dagelijkse besommeringen en verhoudingen in het dorp.

Financiën

De kosten voor het opstellen van een dorpsplan zijn meestal hoger dan het budget waarover de lokale dorpsorganisatie beschikt. Daarom draagt de gemeente vaak bij in de kosten of draagt ze deze in zijn geheel. Het is van belang dat de gemeente het vertrouwen heeft dat de procesbegeleider zijn werk goed doet en er een gedegen dorpsplan komt. Voor de professionele ondersteuning bij deze methodiek is een tijdsinvestering van ongeveer veertien werkdagen nodig. De uren van de professional zijn als volgt verdeeld:

- 1 inventarisatie van het bestaande beleid – vier werkdagen
- 2 inventarisatie van leefbaarheidspunten – twee werkdagen
- 3 verwerken van gegevens – drie werkdagen
- 4 interactie met gemeente en instanties – een werkdag
- 5 opstellen van het dorpsplan – vier werkdagen

Daarnaast moet rekening worden gehouden met vergaderkosten voor de dorpsorganisatie, die tijdens het traject ongeveer tienmaal bijeenkomt, en voor ongeveer drie grote bijeenkomsten met dorpsbewoners. Ten slotte moeten de drukkosten van de rapporten en het verspreiden van informatiefolders worden begroot.

Tijd

Vanwege het aantal werkbijeenkomsten (met de dorpsorganisatie, met de bewoners en met de gemeente en maatschappelijke organisaties) vergt het doorlopen van de PALED-methode ten minste zes weken. In de praktijk is de doorlooptijd twee tot drie maanden.

5 Fasen van de methodiek

1 Voorbereiding

- Lokale partij neemt initiatief en zorgt voor ontwikkeling van voldoende draagvlak voor uitvoering.
- Aanstellen procesbegeleider.

2 Inventarisatie van het bestaande beleid

- Beschrijven van bestaand beleid dat van invloed is op het dorp.
- Procesbegeleider maakt korte startnotitie die wordt besproken met de dorpsorganisatie.

3 Inventarisatie van leefbaarheidspunten

- De dorpsorganisatie organiseert twee bijeenkomsten met de dorpsbewoners, voor het inventariseren van de actuele leefbaarheidspunten.

4 Verwerken van gegevens

- Weergave resultaten bijeenkomsten in tussenrapportage door procesbegeleider, die op basis van de opmerkingen ook een staalkaart van mogelijke maatregelen opneemt.

5 Interactie met gemeente en instanties

- De maatregelen uit de tussenrapportage zijn onderwerp van gesprek tijdens een overleg tussen de dorpsorganisatie, de gemeente en andere instellingen.

6 Opstellen van het dorpsplan

- Op basis van de startnotitie, de tussenrapportage en het overleg door dorpsorganisatie bespreking van opname maatregelen in dorpsplan en bepalen hoe deze maatregelen onderdeel zijn van een samenhangende visie.

7 Vervolg

- Na afloop van dit traject gaat de dorpsorganisatie in samenwerking met de dorpsbewoners en werkgroepen aan de slag om de leefbaarheidsdoelen uit het dorpsplan te realiseren.
- Jaarlijks wordt de voortgang van het dorpsplan in de algemene vergadering in het dorp geëvalueerd.

Fase 1: Voorbereiding

Nadat een dorpsorganisatie het initiatief aan de gemeente heeft voorgelegd om via de PALED-methode een nieuw dorpsplan te ontwikkelen, gaat zij aan de slag om hiervoor draagvlak te verwerven onder bewoners en lokale partijen. Het is van belang dat er voldoende bewoners willen meewerken, niet alleen bij het benoemen van de leefbaarheidsdoelen, maar ook bij het uitvoering van het dorpsplan. Vervolgens wordt er een professionele procesbegeleider aangesteld. In een vooroverleg maakt de dorpsorganisatie afspraken met de procesbegeleider over de manier van werken. Daarbij wordt de methodiek uiteengezet, waarbij het duidelijk moet zijn wat de verwachtingen van de dorpsorganisatie zijn ten aanzien van het dorpsplan.

Fase 2: Inventarisatie van het bestaande beleid

In deze fase wordt het bestaande beleid onderzocht dat van invloed is op de leefbaarheid van het dorp.

Inventariseren

Voor elk dorp, inclusief het omliggende gebied, is in de loop der jaren al veel beleid gemaakt. Een dorpsplan komt daarom niet in een maagdelijke beleidsomgeving. Het bestaande beleid is onder andere te vinden in gemeentelijke, regionale, provinciale en rijksplannen. Daarbij is te denken aan: Volkshuisvestingsplan, Bestemmingsplan, Structuurvisie, Streekplan, Milieuplan, Groenplan, Reconstructieplan, Regiovisie, Verkeersplan, Recreatieplan, Waterhuishoudingsplan et cetera. De procesbegeleider spoort deze plannen op en gebruikt deze zoekactie tevens om contacten te leggen met de betreffende instanties voor een eventuele latere samenwerking bij de uitvoering van projecten. De instanties worden op de hoogte gebracht van het initiatief om een dorpsplan te maken. Tevens wordt hun bereidheid om daarbij samen te werken afgetast.

Het is nu de taak van de procesbegeleider om uit de grote stapel plannen die punten naar voren te halen die van invloed zijn op verschillende leefbaarheidsaspecten van het dorp. Deze punten worden in een korte samenvattende startnotitie van ongeveer tien bladzijden genoteerd. Per onderwerp worden de belangrijkste beleidslijnen kort uiteengezet en inzichtelijk gemaakt welke consequentie dat heeft voor het dorp en de omgeving. In de notitie worden per onderwerp enkele stellingen geformuleerd waarin de hete hangijzers in het beleid naar voren worden gebracht.

Discussie in de dorpsorganisatie

De dorpsorganisatie, eventueel aangevuld met andere bewoners, discussieert vervolgens over de startnotitie met de daarin opgenomen stellingen. Het is niet de bedoeling om uitvoerig in te gaan op de achtergronden van het bestaande beleid. De discussie is vooral bedoeld om te peilen hoe de deelnemers aan kijken tegen bepaalde beleidslijnen en de consequenties daarvan voor hun dorp en omgeving.

Hierbij wordt gebruikgemaakt van het ‘stellingenspel’: per stelling wordt aan de aanwezigen gevraagd om zich in de vergaderkamer op te stellen. Wie het met de stelling eens is gaat aan de ene kant staan, de tegenstanders kiezen positie aan de andere kant. Beide groepen geven een toelichting op hun standpunt met de bedoeling de andere groep te overtuigen en te laten ‘overlopen’ naar de andere kant. De procesbegeleider noteert ondertussen de argumenten die worden gehanteerd en hoeveel deelnemers voor of tegen de stelling zijn.

Afronden startnotitie

Na de bijeenkomst noteert de procesbegeleider per onderwerp de resultaten van deze peiling in de startnotitie. Hiermee is deze notitie een document geworden waarin het bestaande beleid, de discussiepunten en de globale visie van de leden van de dorpsorganisatie worden weergegeven. Deze startnotitie kan in latere fasen van de methode worden gebruikt bij het bepalen van de dorpsorganisatievisie.

Fase 3: Inventarisatie van leefbaarheidspunten

In deze fase wordt aan de dorpsbewoners gevraagd wat volgens hen de actuele knelpunten zijn met betrekking tot de leefbaarheid.

Uitnodigen van dorpsbewoners

In de inventarisatiefase worden meestal twee bijeenkomsten georganiseerd, elk met ongeveer veertig tot zeventig dorpsbewoners, die tijdens één avond willen meedenken en hun ideeën geven. De procesbegeleider spreekt met de dorpsorganisatie af hoe bewoners geselecteerd en uitgenodigd worden voor een bijeenkomst. De praktijk leert dat elk dorp zijn eigen mogelijkheden heeft om dorpsbewoners bij het proces te betrekken.

Voor het garanderen van een brede selectie van dorpsbewoners tijdens de bijeenkomst worden meestal twee of meer van onderstaande mogelijkheden toegepast:

- de dorpsorganisatie selecteert zelf adressen, waarbij wordt gelet op: spreiding in het dorp, leeftijd, geslacht, kerkelijke richting en andere opvallende selectiecriteria uit dat dorp;
- alle leden van de klankbordgroep van de dorpsorganisatie worden uitgenodigd;
- alle leden (bewoners) van de dorpsorganisatie worden uitgenodigd;
- elke vereniging uit het dorp vaardigt twee bestuursleden af;
- via een advertentie in het plaatselijke krantje worden alle belangstellenden uitgenodigd;
- de leden van de ondernemersvereniging en de VVV worden uitgenodigd;
- via de plaatselijk gangbare buurtindeling worden per buurtje tien personen gevraagd.

Daarnaast moet via een algemene oproep elke dorpsbewoner in de gelegenheid worden gesteld om deel te nemen. De geselecteerde personen worden schriftelijk uitgenodigd, bij voorkeur in combinatie met een directe persoonlijke benadering.

Opzet van de bijeenkomst

Op de bewonersavonden brengen de deelnemers naar voren welke ideeën, suggesties, gevoelens, knelpunten, et cetera ze hebben op het gebied van leefbaarheid in hun kern. Aan de wand hangen twaalf grote vellen papier, met per vel een ander leefbaarheidsterrein. De leefbaarheidsterreinen worden in zeer grote letters boven in het vel geschreven. Het is van belang om zorg te dragen voor een professionele uitstraling. Naast de gangbare leefbaarheidsterreinen zoals wonen, werken, recreatie, buitengebied, voorzieningen, bedrijvigheid, verkeer, verenigingsleven kunnen ook terreinen worden genoemd die specifiek zijn voor deze kern.

Bij de inrichting van de zaal moet een informele sfeer worden nagestreefd. Er worden tafels klaargezet met ongeveer zes stoelen per tafel en voor de wand waar de grote vellen hangen is een open ruimte. Op de tafels liggen informatiepapieren, waarin de werkwijze van de bijeenkomst uiteen wordt gezet en waar per leefbaarheidsterrein verschillende aandachtspunten zijn aangegeven. Deze aandachtspunten geven de breedte van een leefbaarheidsterrein weer, zonder dat men in een bepaalde richting wordt gestuurd.

Werken met memostickers

De voorzitter van de dorpsorganisatie heet de aanwezigen welkom en legt kort uit wat de bedoeling van de avond is. De bijeenkomst staat onder leiding van de procesbegeleider. Hij vraagt de aanwezigen om hun leefbaarheidspunten met een viltstift in steekwoorden of korte zinnen op memostickers te schrijven. Het is raadzaam met

dikke viltstiften te werken, zodat men weinig tekst kwijt kan op het memoblaadje. Op elke memosticker mag één opmerking worden genoteerd; zo wordt voorkomen dat er uitgebreide en onleesbare toelichtingen worden gegeven.

Direct nadat men de opmerking heeft opgeschreven, moet het memoblaadje op een van de vellen worden geplakt. In het begin zal enige stimulans nodig zijn om de mensen aan het lopen te krijgen. Deze werkwijze brengt echter leven in de brouwerij: men moet lopen en plakken, men kan wat praten, men kan zien wat anderen hebben geschreven en men kan op nieuwe ideeën komen. Personen die in een normale vergadering weinig aan het woord komen, kunnen zich op deze manier ook goed uiten. Zelfs personen die niet kunnen lezen of schrijven hebben de gelegenheid om met behulp van een buurman memostickers te maken. In de praktijk blijkt dit inspirerend te werken. De bewoners mogen onbeperkt memostickers opplakken. Binnen een halfuur zijn alle actuele leefbaarheidsaspecten van het dorp benoemd.

Tijdens dit eerste halfuur wordt onderwijl door de procesbegeleider al een voorlopige ordening aangebracht in de memostickers. Gelijksortige onderwerpen worden onder elkaar gehangen, zo mogelijk op het vel waar het onderwerp thuishoort of op een lege ruimte op een van de andere vellen. Hierdoor ontstaat een overzichtelijke indeling. Daarna is het de taak van de procesbegeleider om alle memostickers, en dat zijn er vaak enkele honderden, in samenspel met de zaal definitief te ordenen. Gelijke onderwerpen komen bij elkaar te hangen. Op deze manier krijgen de deelnemers een totaaloverzicht van de opmerkingen en krijgt de begeleider inzicht in de betekenis van de verschillende memostickers en clusters daarvan.

Prioriteitenstelling

Aan de deelnemers wordt gevraagd om met tien rode prioriteitsstickers aan te geven welke maatregelen volgens hen prioriteit hebben. Ze krijgen ook vijf zwarte antiprioriteitsstickers, waarmee ze kunnen aangeven welke maatregelen volgens hen volledig onbelangrijk zijn of absoluut niet uitgevoerd moeten worden. Het moet duidelijk zijn dat deze zwarte stickers bedoeld zijn voor de punten waarvan men vindt dat ze gestopt moeten worden. De in totaal vijftien stickers worden vooraf voor alle deelnemers klaargelegd. De deelnemers zijn vrij in het verdelen van de stickers: men mag meerdere stickers op één memoblaadje plakken en mag ook afzien van het plakken van alle stickers. Hiermee wordt in grote lijnen duidelijk hoe door de aanwezigen wordt gedacht en waarover men van mening verschilt. Aan het eind van de avond worden de belangrijkste punten nog eens op een rij gezet.

Afronding

Wanneer de procesbegeleider flink doorwerkt is het goed mogelijk om de bijeenkomst na enkele uren te beëindigen. Het is daarmee ook voor de bewoners duidelijk dat een bijeenkomst over leefbaarheid niet hoeft uit te monden in oeverloze discussies. Aan het eind van deze bijeenkomsten kan gevraagd worden wie wil deelnemen aan de werkgroep voor het opstellen van het dorpsplan.

Fase 4: Verwerken van de gegevens

In deze fase verwerkt de procesbegeleider de uitkomsten van de bewonersavonden in een tussenrapportage. Naast een korte inleiding bestaat de tussenrapportage uit twee onderdelen: het overzicht van opmerkingen en de staalkaart van maatregelen. Vervolgens wordt de tussenrapportage door de dorpsorganisatie vastgesteld.

Overzicht van opmerkingen

Een kenmerkend aspect van de PALED-methode is dat alle opmerkingen uit de bewonersbijeenkomsten gedurende het hele proces zichtbaar blijven. De opmerkingen en suggesties op de memostickers worden gesorteerd op trefwoord en in volgorde van de prioriteitscores in een tabel weergegeven. In de kolommen prioriteit en anti-prioriteit worden de scores van de rode en de zwarte stickers getoond. Bij het verwerken van de memostickers kunnen nieuwe clusters of trefwoorden ontstaan, bijvoorbeeld door overeenkomstige clusters samen te voegen of door bestaande clusters te splitsen. De oorspronkelijke systematiek van de memostickers op de vellen papier wordt daarmee deels verlaten, maar er begint zich een nieuwe samenhang af te tekenen. Het goed en zorgvuldig verwerken van de gegevens vereist professionele kwaliteiten. Het is zaak om ordening aan te brengen in de gegevens, zodat heldere en inzichtelijke clusters van opmerkingen ontstaan.

Staalkaart van maatregelen

In het tweede deel vertaalt de procesbegeleider de opmerkingen en suggesties in concrete voorstellen voor maatregelen en projecten. Het is de verantwoordelijkheid van de procesbegeleider om dit op een goede en inventieve wijze te doen. Soms zal één suggestie vanuit de bewonersgroep leiden tot meerdere maatregelen, soms leiden meerdere suggesties gezamenlijk tot één maatregel. De procesbegeleider zal dan ook breed zicht moeten hebben op de ontwikkelingen, mogelijkheden en voorbeelden op het terrein van leefbaarheid. In de tussenrapportage worden de voorgestelde maatregelen in een staalkaart opgenomen, waarin per trefwoord voorstellen en suggesties staan die betrekking hebben op de door bewoners genoemde punten. Maatregelen die tegenstrijdig aan elkaar zijn, kunnen beide in de staalkaart staan.

Bij het opstellen van de staalkaart van maatregelen is het van belang een evenwicht te vinden tussen enerzijds de behoefte aan details in kleine voorstellen en anderzijds de behoefte aan algemene hoofdlijnen. In de praktijk kan men volstaan met een totaal van zestig tot tachtig voorstellen. Dit verwerkingsproces vereist, meer nog dan bij het opnieuw ordenen van de punten, een professionele vaardigheid; het analyseren van punten, het inperken van het aantal maatregelen, het samentrekken van opmerkingen en het vinden van vernieuwende oplossingen. Het is hierbij de kunst om een professionele vertaalslag te maken, zonder bemoeienis met de inhoud of de richting van het beleid.

Korte beschouwingen

Elk trefwoord wordt voorafgegaan door een korte toelichting, waarin opvallende zaken naar aanleiding van de opmerkingen worden verwoord. Deze stukken tekst zijn een eerste aanzet voor het kader waarbinnen de daaropvolgende maatregelen worden geplaatst. Ook hier is het de kunst om aan te sluiten bij de bewoordingen en de opmerkingen van de bewoners.

Vaststelling

De tussenrapportage wordt in de dorpsorganisatie besproken met de vraag of deze een volledig en correct beeld geeft. De tussenrapportage wordt na eventuele wijzigingen vastgesteld door de dorpsorganisatie. Met het vaststellen van de tussenrapportage is tevens het inventariserende deel van de PALED-methode afgesloten. In de volgende fase vindt het construerende deel van de methode plaats.

Fase 5: Interactie met de gemeente en instanties

In deze fase worden contacten gelegd met andere instanties en wordt naar hun mening gevraagd over de verschillende voorstellen en maatregelen. Hiertoe wordt een werkbijeenkomst georganiseerd.

Participanten

In een werkbijeenkomst gaan de dorpsorganisatie, B&W, raadsfracties en maatschappelijke organisaties die betrokken (moeten) zijn bij het uitvoeren van maatregelen en projecten met elkaar in gesprek over de tussenrapportage.

- De dorpsorganisatie kan in het gesprek als vertegenwoordiger van het dorp de belangrijke zaken vanuit de beleving van de dorpsbewoners voor het voetlicht brengen.
- B&W kunnen vanuit gemeentelijk oogpunt aangeven welke zaken passen binnen het beleid.
- De raadsfracties kunnen vanuit hun politieke invalshoek aangeven welke zaken zij van belang vinden en hun rol als volksvertegenwoordigers uitoefenen. Ze krijgen in een geconcentreerde vorm zicht op wat er speelt en leeft in de kern.

- De maatschappelijke organisaties krijgen zicht op de behoeften vanuit het dorp en de taken die op hun werkterreinen liggen. Tevens kunnen ze zien hoe bij andere organisaties de belangen liggen.

De gesprekspartners, in het bijzonder de maatschappelijke organisaties, worden in samenspel gekozen door de begeleider en de dorpsorganisatie. Het is zaak om organisaties die van belang (kunnen) zijn bij het realiseren van maatregelen of projecten hierbij te betrekken. De procesbegeleider heeft in een eerder stadium al contact gehad met de organisaties en is op de hoogte van hun bereidheid om mee te willen werken.

Huiswerk

Ongeveer twee weken voor de bijeenkomst krijgen deelnemers aan de werkbijeenkomst de tussenrapportage toegezonden met daarbij de vraag om het nodige 'huiswerk' te verrichten. Aan de deelnemers wordt gevraagd in de 'staalkaart van maatregelen' onderscheid te maken in:

- belangrijke zaken;
- minder belangrijke zaken;
- zaken die niet moeten worden aangepakt.

Aangezien het ondoenlijk is om op één bijeenkomst circa tachtig maatregelen op deze manier te bespreken, maakt de dorpsorganisatie vooraf een selectie van maatregelen of projecten waarvan wordt verwacht dat die de meeste discussie oproept.

Vorbereiding van de werkbijeenkomst

Het doel van de werkbijeenkomst is informatie te verzamelen over haalbaarheid en wenselijkheid van de verschillende maatregelen. Daarnaast kan men zien hoe verschillende instanties erover denken.

Tijdens de werkbijeenkomst zitten de deelnemers per geleding om de tafel. Afhankelijk van de genodigden kunnen er tafels zijn van B&W, raadsfracties, organisaties uit het dorp, gemeentelijke organisaties, regionale organisaties, organisaties met overeenkomstige doelstellingen et cetera. Iedere tafel heeft zijn eigen kleur prioriteitsstickers.

Werkwijze

Het is de bedoeling dat per tafel, op basis van het huiswerk, keuzes worden gemaakt over het belang van de maatregelen. Als de deelnemers rond een tafel geen eenduidige keuze kunnen maken, is het mogelijk om twee keuzes te maken. Vervolgens plakt men prioriteitsstickers op de vooraf voorbereide vellen papier met maatregelen. Per keer wordt ongeveer een kwart van de maatregelen behandeld. Omdat dit werkproces in het begin relatief moeizaam verloopt – terwijl dan de belangrijkste maatregelen worden besproken – is het mogelijk om in eerste instantie een kleiner aantal maatregelen te behandelen.

Als de prioriteitsstickers zijn opgeplakt, is zichtbaar over welke maatregelen verschil van mening bestaat. Vooral deze verschilpunten vragen nadere aandacht. Het is daarbij de bedoeling om elkaars argumenten te horen en niet om elkaar te overtuigen. Op deze manier wordt duidelijk welke maatregelen eenvoudig uit te voeren zijn en welke maatregelen meer moeite zullen kosten. Ook kunnen inzichten tijdens de discussie verschuiven. Het verplaatsen van een prioriteitssticker op het vel papier kan met behulp van een viltstift worden aangegeven. Bijzondere aandachtspunten die tijdens de discussie naar voren komen worden op de vellen papier genoteerd. Met het nodige voorwerk van de procesbegeleider blijkt dat het ook met 'echte vergadertijgers' mogelijk is om de bijeenkomst op tijd af te ronden.

Fase 6: Opstellen van het dorpsplan

Op basis van de resultaten van de interactieve werkbijeenkomst en rekening houdend met de startnotitie wordt nu een werkplan of dorpsplan opgesteld bestaande uit samenhangende projectvoorstellen. Het plan moet aansluiten bij de ideeën van de dorpsorganisatie, maar tegelijk ook rekening houden met de visie van de gemeente. Dit hoeft niet te betekenen dat zaken waaraan de gemeente minder belang hecht verdwijnen, maar dat nagedacht moet worden hoe deze projectenvoorstellen in te passen in het gemeentelijk beleid. Ook kan de dorpsorganisatie bewust rekening houden met verschillen van inzicht en mogelijk moeilijke procedures.

Werkbijeenkomst

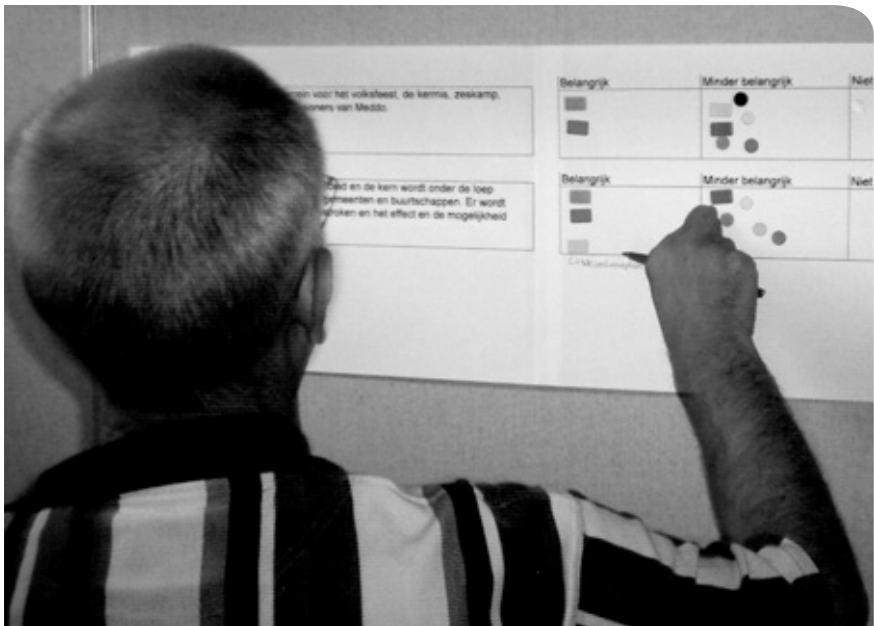
Het samenhangende beleid van het dorpsplan krijgt vorm tijdens een werkbijeenkomst van de dorpsorganisatie. Deze bijeenkomst heeft tot doel te onderzoeken welke maatregelen nodig zijn om de leefbaarheid te verbeteren. De procesbegeleider heeft deze bijeenkomst voorbereid door alle maatregelen uit de tussenrapportage afzonderlijk op memostickers af te drukken.

Samen met de deelnemers wordt een zogenoemde doelenboom opgebouwd, gebaseerd op de verschillende maatregelen. De procesbegeleider begint met de eerste memosticker en vraagt aan de deelnemers of deze maatregel uitgevoerd moet worden. Als dat het geval is, wordt de maatregel op een groot vel papier geplakt. Voor de volgende memostickers wordt dezelfde procedure doorlopen.

Per sticker vraagt de procesbegeleider of deze bij een eerder geplakte sticker hoort of dat deze samenhangt met andere maatregelen. Op die manier tekenen zich langzamerhand clusters van memostickers af die een gezamenlijk doel hebben. Het bijzondere is dat de clusters weer een andere samenhang krijgen dan in de tussenrapportage. De maatregelen, die oorspronkelijk als los zand kunnen samenhangen, worden op een nieuwe manier met elkaar in verband gebracht. Getracht wordt om de maatregelen op zo'n manier met elkaar te verbinden dat ze elkaar versterken. Op deze

wijze ontwikkelt zich voor de ogen van de dorpsorganisatie een lijn in het beleid. Zo is het mogelijk dat rond een thema als identiteit van het dorp, onderwerpen aan de orde komen op het gebied van ruimtelijke inrichting, sociaal-culturele aspecten, bestuurlijke zaken en ook economische aspecten. Maatregelen waarvan de deelnemers vinden dat ze niet moeten worden uitgevoerd, worden onder aan het vel geplakt, zodat ze wel in zicht blijven.

Per maatregel overwegen de deelnemers wat hierover in de bijeenkomst met de gemeente is gezegd en wat de visie in de startnotitie is. In dit proces van afwegen is sprake van een intensieve wisselwerking tussen de procesbegeleider en de deelnemers. De procesbegeleider leidt de bijeenkomst op zo'n manier dat de deelnemers hun kennis en inzichten kunnen en willen delen. Het uitgangspunt is dat deelnemers in staat zijn om op de juiste wijze de doelenboom samen te stellen. Op deze manier hebben de bewoners het laatste woord. Dat de deelnemers uiteindelijk zelf aan de slag moeten gaan voor het realiseren van de maatregelen vergroot hun realiteitszin.

Wanneer het totaalschema is uitgekristalliseerd, worden de memostickers opnieuw systematisch in een overzichtelijk schema op het papier geplakt. Vervolgens worden de onderlinge lijnen tussen de stickers met behulp van een viltstift getekend. Ook nu weer bepalen de deelnemers hoe deze lijnen lopen.

De procesbegeleider kan ter afronding van de bijeenkomst het schema nog een keer van boven naar beneden doorlopen. Bijvoorbeeld, om de leefbaarheid van het dorp

te vergroten is het nodig dat de actie op het onderliggende kaartje wordt uitgevoerd en dat kan pas gedaan worden als de acties op de daaronder liggende kaartjes gerealiseerd zijn en ga zo maar verder. Door de bijeenkomst zijn de maatregelen ter bevordering van de leefbaarheid in een logische volgorde en in onderlinge samenhang geplaatst.

Schrijven van het werkplan

Op basis van deze werkbijeenkomstresultaten schrijft de procesbegeleider het dorpsplan. Per cluster wordt een korte introductie gegeven op de onderlinge samenhang van de maatregelen. Vervolgens worden de concrete activiteiten en projectvoorstellen geformuleerd die door de dorpsorganisatie worden uitgevoerd. In het plan staat ook aangegeven met welke organisaties en instanties de dorpsorganisatie wil samenwerken. Het is belangrijk dat de concrete doelen en handelingsperspectieven binnen het bereik van de dorpsorganisatie liggen. In de praktijk houdt dit in dat de dorpsorganisatie zich wél tot doel kan stellen de gemeente te vragen een besluit te nemen over verkeersmaatregelen op een bepaald kruispunt, maar niet dat er een verkeersdrempel op het kruispunt komt. Dit laatste doel zou bij de achterban ten onrechte de verwachting wekken dat het plaatsen van een verkeersdrempel binnen het vermogen van de dorpsorganisatie ligt.

Afhandeling

De conceptversie van het dorpsplan wordt in de dorpsorganisatie besproken. Daarbij is het van belang dat de dorpsorganisatie voor ogen houdt dat het haar eigen plan is, waarmee zij zelf aan de slag wil gaan. De dorpsorganisatie moet het per onderdeel eens zijn met de formuleringen, de doelen en de maatregelen. Na aanvullingen en verbeteringen wordt het plan door de dorpsorganisatie definitief vastgesteld en aangeboden aan de gemeente. Het document geeft daarmee richting aan de samenwerking tussen de gemeente en de dorpsorganisatie.

Vervolgens is het van belang om de dorpsbewoners op de hoogte te brengen van de resultaten. Tijdens het gehele traject zijn de bewoners regelmatig geïnformeerd over de voortgang van het dorpsplan. Bij het eindrapport is het zaak om de inhoud van het dorpsplan aan de bewoners mee te delen en te overleggen over de uitvoering van de projecten. Dat kan op verschillende manieren, zoals het huis aan huis verspreiden van het rapport of een samenvatting daarvan, een bewonersavond organiseren, een tentoonstelling maken, redactionele stukken verzorgen in de plaatselijke krant, een website maken. Van deze gelegenheid kan men tevens gebruikmaken om te vragen wie actief wil zijn bij de uitvoering van (deel)projecten.

Fase 7: Vervolg

Voor de dorpsorganisatie begint vanaf dit moment het echte werk; samen met de andere partijen gaat zij met de uitvoering van het dorpsplan aan de slag.

De verschillende projecten die in het dorpsplan zijn genoemd moeten ten uitvoer worden gebracht. Tijdens de jaarlijkse ledenvergadering van de dorpsorganisatie kan men aan de hand van het dorpsplan verslag doen van de uitgevoerde activiteiten en de werkzaamheden evalueren.

6 Afronding

De PALED-methode levert in de praktijk bevredigende resultaten op; een dorpsplan met een concreet uitgewerkte actielijst waarin de wensen van de bewoners en organisaties zijn verwoord en die soms een toekomstvisie op langere termijn omvat.

Het onderzoek *Dialog uit Verlangen* geeft aan dat bij het nieuwe project van de Vereniging Kleine Kernen Achterhoek/Liemers nogmaals met de PALED-methode wordt gewerkt. De dorpsorganisaties van Rekken, Beltrum en Rietmolen hebben goede ervaringen met de werkwijze tijdens het opstellen van het dorpsplan en daarnaast met de concrete mogelijkheden die het dorpsplan hun biedt, daarom besloten ze na ongeveer vijf jaar opnieuw met de PALED-methode een dorpsplan op te stellen. Ze gaven hiermee een nieuwe stimulans en richting aan hun werkzaamheden in hun dorpen.

7 Meer informatie

De PALED-methode is ontwikkeld door bureau Mart Schouten Organisatie en Advies. Voor vragen en/of informatie kunt u contact opnemen met:

Mart Schouten

www.martschoutenadvies.nl

Literatuur

Boogaard, R. van den, *PALED-methode geeft kleine kernen meer kleur! Evaluatie van een interactieve planvormingsmethode, toegepast op dorpsniveau*. Rapport 174. Wageningen: Wetenschapswinkel Universiteit van Wageningen, 2000

Elings, Christiaan, *Dialoog uit Verlangen. De werking van het dorpsplan in de communicatie tussen gemeenten en dorpsbelangenorganisaties*. Rapport 202. Wageningen: Wetenschapswinkel Universiteit van Wageningen, 2004

Noorduyn, L. (red.), *Een dorpsplan maken. Een sleutel tot verbeteringen*. Brochure n.a.v. het onderzoek 'PALED-methode heeft kleine kernen meer kleur'. Rapport 175. Wageningen: Wetenschapswinkel Universiteit van Wageningen, 2000

Recente publicaties zijn te bestellen via het secretariaat van de Wetenschapswinkel, telefoon (0317) 48 56 49, e-mail wetenschapswinkel@wur.nl.

Downloaden als pdf-bestand is meestal ook mogelijk, website www.wur.nl/wewi.

3 Dorpswaardering

Coos Huijsman en Berna Kousemaker

1 Inleiding

Dorpswaardering/Dorpsblik² is een methode waarmee een dorpsraad of bewonersgroep zelfstandig onderzoek kan doen naar de leefbaarheid van hun dorp. De methode bestaat uit een softwareprogramma en een handboek, waarin stappen beschreven worden om te komen tot een actieplan ter versterking van die leefbaarheid. Het softwareprogramma omvat 324 vragen, gerangschikt naar 24 thema's, waaruit een selectie gemaakt kan worden van vragen die van toepassing zijn op het eigen dorp. De bewonersgroep stelt een vragenlijst samen die huis aan huis wordt verspreid en wordt opgehaald. Alle bewoners vanaf 12 jaar mogen eraan meedoen. De verkregen gegevens worden ingevoerd en geanalyseerd met behulp van het softwareprogramma *Dorpswaardering*. Op basis van deze analyse stelt de dorpsraad/bewonersgroep een project-/actieplan op.

Het doel van Dorpswaardering is dat bewoners hun eigen visie op de leefbaarheid van het dorp ontwikkelen. De methode leidt tot een onderbouwd dorpsplan/actieplan met verbeterpunten voor die leefbaarheid. Het actieplan is niet zozeer een wensenlijstje naar de gemeente. Er staat ook in wat bewoners zelf, eventueel in samenwerking met lokale organisaties en instanties, kunnen en willen aanpakken. Niet alleen het resultaat, namelijk het rapport en het actieplan, is belangrijk, maar ook het proces zelf. Uit de evaluatieonderzoeken in Groot-Brittannië blijkt dat Dorpswaardering leidt tot actieve betrokkenheid van dorpsbewoners bij hun leefomgeving, ook op langere termijn. De methode bewerkstelligt dat bewoners zichzelf verantwoordelijk voelen voor de leefbaarheid, en acties en initiatieven ondernemen om iets aan die leefbaarheid te doen. En ten slotte: Dorpswaardering leidt niet alleen tot nieuwe samenwerkingsverbanden en netwerken tussen bewoners onderling, maar ook tussen bewoners, organisaties en gemeente.

2 De methode is in Spaarndam en Nieuw-Scheemda/t Waar onder de naam Dorpswaardering uitgevoerd, en in Sluis en Sluiskil onder de naam Dorpsblik. In de rest van dit hoofdstuk gebruiken we alleen de naam Dorpswaardering.

Steak- & Mossel
Huis
De Corner

MAES

CINEMA

etos

D-NV

BCC-3071

Omdat de vragenlijst huis-aan-huis wordt verspreid en ook weer wordt opgehaald, is de respons hoog. De geformuleerde aanbevelingen in het rapport zijn op deze manier gebaseerd op de mening van een groot deel van de dorpsbewoners. De aanbevelingen worden aan de gemeente en maatschappelijke organisaties voorgelegd, waarna alle partijen in nauwe samenspraak tot een uit te voeren actielijst komen ter versterking van de leefbaarheid van het betreffende dorp.

2 Voorgeschiedenis

De methode is de afgelopen twintig jaar in Groot-Brittannië ontwikkeld onder de naam Village Appraisals door de Countryside and Community Research Unit (CCRU) van het Cheltenham en Gloucester College. Ondertussen hebben al meer dan 3000 lokale gemeenschappen in Engeland, Wales en Schotland de methode succesvol gebruikt. In veel dorpen wordt de methode na bijvoorbeeld vijf jaar opnieuw toegepast. Door het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) en de Universiteit van Amsterdam is de methode naar Nederland gehaald en in het Nederlands vertaald. In 2002-2003 zijn in vier plaatsen in Nederland experimenten met de methode uitgevoerd: in Sluis en Sluiskil in Zeeland, in Spaarndam in Noord-Holland en in Nieuw-Scheemda/'t Waar in Groningen. Ook in België is met de methode geëxperimenteerd in Meetjesland. Het LCO was bovendien opdrachtgever voor een evaluatiestudie naar het gebruik van de Nederlandse versie in de vier pilots (Derijcke e.a. 2004). Op grond van de opgedane ervaringen is het softwareprogramma aangepast en nu voor iedereen beschikbaar.

3 Onderscheid ten opzichte van de andere methodieken

Dorpswaardering onderscheidt zich van de andere methodieken in deze toolkit omdat het de enige methodiek is waarmee bewoners zelf – met behulp van een softwarepakket – grootschalig kwantitatief onderzoek kunnen doen naar de leefbaarheid van hun dorp. Een sterke nadruk wordt gelegd op de eigen inzet van de bewoners. Het onderzoek heeft een groot bereik onder de bevolking (soms zelfs tot een respons van 90 procent) en levert representatieve, betrouwbare gegevens op, waar ook een gemeente of lokale instanties hun beleid op kunnen afstemmen.

4 Wat is er nodig om Dorpswaardering uit te voeren?

Randvoorwaarden

- bewonersgroep
- geld
- tijd
- professionele ondersteuning
- publiciteit
- overige randvoorwaarden: samenwerkingsovereenkomst, projectplan, begroting en tijdpad

De bewonersgroep

Een lokale groep bewoners (of de dorpsraad) stuurt het proces Dorpswaardering aan en voert het uit. Ook kunnen subgroepen worden gevormd die deelwerkzaamheden uitvoeren. De groep moet representatief zijn voor de bewonerssamenstelling van het dorp (jong, oud, vrouw, man, uit verschillende inkomensgroepen).

Van de bewoners wordt verwacht dat zij betrokken zijn bij de buurt (dat zij kennis hebben van de lokale situatie en de mensen die er wonen), zich willen inzetten, over doorzettingsvermogen en voldoende tijd beschikken. Het invoeren en verwerken van de enquêtedata vergt tijd en kan als ingewikkeld worden ervaren. Het is daarom van belang dat de bewonersgroep over verschillende kwaliteiten beschikt.

De bewonersgroep zoekt draagvlak onder:

- medebewoners;
- gemeente;
- lokale of provinciale ondersteuningsinstellingen;
- maatschappelijke organisaties.

Geld

Om Dorpswaardering uit te voeren is geld nodig. Concreet gaat het om kosten voor de aanschaf van het softwareprogramma (€ 230), vergaderkosten, drukkosten (enquête, rapporten) en het inhuren van professionele onafhankelijke ondersteuning (lokale welzijnsinstelling, provinciaal ondersteuningsinstituut).

Tijd

Dorpswaardering is niet in een tijdsbestek van een paar maanden uit te voeren. Het hele traject, met inbegrip van het vooroverleg met de gemeente tot en met de goedkeuring van de plannen door de gemeenteraad, beslaat ongeveer een tot anderhalf

jaar. Het centrale deel van de methodiek, vanaf de eerste bewonersavond tot aan het vaststellen van het plan in de dorpsraad (fase 3 en 4), duurt ongeveer een half tot driekwart jaar. Het aantal keren dat de bewonersgroep bij elkaar komt varieert. Dit is afhankelijk van hoe groots zij het wil aanpakken, en/of maatschappelijke organisatie(s) en/of bewoners (op korte termijn) hun medewerking willen verlenen, en welke kwaliteit ze wil leveren. In de uitgevoerde pilotprojecten in Zeeland kwamen de bewoners dertig tot veertig keer bij elkaar.

Professionele ondersteuning

Uit het evaluatieonderzoek (Derijcke e.a. 2004) naar de proefprojecten blijkt dat bewoners niet zonder professionele ondersteuning van een lokale welzijnsinstelling en/of provinciale organisatie kunnen om een Dorpswaardering goed uit te voeren. Deze professionals kunnen de kwaliteit en onafhankelijkheid van het onderzoek bewaken en bewoners adviseren in het proces.

Publiciteit

Een goede PR is tijdens het hele proces van Dorpswaardering van groot belang. De dorpsbewoners moeten op de hoogte worden gehouden van de voortgang van het project en de resultaten. Het is raadzaam om een communicatie- en PR-plan op te stellen. De PR-campagne kan bestaan uit: het regelmatig schrijven van berichtjes in de huis-aan-huisbladen, de dorpskrant, het uitgeven van eigen nieuwsbrieven, het verspreiden van folders of flyers, het ophangen van kleurige posters in het hele dorp,

het maken van creatieve uitnodigingen voor bijeenkomsten, het versturen van persberichten aan de regionale krant en lokale omroepen. Ook het onderhouden van een eigen website is een mogelijkheid.

Aan het eind van het traject moeten alle dorpsbewoners worden geïnformeerd over de resultaten van de Dorpswaardering en de aanbevelingen voor vervolgactiviteiten. In de Zeeuwse pilotgemeenten is huis-aan-huis een samenvatting bezorgd van het onderzoeksrapport.

Overige randvoorwaarden

Het verdient aanbeveling de rollen van alle betrokken partijen (bewonersgroep, welzijnsorganisatie, gemeente) vast te leggen in een samenwerkingsovereenkomst. Gekoppeld aan deze overeenkomst moet een projectplan, een begroting en een tijdpad worden opgesteld.

5 Fasen van de methodiek

1 Initiatiefase

Een initiatiefnemer of -groep kijkt of er draagvlak is in het dorp om een Dorpswaarderingsonderzoek uit te voeren. Men onderzoekt of de randvoorwaarden (menskracht, geld en middelen) te realiseren zijn. Als dat het geval is, wordt er een bijeenkomst voor belangstellenden en dorpsbewoners belegd. Wie heeft er zin om mee te doen?

2 Startfase

Er wordt een projectgroep opgericht van mensen die het traject Dorpswaardering willen uitvoeren. Zij beraden zich over het doel dat men met deze methode wil bereiken. Is Dorpswaardering voor dit doel wel de meest geëigende methode? Het doel wordt op papier vastgelegd, evenals de thema's die men in het kader van de leefbaarheid wil onderzoeken. De projectgroep stelt een begroting op, en er worden afspraken gemaakt over de financiering.

3 Onderzoeksfase

De projectgroep selecteert met behulp van het softwareprogramma de enquêtevragen bij de gekozen thema's. De vragenlijsten worden samengesteld, verspreid en ingezameld. Voor de jeugd kan men eventueel een aparte vragenlijst opnemen.

4 Analysefase

In deze fase worden de gegevens ingevoerd in de computer, waarna een representativiteitstoets plaatsvindt. Met behulp van het softwareprogramma begint het analyseren. De uitkomsten van het onderzoek, de conclusies en aanbevelingen worden verwerkt in een rapportage.

5 Terugkoppelingsfase

De rapportage wordt gepresenteerd en besproken met de gemeente en andere betrokken instanties. De gemeente en instanties bekijken welke plannen politiek en financieel haalbaar zijn, en men kent prioriteit toe aan de diverse plannen.

6 Actiefase

Er worden werkgroepen gevormd die de aanbevelingen omzetten in actieplannen. Deze definitieve plannen worden daarna weer getoetst op politieke en financiële haalbaarheid en er wordt afgesproken wie wat op welke termijn gaat uitvoeren.

7 Implementatiefase

De betreffende instanties en gemeente voeren de actieplannen binnen de afgesproken tijd en volgorde uit. Bewoners voeren zelf die projecten uit waarvoor geen ondersteuning van de gemeente nodig is.

8 Evaluatiefase

Alle betrokkenen evalueren het project. Na een jaar organiseert men opnieuw een bijeenkomst voor alle betrokken partijen. Tijdens deze bijeenkomst kijkt men hoe het na een jaar staat met de implementatie van de plannen en of iedereen (gemeente, instanties, bewoners) gedaan heeft wat werd verwacht.

Fase 1: Initiatieffase

Initiatiefnemers

De initiatiefnemers kunnen bestaan uit de dorpsraad (of leden daarvan), maar ook iedere willekeurige andere groep uit de dorpsgemeenschap kan het initiatief nemen tot het uitvoeren van Dorpswaardering.

Draagvlak

De initiatiefnemers zoeken mensen voor een te vormen projectgroep door contact te leggen met sleutelfiguren uit de dorpsgemeenschap, de dorpsraad, de lokale en/of de provinciale ondersteuningsorganisatie, de jeugd- of ouderenraad en de gemeente waartoe het dorp behoort. Het is belangrijk om vanaf het begin de gemeente te betrekken bij de plannen voor uitvoering van een Dorpswaardering en verzekerd te zijn van haar medewerking. Bewoners moeten van tevoren weten of er ruimte is in het gemeentelijk beleid om iets met de aanbevelingen te doen.

Het is belangrijk om al in de initiatieffase ondersteuning te hebben van de lokale welzijnsinstelling en/of provinciale organisatie. De lokale welzijnsinstelling kan bijvoor-

beeld een werkruimte, computers en kopieerfaciliteiten ter beschikking stellen. Ook kan zij het proces bewaken, zoals: het leiden en structureren van vergaderingen, het in de gaten houden van de tijdsplanning, het meehelpen met het opstellen van de begroting en het verwerven van de financiën. De lokale welzijnsorganisatie of de provinciale organisatie kunnen vanuit hun professie de kwaliteit van het onderzoek in de gaten houden en adviezen geven ten aanzien van de werkwijze en de samenwerking tussen de bewoners onderling. De lokale welzijnsorganisatie kan de intermediair vormen tussen bewoners en gemeente, en stimuleren dat de actieplannen in het gemeentelijk beleid worden ingebed.

De mate waarin de bewoners worden ondersteund is allereerst afhankelijk van de capaciteiten en kwaliteiten van de leden van de projectgroep. Daarnaast hangt dit af van hoe omvangrijk ze het project willen opzetten, welke kwaliteit ze willen leveren en hoeveel tijd de bewoners zelf hebben. Uit de praktijk blijkt dat het aantal ondersteuningsuren van een provinciale organisatie kan variëren van 80 tot 180 uur en van een lokale welzijnsinstelling van 80 tot 225 uur.

Doel vaststellen: wat wil men met Dorpswaardering bereiken?

Over wat men met Dorpswaardering wil bereiken, moeten alle betrokken partijen het eens zijn. Een hulpmiddel om bewoners, maatschappelijke organisaties en gemeente te overtuigen van het uitvoeren van Dorpswaardering is het houden van een werk-bijeenkomst waarin een doelenboom wordt gemaakt. Aan het eind van deze werk-bijeenkomst moet iedereen het in principe eens zijn over de voorgestelde aanpak en doelen. Vervolgens kunnen instanties besluiten al dan niet mee te doen. Ook kan na afloop van zo'n bijeenkomst blijken dat voor het bereiken van het vastgestelde doel een andere methode of aanpak beter geschikt is.

Bewonersbijeenkomst

Als men definitief heeft gekozen voor het maken van een Dorpswaardering, is de volgende stap het organiseren van een bewonersbijeenkomst waarop het plan wordt geïntroduceerd en bekendgemaakt. Op deze bijeenkomst wordt (nogmaals) getoetst of er onder bewoners draagvlak is voor het plan.

Op deze avond kan eventueel via de metaplanmethode³ worden vastgesteld welke onderwerpen de aanwezigen wat betreft leefbaarheid het belangrijkste vinden om te

3 In de metaplanmethode geven groepsdeelnemers hun reactie op basis van telkens één vraag of probleemstelling door deze op kaartjes of memo's te schrijven. Deze worden op een bord geprikt. Gelijksortige uitspraken worden gegroepeerd. Vervolgens geven de deelnemers met stickers aan welke onderwerpen zij belangrijk vinden en waar volgens hen het zwaartepunt ligt.

onderzoeken. De resultaten van deze bijeenkomst worden op schrift gesteld, om ze later in te voeren in het softwareprogramma.

Als het vaststellen van de belangrijkste thema's door middel van de metaplanmethode samen met dorpsbewoners gebeurt, draagt dit bij aan draagvlak en betrokkenheid onder bewoners. Ze weten na afloop van deze avond wat ze kunnen verwachten. Naar aanleiding van de bijeenkomst kunnen geïnteresseerde bewoners zich opgeven voor de te vormen projectgroep die het plan gaat uitvoeren en/of voor het rondbrengen of ophalen van de vragenlijsten.

Fase 2: Startfase

Vorming definitieve projectgroep

De projectgroep die Dorpswaardering gaat uitvoeren moet uit minimaal acht à tien mensen bestaan. Dit kunnen personen uit de initiatiefgroep of voorlopige projectgroep en/of nieuwe leden zijn. Ook kunnen subgroepen van bewoners worden gevormd die deelwerkzaamheden uitvoeren. Bij de vorming van de projectgroep is het belangrijk erop te letten dat de projectgroep representatief is voor de bevolkingssamenstelling van het dorp (onder andere jong, oud, vrouw, man, uit verschillende inkomensgroeperingen) en over verschillende kwaliteiten beschikken. Zij moeten kennis hebben van de lokale situatie en de mensen die er wonen en enigszins ingevoerd zijn in vergadertechnieken. Organisatievermogen, creativiteit, strategisch en politiek inzicht zijn belangrijke vaardigheden bij het uitvoeren van een Dorpswaardering.

In de startfase zal de projectgroep vier of vijf bijeenkomsten nodig hebben om de doelstelling van het onderzoek en de thema's die onderzocht worden zo nauwkeurig mogelijk te bepalen en vast te leggen. Aan te raden is een projectplan op te stellen, inclusief een tijdsplanning, een begroting en een communicatieplan. In dit communicatieplan wordt beschreven in welke stadia van het traject teruggekoppeling plaatsvindt naar de overige dorpsbewoners, naar de gemeente en naar de samenwerkende organisaties.

Begroting en kosten

Het uitvoeren van de methode Dorpswaardering kost geld. Er zal een begroting moeten komen om inzicht te krijgen in het totale kostenplaatje. Vervolgens moet bekeken worden wie deze kosten gaat dragen. De dorpsraad, de lokale welzijnsinstelling, de gemeente, of samen? Er kan ook gedacht worden aan fondsenwerving, mits de onafhankelijkheid van het onderzoek gewaarborgd is. Bedrijven en instanties kunnen ook een bijdrage leveren in natura: het beschikbaar stellen van een werkruimte, computers, vergaderruimte et cetera.

Het gaat om de volgende kosten:

- aanschaf van het softwarepakket en een handboek (€ 230)⁴;
- vormgeven en vermenigvuldigen van de vragenlijsten;
- verspreiden van de enquêteformulieren en deze weer ophalen;
- invoeren van de antwoorden op de vragenlijsten in de computer (als hiervoor geen vrijwilligers zijn);
- vergaderkosten (dertig à veertig bijeenkomsten);
- productie en presentatie van het eindrapport;
- inhuren van professionele ondersteuning;
- representatiekosten voor de vrijwilligers en eventuele reiskosten;
- publiciteitskosten.

De financiering moet rond zijn voordat men daadwerkelijk met de uitvoering begint. De kosten van het hele traject bedragen minimaal 10.000 tot 15.000 euro.

Opstellen intentieverklaring

Als alle partijen het met elkaar eens zijn, kan een intentieverklaring worden opgesteld waarin doelen, taken en rollen van alle partijen (projectgroep, gemeente, welzijnsinstellingen) formeel worden vastgelegd, inclusief ieders financiële bijdrage. Zo'n intentieverklaring geeft helderheid aan alle (potentiële) betrokkenen, zodat zij weten

4 Bij dit softwarepakket wordt een handboek geleverd waarin alle te nemen stappen uitvoerig worden beschreven

waaraan zij meewerken en wat het te bereiken resultaat is (wat is er klaar als het klaar is?).

Cursus

De projectgroepleden en de personen die hen vanuit een professionele organisatie gaan ondersteunen kunnen vooraf een door Prisma-Brabant, Scoop en Spectrum opgezette training volgen. De training is bedoeld om projectgroepleden en hun begeleiders zo zelfstandig mogelijk met Dorpswaardering te leren werken.

In de training wordt zowel aandacht besteed aan het proces (de stappen van Dorpswaardering) als aan het werken met het softwareprogramma om het onderzoek te doen. Ook vaardigheden als lobbyen, presenteren, het schrijven van een rapportage en het omgaan met de media komen kort aan bod.

Fase 3: Onderzoeksfase

Samenstellen vragenlijst

Leefbaarheid is een breed begrip dat veel aspecten kent. Uit de 324 vragen van het softwareprogramma moet een beperkt aantal vragen worden geselecteerd (hooguit 60). Dit selecteren gebeurt op grond van de reeds vastgestelde doelstelling en de thema's die met behulp van de metaplanmethode op de bewonersbijeenkomst zijn vastgesteld. Het softwareprogramma kent hiervoor het onderdeel 'mengpaneel'. Dit adviseert hoeveel vragen er het beste geselecteerd kunnen worden per thema.

Statistische gegevens

Het is belangrijk om de onderzoeksrapportage met statistische gegevens te onderbouwen. Dus is het goed om na te gaan welke gegevens er al beschikbaar zijn. Een gemeente beschikt over cijfers over de bevolkingsopbouw, sociale voorzieningen, verkeer, woningvoorraad, gezondheidsvoorzieningen et cetera. Ook bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) kunnen deze gegevens worden opgevraagd (www.cbs.nl).

Gesloten, open en zelf geformuleerde vragen

Als duidelijk is welke gegevens wel en welke niet bekend zijn, kan men beginnen met het samenstellen van de vragenlijst. Het aantal open vragen moet beperkt blijven. Het verwerken van open vragen kost namelijk veel tijd. Het softwareprogramma biedt ook de mogelijkheid om zelf geformuleerde vragen toe te voegen. Belangrijk is om ook de jeugd in het dorp te bereiken. Hiervoor kan een extra vragenlijst worden opgesteld.

Proefinterviews

Nadat alle vragen zijn geselecteerd, worden de vragen met behulp van de software in de juiste volgorde geplaatst en uitgedraaid. Het is aan te bevelen eerst proefenquêtees te houden met enkele dorpsbewoners. Leden van de projectgroep kijken toe bij het invullen. Zo zien zij of de vragen logisch overkomen, te begrijpen zijn, en hoeveel tijd het invullen in beslag neemt. Is dit goed bevonden, dan kan de lijst definitief worden gemaakt en worden vermenigvuldigd.

Vormgeving en lay-out

Gezien de hoeveelheid vragen is het erg belangrijk veel aandacht te besteden aan de vormgeving en de lay-out. Er moet een duidelijk leesbaar lettertype worden gebruikt en afbeeldingen en plaatjes kunnen worden toegevoegd. Dit verhoogt de aantrekkelijkheid van het materiaal.

Vrijwilligers werven voor de verspreiding van de vragenlijsten

Het huis aan huis verspreiden en ophalen van de vragenlijst kost veel menskracht. Waarschijnlijk moeten hiervoor extra vrijwilligers worden geworven. Dit kan door een oproep in de regionale krant, het huis-aan-huisblad, of via een regionale omroep. De ervaring in Zeeland leert dat persoonlijke werving door bewoners zelf het meest effectief is. De projectgroep organiseert een bijeenkomst voor de extra in te zetten vrijwilligers, waarin wordt afgesproken hoeveel vragenlijsten iedere vrijwilliger kan en wil bezorgen en ophalen. Er wordt een indeling per wijk en straat gemaakt, zodat alle bewoners een vragenlijst krijgen. Er worden afspraken gemaakt over de uitvoering van het onderzoek (de privacy van de bewoners moet gewaarborgd blijven) en het vertrouwelijk behandelen van de gegeven antwoorden. De enquête is anoniem; mensen hoeven hun naam en adres niet in te vullen. Ook worden de vrijwilligers nog eens geïnstrueerd over het doel en het belang van het onderzoek. Dit stelt hen in staat om bij het afgeven van de vragenlijsten bewoners extra te motiveren hun medewerking te verlenen.

Publiciteit

De dorpsbewoners moeten weten dat zij binnenkort de vragenlijst ontvangen en dat hun medewerking aan het onderzoek erg op prijs wordt gesteld. Aan de gemeente kan worden gevraagd of zij een aanbevelingsbrief wil schrijven die aan de vragenlijst wordt toegevoegd. Ook door middel van persberichten en mededelingen in huis-aan-huisbladen moeten dorpsbewoners op de hoogte worden gesteld van de enquête.

Vragenlijsten verspreiden en ophalen

De vragenlijsten worden verspreid, en na ongeveer twee weken weer opgehaald.

Vooraf oudere mensen willen soms hulp bij het invullen. Het is zaak hiermee rekening te houden bij de tijdsplanning. Het verdient aanbeveling een (eventuele telefonische) helpdesk te openen, waar mensen met hun vragen over de enquête terecht kunnen.

Fase 4: Analysefase

Invoeren van de data

Uit de praktijk blijkt dat het huis aan huis afgeven van de vragenlijsten leidt tot een hoge respons. Dit liep soms zelfs op tot 90 procent.

De verkregen gegevens kunnen direct worden ingevoerd in het softwareprogramma. Het invoeren kan op meerdere computers tegelijkertijd gebeuren. Hoe meer mensen helpen, hoe eerder de klus is geklaard. De ervaring leert dat er gauw een kwartier nodig is om de antwoorden van een vragenlijst in het softwareprogramma in te voeren. Het invoeren kan ook worden uitbesteed aan een secretaresse, die dit snel en zorgvuldig kan doen. Dit brengt natuurlijk wel kosten met zich mee.

Representativiteit

Het is van belang na te gaan of de verzamelde gegevens representatief zijn. Zijn de uitkomsten van toepassing op alle personen en huishoudens van het dorp waarover uitspraken worden gedaan? Of hebben bijvoorbeeld vooral ouderen de vragenlijst ingevuld, terwijl er relatief weinig ouderen in het dorp wonen? Het programma biedt de mogelijkheid dit te achterhalen door een representativiteitstoets. Hiermee wordt gecontroleerd of de leeftijdsverdeling van de respondenten overeenkomt met de leeftijdsverdeling van de plaatselijke bevolking. De leeftijdsverdeling van de bevolking is op te vragen bij de gemeente of op te zoeken op de website van het CBS (www.cbs.nl).

De analyse

Als alle gegevens zijn ingevoerd, staat de projectgroep opnieuw stil bij de volgende vragen:

- Wat waren de vooraf gestelde doelen?
- Wat waren de onderwerpen die we hebben geselecteerd?

Tijdens de analyse dient de projectgroep zich constant af te vragen of de analyse nog verband houdt met deze vooraf gestelde doelen en geselecteerde onderwerpen. Vervolgens kan een inhoudsopgave worden gemaakt, dat als raamwerk dient voor het dorpsplan.

Statistische bewerkingen: rechte tellingen, kruistabellen en grafieken

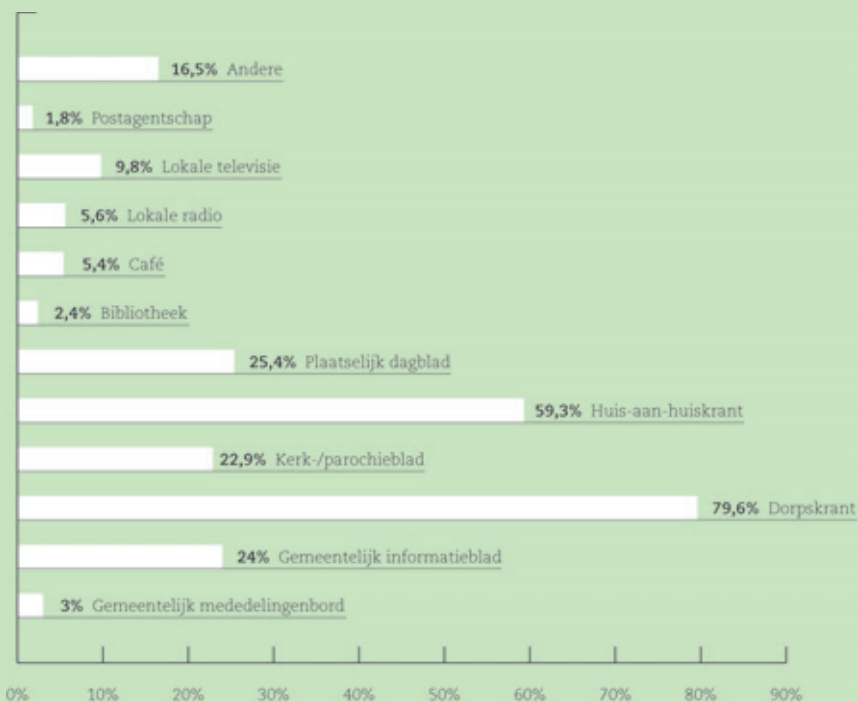
Na het invoeren van de gegevens maakt het softwareprogramma een overzicht van het aantal keren dat een antwoord op de vraag gegeven is. Met deze lijst, de rechte tellingen, gaat men bekijken:

- Welke cijfers vallen op (hoge en lage percentages)?
- Welke vragen zijn door weinig personen ingevuld?
- Welke vragen willen we in een kruistabel met elkaar vergelijken?
- Welke vragen willen we in een grafiek of tabel weergeven?

Het programma voorziet in de mogelijkheid om gegevens met elkaar te combineren door middel van kruistabellen. Hierdoor is het mogelijk om problemen aan het licht te brengen die met de rechte tellingen niet zichtbaar worden. Zo kan bijvoorbeeld uit de rechte tellingen komen dat vijftien van de honderd bewoners problemen hebben met de bereikbaarheid van de winkels. Door dit gegeven in een kruistabel te combineren met de persoonlijke gegevens, kan blijken dat deze vijftien bewoners allen ouderen

Voorbeeld van een staafdiagram, gemaakt door de projectgroep in Sluiskil

Vraag: Waar haalt u meestal uw informatie vandaan over evenementen in Sluiskil?

zijn. In het softwareprogramma kunnen de multiple-choicevragen worden weergegeven in staafdiagrammen en de ja/nee-vragen in taartdiagrammen. Ook kunnen de rechte tellingen worden omgezet in tabellen.

Schrijven/rapportage

De rechte tellingen zijn uitgedraaid en de kruistabellen zijn gereed. Het schrijven door een of meer bewoners kan beginnen. Wat zeggen deze cijfers nu? Wat valt op? Wat bevelen we aan op basis van de uitkomsten? Het interpreteren van de cijfers is niet eenvoudig. Het is de kunst de eigen vooroordelen en vooronderstellingen zo veel mogelijk buiten beschouwing te laten.

In het kader van de rapportage is een aantal valkuilen te benoemen:

- **Alles beschrijven**
De schrijver heeft snel de neiging om alles te beschrijven. Hij beschrijft bijvoorbeeld hoeveel procent van de respondenten de verkeersveiligheid zeer voldoende vindt, hoeveel procent voldoende, hoeveel procent zowel voldoende als onvoldoende et cetera. Belangrijker is dat de schrijver zich steeds afvraagt: wat valt op, kijkend naar de vooraf gestelde doelen?
- **Niet bij de oorspronkelijke vraag en antwoorden blijven**
De cijfers geven alleen een antwoord op de vragen die in de enquête zijn gesteld. Als 80 procent van de bewoners voorstander is van het aanleggen van verkeersdrempels, betekent dit nog niet dat ze allemaal een verkeersdrempel willen in de Kerkstraat, ook al is de schrijver ervan overtuigd dat de bewoners hierop doelden.
- **Te snel conclusies trekken**
Het is vaak moeilijk cijfers te duiden. Als 14 van de 1000 respondenten vinden dat een tuiniersvereniging van belang is, kan geconcludeerd worden dat het niet de moeite waard is om zo'n vereniging op te richten, aangezien slechts 1 procent belangstelling heeft. De conclusie kan ook zijn dat het zeker de moeite waard is zo'n vereniging op te richten; veertien personen hebben immers interesse.
- **Resultaten onder tafel schuiven**
De projectgroep hoopt misschien op bepaalde uitkomsten, maar als uit de analyse het tegendeel blijkt mag men dit resultaat niet onder de tafel schuiven. Stel dat de leden van de groep tegenstander zijn van een verkeersvrij winkelcentrum, maar uit de cijfers blijkt dat het merendeel van de bewoners voor is, dan mag deze uitkomst niet worden weggemoffeld.

Aanbevelingen

Vervolgens worden op basis van de analyse de aanbevelingen geformuleerd. Wat is gegeven de onderzoeksresultaten in de toekomst nodig om de leefbaarheid te verbeteren? Een logische volgorde en samenhang in de aanbevelingen bieden de dorpsbewoners, gemeente en de bewoners houvast.

Rol professional

Tijdens de pilots bleek dat de bewoners de analyse een van de moeilijkste taken vonden. Ondersteuning door onafhankelijke deskundigen met kennis op het gebied van onderzoek (bijvoorbeeld beroepskrachten van de lokale welzijns- of provinciale ontwikkelingsorganisatie) is aan te raden. De beroepskracht kan de groep op weg helpen, de teksten doorlezen en checken op juistheid en betrouwbaarheid. Hij kan zijn opmerkingen vervolgens bespreken in de projectgroep, waarna de projectgroep ze wel of niet kan verwerken. De onafhankelijke professional moet wel bij zijn rol van bewaker/procesbegeleider blijven en niet zelf gaan schrijven. Dat bewoners het rapport zelf schrijven is namelijk de kracht van de methode. Uit de pilotprojecten blijkt dat het rapport hierdoor zeer herkenbaar is voor de overige bewoners en dicht bij hun beleavingswereld staat. De projectgroep kan zijn eigen verhaal erin kwijt. Dit leidt tot zeer creatieve en concrete aanbevelingen.

Fase 5: Terugkoppelingsfase

Het hele traject voor het opstellen van de Dorpswaardering moet erop gericht zijn tot acties te komen om de leefbaarheid in een dorp/wijk te versterken. Het zal duidelijk zijn dat de vervolgactiviteiten in samenwerking met andere organisaties, instanties en bewoners dienen plaats te vinden. Dit vereist dat deze partijen er vanaf het begin bij betrokken zijn (zie ook fase 1).

Als de resultaten van Dorpswaardering bekend zijn, is het tijd om een bijeenkomst voor alle betrokken partijen te organiseren (bewoners, gemeente, maatschappelijke organisaties). Het is wenselijk om de aanbevelingen voorafgaand aan deze bijeenkomst eerst aan de gemeente en maatschappelijke organisaties voor te leggen. Zij hebben dan tijd om zich erop te beraden en te bekijken of de aanbevelingen politiek, financieel en qua inzet van menskracht haalbaar zijn. Dit voorkomt teleurstellingen bij de bewoners tijdens de bijeenkomst. Een gemeente en maatschappelijke organisaties hebben voor deze toetsing enige tijd nodig. Uit deze toetsing kan blijken dat bepaalde aanbevelingen al aansluiten bij bestaand beleid. De vraag is dan of het een hogere prioriteit in uitvoering moet krijgen.

Ook kan blijken dat sommige aanbevelingen niet op het beleidsterrein van een gemeente liggen of niet tot haar verantwoordelijkheid behoren.

Het volgende schema kan bij deze toetsing een hulpmiddel zijn.

Voorbeeldschema toetsing aanbevelingen

Aanbeveling	1	2	3	4
Wat wordt al gedaan?				
Wat wordt nog niet gedaan?				
Politiek en financieel haalbaar				
Niet politiek en financieel haalbaar				
Korte of lange termijn				

Op de bijeenkomst met bewoners presenteert de projectgroep eerst de resultaten van de Dorpswaardering. Daarna geven de gemeente en organisaties/instanties op basis van hun toetsing een reactie op het rapport en de aanbevelingen. De resultaten en de reactie van de verschillende partijen zal leiden tot een discussie tussen de aanwezigen.

Aan het eind van deze avond kunnen alle partijen nog gezamenlijk een schema invullen. Dit schema bevestigt de mogelijkheid en bereidheid van gemeente en instanties om aan de slag te gaan met de aanbevelingen. Hieruit wordt ook duidelijk welke acties door bewoners zelf, al dan niet met hulp van financiers, worden uitgevoerd. Helaas kunnen niet alle aanbevelingen tegelijkertijd worden uitgevoerd. Daarom wordt een prioriteit in tijd aangegeven bij de uitvoering van de aanbevelingen. Het is zaak dat er op de prioriteitenlijst een aantal projecten staan die snel te realiseren zijn. Snelle resultaten geven de burger moed en houden de betrokkenheid levend.

Voorbeeldschema uitvoering aanbevelingen

Aanbeveling	1	2	3	4
Uitvoeren gemeente				
Uitvoeren maatschappelijke instellingen				
Uitvoeren bewoners				
Uitvoeren door?				
Korte of lange termijn				
Niet haalbaar				

Ter afsluiting kan tijdens deze avond worden gevraagd wie van de aanwezigen wil deelnemen aan een van de werkgroepen die de uitwerking van de diverse aanbevelingen ter hand gaan nemen. Het is wenselijk daarbij te streven naar divers samengestelde werkgroepen, waaraan zowel ambtenaren, maatschappelijke organisaties als bewoners deelnemen. Deze werkgroepbijeenkomsten moeten leiden tot een actieplan/projectplan.

Fase 6: Actiefase

De werkgroepen werken de aanbevelingen uit in concreet uitvoerbare projecten. Tevens moeten zij de financiering van hun actieplannen rond krijgen. Als na verloop van tijd het totale actieplan gereed is, vindt opnieuw besluitvorming plaats: Welke actieplannen worden uitgevoerd? Op welke termijn? Tot slot kunnen alle betrokken partijen door het 'feestelijk' ondertekenen van een intentieverklaring laten weten dat ze tot uitvoering van de diverse actieplannen overgaan. Hiermee kan het project Dorpswaardering op een goede wijze worden afgesloten. In principe valt het uitvoeren van de actieplannen niet meer onder de taken van het project, tenzij hier van tevoren afspraken over zijn gemaakt.

Fase 7: Implementatiefase

Het implementeren van de actieplannen kan beginnen. De werkgroepen zullen nog een aantal keren bij elkaar moeten komen als zij zelf taken uitvoeren of de actie coördineren. Als de werkgroep verder geen actieve rol speelt in de uitvoering moet ze wel toezien op de uitvoering van de acties. De werkgroep blijft procesbewaker. Belangrijk is dat de werkgroepen in dit natraject nog steeds ondersteuning krijgen van de lokale welzijnsinstelling. Zij kan de werkgroepen een aantal keren per jaar bij elkaar roepen om met elkaar te praten over de voortgang van de uitvoering van de actieplannen.

Fase 8: Evaluatiefase

In deze fase wordt het project met alle betrokkenen geëvalueerd. Het is aan te bevelen na een jaar opnieuw een bijeenkomst te organiseren voor de gehele bevolking, gemeente en maatschappelijke instanties. Tijdens deze avond wordt naar de resultaten van één jaar inspanning gekeken. Hebben alle partijen gedaan wat zij in de intentieverklaring hebben beloofd? Partijen die niet aan hun verplichtingen hebben voldaan, zullen hierover verantwoording moeten afleggen. Op deze avond wordt ook vooruitgekeken: welke acties moeten nog worden uitgevoerd en door wie?

6 Afronding

Uit het onderzoek *Dorpswaardering* gewaardeerd. Een evaluatie van de methode *Dorpswaardering* blijkt dat in alle vier dorpen in Nederland waar de bewoners ervaring hebben opgedaan met Dorpswaardering de bewonersgroepen zeer tevreden zijn over het rapport van het Dorpswaarderingsonderzoek. Vrijwel alle betrokkenen zijn van mening dat het onderzoek inzicht heeft gegeven in lokale meningen, wensen en prioriteiten. En dat er een actieplan voor de leefomgeving wordt opgesteld dat met prioritering in tijd ook wordt uitgevoerd. In Nieuw-Scheemda/t Waar heeft Dorpswaardering geleid tot een dorpsvisie en ervoor gezorgd dat het gedrag van bewoners is veranderd. In Sluis is een stadsraad opgericht en heeft Dorpswaardering tot een versnelling van acties geleid. In Spaarndam is een agenda voor de dorpsraad gevormd.

7 Meer informatie

Het softwareprogramma *Dorpswaardering* en het handboek zijn aan te schaffen bij:

Stichting Zet
Sporlaan 460
5000 AG Tilburg
013-5440605
info@zet-babant.nl
www.zetbrabant.nl

Zeeland:
Scoop
Achter de Houttuinen 8
Postbus 407
4330 AK Middelburg

Gelderland:
Spectrum
Arnhemsestraatweg 19
Postbus 8007
6880 CA Velp

Voor vragen en/of informatie kunt u contact opnemen met:

Scoop
José van den Boomgaard of Coos Huijsman
(0118) 68 25 24 / 68 25 51
www.scoopzld.nl
jvdboomgaard@scoopzld.nl, chuijsman@scoopzld.nl

Spectrum
Gerrit Kapteijns
(026) 3846200
www.spectrum-gelderland
g.kapteijns@spectrum-gelderland.nl

Literatuur

Derijcke E. e.a., *Dorpswaardering gewaardeerd. Een evaluatie van de methode Dorpswaardering*. Amsterdam: IVAM & AME, 2004

Dorpsblik, het rapport; rapportage Dorpsblik bewoners gemeente Sluis, april 2003

Dorpsblik Sluiskil; enquête eindrapport Dorpsblik Sluiskil, 2003

LCO, Handboek Dorpswaardering. Zwolle: LCO, 2004

Projectplan Village Appraisal Zeeuws-Vlaanderen. Middelburg: Scoop, 2002

Wouw, D. van der, *Burgerwensen en overheidsbeleid, zoeken naar draagvlak voor lokale politiek*. Paper voor 11e sociologendagen Amsterdam. Middelburg: Scoop, 2004

4 Keukentafelgesprekken

Silke van Arum en Sjoerd IJdema

1 Inleiding

De Keukentafelmethode geeft bewoners de kans om heel direct en persoonlijk in huiselijke kring met elkaar - soms letterlijk aan de keukentafel - in gesprek te gaan over hun eigen straat en dorp. Tijdens deze gesprekken kunnen zij hun mening en wensen op een systematische wijze onder de aandacht brengen en actief meedenken over de leefbaarheid van hun dorp. De deelnemers aan de gesprekken vormen een representatieve afspiegeling van het dorp. Afhankelijk van de grootte van het dorp worden met een of meer groepjes van vijf tot twintig mensen gesprekken gevoerd.

Keukentafelgesprekken leveren veel informatie op over de visies en ideeën van bewoners over hun eigen dorp. Die informatie is goed bruikbaar voor het ontwikkelen van een dorpsvisie. De dorpsvisie geeft richting aan activiteiten die het dorp en de verenigingen zelf ontwikkelen. De bewoners en betrokkenen (organisaties, ondernemers, verenigingen e.a.) kunnen op deze manier laten weten hoe zij hun dorp ervaren - wat de sterke en zwakke punten zijn - en welke ontwikkelingen en oplossingen zij wenselijk achten. Voor een gemeente is een dorpsvisie van groot belang, omdat ze hun plannen en begroting erop kunnen aanpassen.

Een dorp start over het algemeen niet zomaar met een dorpsvisie. Veelal is er een aanleiding. Deze kan variëren van de bekende lantaarnpaal die maar niet wordt gemaakt, tot ingrijpende gemeentelijke of provinciale beslissingen die de leefbaarheid in een dorp kunnen aantasten, bijvoorbeeld de aanleg van een weg.

De betrokkenheid van de dorpsbewoners is essentieel bij het maken van een dorpsvisie. Een goede visie wordt immers door de dorpsbewoners gedragen. De Keukentafelgesprekken vormen een goede gelegenheid om in kaart te brengen wat er leeft in een dorp. Vanwege de kleinschaligheid en het intieme karakter kunnen bewoners met elkaar van gedachten wisselen en komt iedereen aan het woord. Hoe meer bewoners meedenken, hoe beter. Een breed gedragen visie zorgt er namelijk meestal voor dat veel mensen zich ook voor het vervolg inzetten. Kortom: de Keukentafelgesprekken creëren betrokkenheid en draagvlak. Het is een methodiek die bij uitstek past in inter-actief gemeentelijk sociaal beleid.

2 Voorgeschiedenis

Al ruim 25 jaar ondersteunt de Feriening Lytse Doarpen (FLD) dorpsorganisaties in het streven de leefbaarheid in hun dorp te behouden en te vergroten. De afgelopen jaren heeft de FLD meer dan honderd dorpen begeleid bij het maken van een dorpsvisie voor het dorp. De Keukentafelgesprekken vormen daarbij een belangrijke methode.

De methode is voor het eerst toegepast in het Lauwersmeergebied. Daarbij werd samengewerkt met de Vereniging Kleine Dorpen Groningen (VKDG), die zich inzet voor Groningers die in kleine dorpen wonen. De invalshoek bij het ontwikkelen van de methode was het versterken van de deskundigheid en eigen kracht van de dorpsorganisaties. Men zocht een laagdrempelige, goed gestructureerde methode, die mensen tegelijkertijd interesseert voor het wel en wee van het eigen dorp en mobiliseert om zelf aan de slag te gaan. Dat leidde tot het ontstaan van de Keukentafelgesprekken als methode.

Onder de benaming Huiskamergesprekken is een soortgelijke methode toegepast in Amsterdam. De methode is hier gebruikt om bewoners te betrekken bij stedelijke vernieuwingsplannen. In de Orteliusbuurt is per buurtdeel in 'huiskamersfeer', compleet met schemerlamp, kledjes, bloemen en koffie met koek, met bewoners van gedachten gewisseld over wensen voor en ergernissen over de buurt. Voor Turkse en Marokkaanse bewoners zijn aparte huiskamergesprekken gehouden. De gesprekken zijn gezamenlijk door stadsdeel De Baarsjes, Wijkcentrum Admiralen- en Postjesbuurt en Projectgroep Orteliusbuurt georganiseerd, waarbij het stadsdeel de financiering op zich heeft genomen. De gesprekken hebben uiteindelijk geresulteerd in Het Stedelijk Vernieuwingsplan Orteliusbuurt.

3 Onderscheid ten opzichte van de andere methodieken

De Keukentafelmethode is laagdrempelig en daardoor heel goed door bewoners zelf uit te voeren. Door de kleinschalige en informele werkwijze sluit de methode goed aan bij de (eigen) cultuur van kleine dorpen.

De bewoners worden in deze methodiek niet alleen gezien als informanten. Hun betrokkenheid en inzet is van wezenlijk belang voor het succes van de methode. De Keukentafelgesprekken zijn daarom toegankelijk voor alle geïnteresseerden. Tijdens de gesprekken komen alle deelnemers aan het woord.

Door de eenvoud en de kleinschaligheid van de methode kunnen in de Keukentafelgesprekken alle thema's die van belang zijn voor een dorp aan de orde komen. In het geval van enquêtes en vragenlijsten daarentegen kunnen bewoners alleen hun oordeel geven over onderwerpen waar een vraag over wordt gesteld.

4 Wat is er nodig om de Keukentafelgesprekken uit te voeren?

Randvoorwaarden

- initiatiefnemers
- vrijwilligers
- professionals
- representativiteit
- financiën
- tijd

Initiatiefnemers

Voor het uitvoeren van de Keukentafelmethode is een initiatiefgroep nodig die een dorpsvisie wil opstellen aan de hand van de ideeën van bewoners. In veel gevallen is de dorpsorganisatie de trekker voor deze activiteit. Zij moeten mensen mobiliseren die tijd willen steken in het opzetten, begeleiden en uitwerken van de Keukentafelgesprekken (de werkgroep).

Vrijwilligers

De dorpsorganisatie stelt een werkgroep in die de verantwoordelijkheid op zich neemt voor het gehele traject. Per buurt worden dorpsbewoners gezocht die vrijwillig deel uit willen maken van deze werkgroep. De vrijwilligers wordt gevraagd een planning op te stellen en vijf tot tien mensen uit hun buurt voor een Keukentafelgesprek uit te nodigen. Het tafelgesprek wordt door de vrijwilliger uit die buurt geleid.

Professionals

Voor het begeleiden van het proces en coachen van de werkgroep worden professionals ingeschakeld. De Feriening Lytse Doarpen (FLD) en Vereniging Kleine Dorpen Groningen (VKDG) hebben in Friesland en Groningen veel ervaring met het ondersteunen van initiatieven van dorpen.

Representativiteit

De personen die de gesprekken voeren moeten een zo goed mogelijke afspiegeling zijn van de inwoners van het gebied. Dus jong en oud, verschillende straten, verschillende (levens)overtuigingen, verschillende beroepen, uit de bebouwde kom en uit het buitengebied, met en zonder kinderen et cetera. Er moet rekening worden gehouden met de verschillende belangen van de inwoners. Iedereen moet aan het woord kunnen komen, zodat de uiteindelijk dorpsvisie door zo veel mogelijk bewoners wordt gedragen.

Financiën

Door de inzet van vrijwilligers hoeft het proces niet veel te kosten. De Keukentafelgesprekken zelf brengen nauwelijks kosten met zich mee indien deze bij dorpsbewoners thuis kunnen worden gehouden. Indien dit niet mogelijk is, is men meestal genoodzaakt ruimte te huren in bijvoorbeeld het dorpshuis.

Kûbaard heeft geen behoefte aan groei LC

KUBAARD – De inwoners van Kûbaard hebben er geen enkele behoefte aan dat hun dorp nog verder groeit. De vereniging Dorpsbelangen heeft dat opge maakt uit een onderzoek onder de Kubaarders. Dorpsbelangen heeft met de uitkomsten de dorpsvisie ‘Kûbaard, grut yn it lytswêzen’ opgesteld. Het rapport wordt morgen tijdens een openluchtontbijt aangeboden aan burgemeester en wethouders van Littenseradiel.

De Kûbaarders zijn eigenlijk wat geschrokken van de snelle uitbreiding in de nieuwbouwwijk De Prikken in 1995 en 1996. Naast de verandering van het

aanzicht van het dorp werd ook de verandering van de dorpsgemeenschap als ingrijpend ervaren. Integratie van nieuwe bewoners verliep moeilijk. Geleidelijker groei was volgens de dorpsvisie beter geweest.

Dorpsbelang vindt een uitbreiding met zes woningen tot 2010 voldoende. Ook aan een bedrijventerrein heeft Kûbaard geen behoefte. Er zijn nog wel wat wensen geformuleerd, zoals een fietspad naar Wommels en een fietstunnel bij de oversteek van de Berkwerterleane naar Wommels. De Kûbaarders zijn verder wel tevreden over het dagelijkse leven in het dorp.

Bron: Leeuwarder Courant, 1 september 2000

De presentatie van de dorpsvisie kan men zo duur maken als men zelf wil of als het budget het toelaat. De kosten voor professionele begeleiding zijn afhankelijk van de mate van ondersteuning. Deze kan variëren van het leggen van contacten met gemeente en vrijwilligers tot aan de presentatie en rapportage van de resultaten, of beperkt blijven tot het aandragen van materiaal en het geven van een training.

Tijd

De Keukentafelgesprekken zelf vragen weinig tijd. Uiteraard is de volledige duur van dit proces afhankelijk van de grootte van het dorp; hoe groter het dorp, hoe meer Keukentafelgesprekken moeten worden gehouden. Het traject om vervolgens ook tot een dorpsvisie te komen, duurt al gauw acht maanden.

In verband met de afwezigheid van veel dorpsbewoners tijdens de zomer geniet het de voorkeur in september te starten zodat de dorpsvisie in het voorjaar gepresenteerd kan worden.

5 Fasen van de methodie

1 Voorbereiding

- dorp opdelen voor verschillende Keukentafelgesprekken
- mensen mobiliseren die gesprekken gaan leiden (werkgroep)
- reden en bedoeling van gesprekken vastleggen
- bewoners uitnodigen

2 Uitvoering

- door middel van Keukentafelgesprekken problemen en ideeën voor oplossingen inventariseren
- prioriteiten toekennen aan ideeën

3 Uitwerking van gegevens

- gegevens structureren, ordenen en samenvoegen

4 Terugkoppeling

- verslag van de Keukentafelgesprekken in de dorpskrant
- bewoners informeren over ervaring en resultaten van de Keukentafelgesprekken en over het vervolg

5 Vervolg

- bespreking opzet dorpsvisie (gedetailleerd of globaal)
- uitwerking van ideeën naar maatregelen (wat, door wie en wanneer) in dorpsplan
- realisatie en uitvoeren van maatregelen

Fase 1: Voorbereiding

Als een dorpsorganisatie het besluit heeft genomen een dorpsvisie te ontwikkelen, kan gestart worden met de voorbereiding van de Keukentafelgesprekken.

Per buurt of straat worden personen benaderd om de Keukentafelgesprekken te leiden. Deze gespreksleiders vormen gezamenlijk een werkgroep waarmee de dorpsorganisatie een planning opstelt. Deze planning omvat de Keukentafelgesprekken, het eventueel uitzetten van een aanvullende enquête en het uitwerken van de gesprekken in een verslag. Tevens kan in de planning worden ingegaan op het proces waarin de verslagen worden uitgewerkt tot een dorpsvisie.

De werkgroep selecteert per buurt bewoners die worden uitgenodigd voor deelname aan een Keukentafelgesprek. Daarbij wordt gelet op de representatieve samenstelling van die groep. Essentieel in de methode is de persoonlijke benadering en uitnodiging van de deelnemers. Bij de uitnodiging voor het Keukentafelgesprek wordt reden en bedoeling van het Keukentafelgesprek kort uitgelegd (zie bijlage 1: Voorbeeldbrief uitnodiging Keukentafelgesprekken).

De werkgroep zorgt ook voor een notulist die tijdens het gesprek aan de hand van werkbladen (zie bijlage 2: Voorbeeld van twee werkbladen) zo nauwgezet mogelijk een verslag maakt.

Vragen:

- Hoeveel Keukentafelgesprekken worden er gehouden?
- Wie maken deel uit van de werkgroep?
- Vormen de deelnemers aan de Keukentafelgesprekken een goede afspiegeling van de buurt?

Fase 2: Uitvoering

Bij aanvang van het Keukentafelgesprek worden bedoeling en werkwijze nog eens uitgelegd. Daarbij moet nadrukkelijk worden aangegeven dat het niet nodig is dat men het eens wordt over alle punten. Indien te veel inhoudelijk wordt gediscussieerd over elk idee komen andere ideeën niet aan bod en verslapt de aandacht. De gespreksleider zit het gesprek technisch voor en mengt zich zo weinig mogelijk in de discussie.

Gezamenlijk worden de punten in de werkbladen (zie bijlage 2: Voorbeeld van twee werkbladen) doorlopen en behandeld. In de werkbladen worden vijftien thema's of hoofdstukken onderscheiden. Het is niet nodig alle vijftien thema's te behandelen; afhankelijk van de concrete situatie of vraag kan men relevante thema's selecteren.

Vooraf moet helder zijn welke thema's voor het Keukentafelgesprek en de dorpsvisie van belang zijn. Tijdens het gesprek vult de notulist de werkbladen beknopt in, maar zodanig dat iemand anders die niet met de situatie bekend is er nog genoeg uit kan halen. Achtereenvolgens worden per thema de wat-, waarom-, hoe- en wie-vragen doorlopen.

Op het eerste werkblad is ook de kolom 'sterke punten' opgenomen. In deze kolom kan men met elkaar inventariseren wat de sterke punten van het dorp zijn. Met de deelnemers worden alle punten of thema's langsgelopen en wordt een indicatie gegeven van de prioriteit en het waarom daarvan. Deze prioriteiten worden op de laatste pagina van het werkblad ingevuld. Het hoofdprincipe is: elk idee is een goed idee!

Aan het eind van het gesprek wordt gezamenlijk vastgesteld welke ideeën het meest in aanmerking komen om als prioriteit bestempeld te worden. Bij het bepalen van prioriteit dient gelet te worden op:

- urgentie van het thema;
- termijn van realisatie;
- kosten; hoogte van de eventuele investering;
- de inzet van de dorpsbewoners.

Vragen:

- Is de verwerking van de ideeën goed verlopen?
- Welke aanvullingen moeten er nog komen?

Fase 4: Terugkoppeling

De lijst met geïnventariseerde wensen en ideeën wordt teruggekoppeld naar de deelnemers door middel van een rapportage. Hierin wordt de deelnemers gevraagd naar reacties en aanvullende ideeën. In de loop van het proces is het van groot belang de bewoners van de voortgang op de hoogte te houden via een dorpskrant of een ander huis-aan-huisblad.

Vragen:

- Zijn de ideeën helder omschreven?
- Welke ideeën worden verder uitgewerkt en welke niet?

Fase 5: Vervolg

Als de lijst uiteindelijk compleet is, moeten de ideeën en wensen nader gestalte krijgen. Dat wil zeggen: ze moeten zo concreet mogelijk zijn teneinde heldere keuzes te kunnen maken voor het opstellen van een dorpsvisie. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt op basis van korte, middellange en lange termijn. Andere criteria zijn haalbaarheid, prioriteit en urgentie.

Bij elk idee wordt aangegeven:

- waarom hiermee wordt gestart;
- wat de voorwaarden zijn;
- wat in combinatie met andere ideeën opgepakt kan worden.

Op basis van de gemaakte keuzes gaat de werkgroep aan de slag met de uitwerking en beschrijving van de aangebrachte ideeën, wensen en oplossingen. Ook wordt er een prioritering aangebracht in de te realiseren wensen of ideeën. De werkgroep gaat nu aan de slag met het uitwerken van de dorpsvisie. De visie kan uiteindelijk in werkgroepen worden vertaald tot een dorpsplan met concrete actieplannen en uitvoerbare projectplannen.

6 Afronding

De kracht van de methodiek van de Keukentafelgesprekken zit hem in de eenvoud ervan. Zet bewoners in kleine informele groepjes bij elkaar rondom een tafel en met gebruik van de methodiek levert het een schat aan informatie op hoe het met de leefbaarheid van het dorp is gesteld. Het kan gaan om concrete knelpunten als een losse stoeptegels en een kapotte lantaarnpaal, maar ook om meer fundamentele zaken als veiligheid. Door het kleinschalige, informele en open karakter is de drempel voor bewoners laag om deel te nemen aan het gesprek. Bewoners krijgen de kans om in huiselijke sfeer mee te praten over allerlei thema's en iedereen komt aan het woord. Dat biedt een solide basis voor een breed gedragen dorpsvisie.

7 Meer informatie

Stichting Partoer
Sjoerd IJdema
Postbus 298
Westersingel 4
8913 CK Leeuwarden
(058) 234 85 34
www.partoer.nl
info@partoer.nl

Vereniging Groninger Dorpen
Hendrik Westerstraat 24
Postbus 23
9790 AA Tem Boer
(050) 306 29 00

Bijlage 1

Voorbeeldbrief uitnodiging

Keukentafelgesprekken

Uitnodiging Keukentafelgesprek

Beste dorpsgenoten,

Zoals wellicht bekend, wordt er in ons dorp gewerkt aan het ontwikkelen van een dorpsvisie. Het doel van de toekomstvisie is de mening van de inwoners van ons dorp over de toekomst van het dorp te inventariseren en om te zetten in een breed gedragen visie.

Om uw meningen en ideeën te inventariseren is gekozen voor de zogenaamde 'Keukentafelgesprekken'. Door middel van deze methode kunt u in een open gesprek met ca. tien dorpsgenoten uw mening geven over onderwerpen die betrekking hebben op ons dorp. Graag willen wij van u weten hoe u de toekomst van ons dorp ziet, bijvoorbeeld wat betreft verkeer(sveiligheid), woningbouw, woonomgeving en voorzieningen. Kortom, hoe moet ons dorp zich ontwikkelen? De resultaten van deze gesprekken vormen de basis voor de toekomstvisie.

Om zo veel mogelijk mensen aan bod te laten komen, organiseren wij in totaal tien gesprekken die op onderstaande data in het dorpshuis zullen plaatsvinden. Elke avond vinden er twee gesprekken plaats.

In onderstaande lijst vindt u de datum waarop uw straat/dorpsdeel aan de beurt is.

- 1 Hoofdstraat en Zijstraat, 5 maart, 20.00 uur, Dorpshuis
- 2 Dwarsstraat en Museumplein, 12 maart, 20.00 uur, Dorpshuis
- 3 . . . et cetera

U kunt zich opgeven door middel van onderstaand antwoordstrookje.

Lever het strookje in vóór 24 februari bij onderstaande adressen.

U kunt natuurlijk ook bellen.

Dhr. J. Rodin, Dorpstraat 37 [telefoonnummer]

Mevr. F. Glashard, Beukenlaan 19 [telefoonnummer]

Geef ook uw adres en telefoonnummer door, zodat wij u kunnen bereiken als er wijzigingen optreden.

Zodra u zich hebt opgegeven, gaan wij ervan uit dat u verschijnt op die datum.

Wij sturen daarom geen herinnering. Mochten er op bepaalde avonden te veel deelnemers blijken te zijn, dan proberen wij deze te verdelen over de andere avonden.

Kiest u daarom voor de zekerheid uit de voorgaande lijst een alternatief en houd deze avond ook vrij. In principe kunt u ervan uitgaan dat u deelneemt aan het gesprek dat bedoeld is voor uw straat.

Opgavestrookje Keukentafelgesprek

Naam _____

Straat _____

Telefoon _____

Ik kom op het gesprek van:

☐ 5 maart ☐ 12 maart ☐ 19 maart ☐ 26 maart ☐ 2 april

Mocht dit niet meer lukken, dan kan ik eventueel ook op (meerdere mogelijkheden):

☐ 5 maart ☐ 12 maart ☐ 19 maart ☐ 26 maart ☐ 2 april

Lever dit strookje in of bel uw gegevens door vóór 24 februari 2003

Bijlage 2

Voorbeeld van twee werkbladen

Dorpsbelang kan zelf de werkbladen wijzigen en onderwerpen schrappen of aanvullen. De werkbladen worden gedrukt op A3-formaat.

Er zijn ook werkbladen beschikbaar waarop andere thema's zijn uitgewerkt.

Werkblad 1: inventarisatie ideeën en knelpunten

Probeer het zo duidelijk mogelijk te omschrijven

Sterke punten				
wat zijn de sterke punten van het dorp?				
Hoofdstuk / thema	Idee voor de toekomst / Huidige probleem	Waarom dit idee / Waarom is het een probleem?	Hoe kun je deze wens realiseren / Hoe kun je dit probleem oplossen?	Opmerkingen (met wie, welke subsidie, welke termijn?)
Woningbouw				
aanbod en behoefte, locatie en hoeveelheid, soort woningen, etc.				
Woonomgeving				
groenstructuur(beheer), aanzien dorp natuur in de omgeving, natuurbeheer, afval, milieu buitengebied, landbouw of natuur				
Verkeer en bereikbaarheid				
wegen en fietspaden, verkeersveiligheid, openbaar vervoer, parkeren, locatie				
Werkegelegenheid bedrijvigheid				
bedrijventerrein, locatie, type bedrijven, groeien of zo houden				

Werkblad 2: inventarisatie ideeën en knelpunten

Probeer het zo duidelijk mogelijk te omschrijven

Sterke punten				
wat zijn de sterke punten van het dorp?				
Hoofdstuk / thema	Idee voor de toekomst / Huidige probleem	Waarom dit idee / Waarom is het een probleem?	Hoe kun je deze wens realiseren / Hoe kun je dit probleem oplossen?	Opmerkingen (met wie, welke subsidie, welke termijn?)
Recreatie en toerisme				
Zorg en welzijn				
Cultuur(historie)				
Voorzieningen en diensten				
Onderwijs				

5 Countryside Exchange

Matthijs Uytterlinde

1 Inleiding

Countryside Exchange – in goed Nederlands ‘plattelandsuitwisseling’ – is een beproefde methode om de dynamiek van plattelandsgemeenschappen te ondersteunen via kennisuitwisseling tussen experts en de lokale bevolking. De methode dient zowel een inhoudelijk als een procesmatig doel: ze helpt om belangrijke ontwikkelingen en problemen in een gebied in kaart te brengen, deze breed te bespreken en concreet te maken. Dit kan leiden tot nieuwe ideeën voor de ontwikkeling van het gebied en tot versterking van het zelfbewustzijn en de eigen identiteit. De methode kan worden ingezet om op lokaal niveau richting te geven aan grootschalige veranderingsprocessen. Kern van Countryside Exchange is dat een team externe deskundigen zich op vrijwillige basis, zonder voorkennis van of binding met een gastgebied, gedurende een week intensief verdiept in de bijzonderheden en de fysieke, sociale en economische ontwikkelingsmogelijkheden van een gebied. Countryside Exchange wordt ingezet in een streek of een duidelijk afgebakend deel van een regio waar behoefte bestaat aan nieuwe impulsen voor de ontwikkeling van het gebied.

De samenstelling van het expertteam wordt afgestemd op de gebiedsproblematiek. De circa acht deskundigen worden geselecteerd op basis van hun vakkennis en ervaring. Ze zijn afkomstig uit verschillende landen. Voor de deskundigen is de uitdaging erin gelegen om een team te vormen en met goede inzichten en adviezen voor het gebied te komen. Vanuit een onafhankelijke, onbevangen en nieuwsgierige houding gaan ze in gesprek met mensen en organisaties in het te onderzoeken gebied. In de praktijk is gebleken dat de ervaringskennis van de teamleden en de intensieve interactie met de mensen in het gebied vaak realistische ideeën, inzichten en aanbevelingen oplevert, die aansluiten bij de specifieke eigenschappen van het gebied. Aan het eind van de Exchange-week presenteert het expertteam zijn advies. Daarna ligt het initiatief weer bij het gebied zelf; het is aan de lokale partijen om met de aanbevelingen aan de slag te gaan. Een jaar na de Exchange-week is er een evaluatiemoment, wat voor de partijen in het gebied als stimulans werkt om concrete resultaten te boeken.

Noord-Beveland krijgt internationaal bezoek

KAMPERLAND In de week van 6 tot en met 12 september is een klein team van deskundigen uit Amerika, Engeland en Nederland op bezoek in Noord-Beveland. De groep gaat in die week een plan opstellen en adviezen geven voor de ontwikkeling van toerisme en landbouw op het eiland.

Het bezoek vindt plaats in het kader van Country Side Exchange, een nieuwe manier van visievorming op het platteland die in Amerika en Engeland al met succes wordt toegepast. Deskundigen van buitenlandse bekijken door een onpartijdige bril naar de mogelijkheden van

het gebied. Noord-Beveland is de eerste gemeente in Nederland waar dit gaat gebeuren. Een groep van acht personen heeft het bezoek met excursies en discussies voorbereid. De buitenlandse gasten zullen ongeveer dertig bedrijven bezoeken. Het initiatief is financieel mede mogelijk gemaakt door de provincie Zeeland, de ZLTO, Vitaal Platteland, een aantal campings en andere bedrijven en instellingen.

De groep zal haar bevindingen presenteren op donderdag 11 september in de studio van Zeelandnet in Kamperland. De bijeenkomst is gratis voor iedereen toegankelijk en begint om 19.30 uur. ◀

In Countryside Exchange wordt veel aandacht en tijd besteed aan de voorbereiding. Daarin zorgt een lokaal organisatiecomité – samen met bewoners, lokale organisaties en ondernemers – voor de formulering van een duidelijke vraagstelling met een breed draagvlak en wordt het bezoek van het expertteam tot in detail voorbereid. De gehele doorlooptijd is ongeveer een jaar. Doordat de methodiek al vele malen is uitgevoerd, verlopen processen en procedures volgens vaste stappen. De methode betreft mensen en organisaties uit zo veel mogelijke geledingen van de samenleving bij de inhoudelijke en organisatorische voorbereiding. Hierdoor ontstaan nieuwe verbanden tussen de 'stakeholders' onderling. Deze gezamenlijke probleemidentificatie legt de basis voor een gezamenlijke aanpak van het vervolg. Countryside Exchange wordt begeleid door een professionele procesbegeleider, die tevens verantwoordelijk is voor de samenstelling van het team deskundigen. Overigens vervangt Countryside Exchange nooit het formele bestuurlijke beleid. Wel kan het gemeentelijke of regionale beleid nieuwe impulsen en aanknopingspunten worden aangereikt.

2 Voorgeschiedenis

Countryside Exchange is als methodiek ontwikkeld door twee centra voor ontwikkeling van leiderschapskwaliteiten en plattelandontwikkeling: het Glynwood Center uit de Verenigde Staten en het Britse CEI-Associates. De eerste Countryside Exchange vond plaats in 1987 in de Verenigde Staten. Sindsdien is de methodiek meer dan honderd keer toegepast. De methode heeft zich daarbij bewezen als een effectief middel om een streek of regio het geloof in eigen kracht terug te geven. In de loop der tijd is de methodiek steeds verder verbeterd. In Nederland is Countryside Exchange in 2003 toegepast op Noord-Beveland. Bij deze eerste praktijktoepassing is ETC Adviesgroep Nederland als procesbegeleider opgetreden.

Op Noord-Beveland is onderzocht hoe de ontwikkelingskansen en de landschappelijke kwaliteiten van het eiland het beste konden worden benut, zonder dat dit ten koste zou gaan van de bijzondere waarden ervan. In concreto luidde de gebiedsvraag: Hoe kunnen we landbouw, recreatie en natuur optimaal inzetten ter versterking van de regionale economie en de leefbaarheid, met behoud van de identiteit en het karakter van onze lokale gemeenschap en ons landschap? Een team bestaande uit binnen- en buitenlandse experts is met deze vraag aan de slag gegaan. De experts gingen op werkbezoek bij diverse bedrijven in verschillende delen van het gebied en discussieerden met 120 mensen. Op de voorlaatste avond presenteerde het expertteam zijn bevindingen aan meer dan 150 belangstellenden. Verschillende werkgroepen zijn vervolgens concreet aan het werk gegaan met de aanbevelingen van het expertteam.

3 Onderscheid ten opzichte van de andere methodieken

De kracht van Countryside Exchange ligt in de inspirerende, persoonlijke aanpak: buitenstaanders verdiepen zich vrijwillig, enthousiast en geïnteresseerd in de problematiek van het betreffende gebied. Dat is ook het belangrijkste onderscheidende kenmerk van de methodiek, die zich verder kenmerkt door het schaalniveau en de reikwijdte die ze bestrijkt en door de impact die ze heeft op bestaande netwerken en structuren.

Schaalniveau en reikwijdte

In tegenstelling tot de andere methodieken in deze toolkit, richt Countryside Exchange zich niet op dorpen, maar op streken of regio's in het landelijk gebied. Een voorwaarde hierbij is dat de grenzen van het gebied duidelijk zijn afgebakend en dat het gebied zich zowel ruimtelijk als sociaal-psychologisch als een eenheid laat ervaren. Bovendien

beperkt Countryside Exchange zich niet tot vraagstukken in de sfeer van de leefbaarheid, maar worden oplossingen gezocht voor een breed spectrum van problemen: van ecologie en landschap tot revitalisering van de lokale economie en de sociale infrastructuur. Tot nu toe is de methodiek voornamelijk toegepast in plattelandsgebieden.

Frisse blik van externe deskundigen

De deskundigen doen onbevooroordeeld hun werk. De teamleden zijn nieuwsgierig en gaan onbevangen het gesprek aan met bewoners, ondernemers en organisaties in het gebied. Ze brengen grondige kennis van hun eigen vakgebied in en beschikken over ervaring met vergelijkbare problematiek in eigen land. Vanwege de internationale samenstelling van het team hanteren de leden verschillende denkkaders. Dat levert soms nieuwe gezichtspunten en oplossingsstrategieën op. Soms zijn er bijvoorbeeld aanbevelingen om Europese regelgeving op een andere wijze toe te passen.

Onafhankelijk advies

Het team is betrokken en geïnteresseerd, maar de deskundigen hebben zelf geen belangen in het gebied. Wat het team doet, is processen initiëren en mensen inspireren door ze een spiegel voor te houden, zodat ze zelf ontdekken wat ze in huis hebben. Het onafhankelijke team experts fungeert als katalysator: het zet een proces in werking zonder er zelf aan deel te nemen.

Momentum

De Exchange-week met het internationale team is voor alle betrokkenen een belangrijk moment: na maanden van voorbereiding breekt het uur van de waarheid aan. Dit gevoel kan ertoe bijdragen dat de partijen in het gebied zich openstellen voor nieuwe ideeën en benaderingswijzen en bereid zijn nieuwe coalities aan te gaan. De organisatoren kunnen de aandacht van de media ook tijdens de Exchange-week strategisch inzetten om dit samenbindende gevoel te versterken.

Vorming van nieuwe netwerken

Countryside Exchange heeft een verbindende werking: het geeft een impuls aan het lokale leiderschap en de saamhorigheid in het gastgebied. Actoren die normaliter weinig met elkaar te maken hebben, werken in de voorbereiding van de Exchange-week intensief samen. Tijdens de week lokt de inbreng van de experts discussie uit tussen partijen in het gebied. Dat leidt tot doorbraken: er ontstaan nieuwe netwerken en kansen voor samenwerking in de toekomst. Kwaliteiten worden herkend en ontdekt, en men raakt ervan overtuigd dat die kwaliteiten ook benoemd moeten worden. Daarmee wordt het zelforganiserend vermogen van de mensen en organisaties in het gebied versterkt.

Impuls voor persoonlijke ontwikkeling

Voor alle betrokkenen geldt dat Countryside Exchange een positieve invloed heeft op hun persoonlijke ontwikkeling. De mensen uit het gastgebied leren van de aanwezigheid en inbreng van de deskundigen, die op hun beurt kennis en ervaring opdoen die ze op hun eigen werkterrein, in hun eigen land, weer kunnen toepassen. De blik van buitenstaanders, de nieuwe ideeën en de dialogen in het gebied leiden tot nieuwe invalshoeken, nieuwe sociale verhoudingen en bewustwording van de eigen kwaliteiten.

4 Wat is er nodig om Countryside Exchange uit te voeren?

Randvoorwaarden

- een heldere, breed gedragen gebiedsvraag
- organisatorische en logistieke ondersteuning
- participatie van bewoners
- tijd
- geld

Een heldere, breed gedragen gebiedsvraag

Aan de uitvoering van Countryside Exchange moet een helder geformuleerde vraagstelling ten grondslag liggen, die door alle betrokken partijen wordt onderschreven. De vraagstelling moet betrekking hebben op een gebied dat geografisch goed is afgebakend en zich ook als een eenheid laat ervaren. De gebiedsvraag moet bovendien voldoende uitdaging bieden voor het team buitenlandse deskundigen. Countryside Exchange is met name effectief wanneer de opgave voldoet aan een of meer van de volgende voorwaarden:

- in het gebied speelt een complexe vraag of uitdaging waar meerdere partijen mee worstelen;
- de vraag omvat een combinatie van economische, ecologische, sociale en bestuurlijke aspecten;
- er loopt al een project of traject, waaraan het bezoek van de deskundigen een impuls kan geven.

Organisatorische en logistieke ondersteuning

De tweede randvoorwaarde is dat Countryside Exchange eisen stelt aan organisatie en logistiek. Gezien de complexiteit van de organisatie, zowel op inhoudelijk als organi-

satorisch vlak, is het wenselijk een professionele procesbegeleider in te schakelen die als 'facilitator' optreedt. Wanneer wordt besloten tot uitvoering van een Countryside Exchange in een gebied, wordt er een lokaal organisatiecomité (LOC) geformeerd met meestal acht tot tien leden. Daarin nemen diverse lokale partijen zitting. Het LOC en de facilitator zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de inhoudelijke en organisatorische voorbereiding van de Exchange-week en ze zien erop toe dat de resultaten van Countryside Exchange worden verankerd.

Participatie van bewoners

De lokale bevolking vervult een heel belangrijke rol in Countryside Exchange. In de eerste plaats nemen er bewoners zitting in het LOC. Ten tweede is een vertegenwoordiging van bewoners tijdens de voorbereidingsfase intensief betrokken bij het zo scherp mogelijk formuleren van de gebiedsvraag. In de voorbereidingsfase worden verschillende bewonersbijeenkomsten georganiseerd om de gebiedsvraag te bediscussieren. Ten derde is de betrokkenheid van voldoende vrijwilligers cruciaal in de organisatie van de Exchange-week. In de week zelf gaan bewoners uitgebreid in discussie met de deskundigen. In het natraject, tot slot, moeten er voldoende mensen zijn die met de aanbevelingen van het expertteam aan de slag gaan. De prominente rol van bewoners gedurende het hele proces komt het onderlinge begrip en het gevoel van saamhorigheid ten goede.

Tijd

De doorlooptijd van Countryside Exchange is ongeveer een jaar: na een aanloopfase van twee tot drie maanden en een voorbereidingsfase van circa negen maanden, vindt de Exchange-week plaats. Direct hierna start de implementatiefase. Een jaar na de Exchange-week vindt een evaluatie plaats. Vergeleken met andere methodieken is dit wellicht lang, maar het kan langdurige interactieve processen overbodig maken. Omdat er volgens een vaste methodiek wordt gewerkt, is het proces bovendien helder en gestructureerd, waardoor het overzichtelijk en hanteerbaar blijft.

Geld

Om Countryside Exchange uit te voeren is niet alleen geld benodigd, maar ook menskracht (waaronder veel vrijwilligers), goederen en diensten.

De kosten kunnen ongeveer evenredig worden gespreid over drie partijen: de spelers in het gebied zelf, de leden van het expertteam en externe financiers of sponsors. Het project levert immers ook voor alle partijen iets op: het onderzoeksgebied wordt geholpen, de leden van het expertteam doen nieuwe kennis en ervaring op en sponsors en externe financiers (bijvoorbeeld de provincie, lokale steunfuncties en regionale fondsen) kunnen hun naam verbinden aan een innovatie in het landelijk gebied. Het ministerie van LNV is bereid als cofinancier op te treden wanneer Countryside Exchange wordt ingezet in plattelandsgebieden.

De lasten kunnen als volgt worden verdeeld:

- De partijen in het gebied investeren veel vrijwilligersuren (zowel in de aanloopfase als tijdens de Exchange-week). Voor het LOC (met acht tot tien leden) gaat het in totaal om circa 130 werkdagen. Het gebied neemt ook de lokale kosten voor zijn rekening; naast periodieke bijeenkomsten en publiciteit in de voorbereidingsfase betreft het de kosten die gemoeid zijn met het verblijf van het expertteam, zoals logies, maaltijden, reiskosten en een vergaderruimte met computers. De lokale kosten kunnen (deels in natura) worden opgebracht door lokale sponsors.
- De leden van het expertteam en/of hun werkgevers betalen hun werkdagen en reiskosten, want voor hen is het project een investering in vakkennis en werkervaring: inhoudelijke verdieping, samenwerking in een interdisciplinair team, ervaring met gebiedsontwikkeling, internationale contacten opdoen, et cetera. De tijdsinvestering voor de experts bedraagt ongeveer tien werkdagen.
- Sponsors en externe financiers (provincie, ministeries, steunfuncties en regionale fondsen) kunnen worden benaderd voor de financiering van de professionele begeleiding van de facilitator. Het gaat om 30.000 tot 50.000 euro (exclusief BTW). De kosten dekken het coördineren van het programma, het werven van de leden van het expertteam, het begeleiden van het LOC, de organisatie van bijeenkomsten en zorg dragen voor verankering van de resultaten. Indien in het gebied een goede regionale procesbegeleider aanwezig is, zal de facilitator een deel van de begeleiding aan deze partij overdragen. Daarmee blijven zowel de kennis die is opgedaan met de methode als de uitkomsten van het project behouden in het gebied, wat een voordeel kan zijn in het natraject.
- Tot slot kunnen startgelden worden uitgelooft voor de uitwerking van de adviezen van het expertteam. Ook hiervoor kunnen externe financiers of sponsors worden aangezocht.

De ervaring op Noord-Beveland heeft uitgewezen dat rekening moet worden gehouden met vertaalwerk. De handboeken en formats zijn weliswaar in het Nederlands beschikbaar, maar vanwege de internationale samenstelling van het expertteam zullen er altijd teksten moeten worden vertaald. Met name tijdens de publieke presentatie van de bevindingen is het wenselijk om een professionele tolk in te schakelen.

5 Fasen van de methodiek

1 Aanloophase

Is Countryside Exchange geschikt voor de gebiedsvraag? Zijn de randvoorwaarden realiseerbaar?

2 Voorbereidingsfase

De Exchange-week vergt veel voorbereiding. Er wordt een lokaal organisatiecomité opgericht, de gebiedsvraag wordt uitgewerkt en er moeten tal van praktische zaken worden geregeld.

3 Uitvoeringsfase

In de Exchange-week komt alles samen: het expertteam gaat met de gebiedsvraag aan de slag en brengt aan het eind van de week zijn advies uit.

4 Implementatiefase

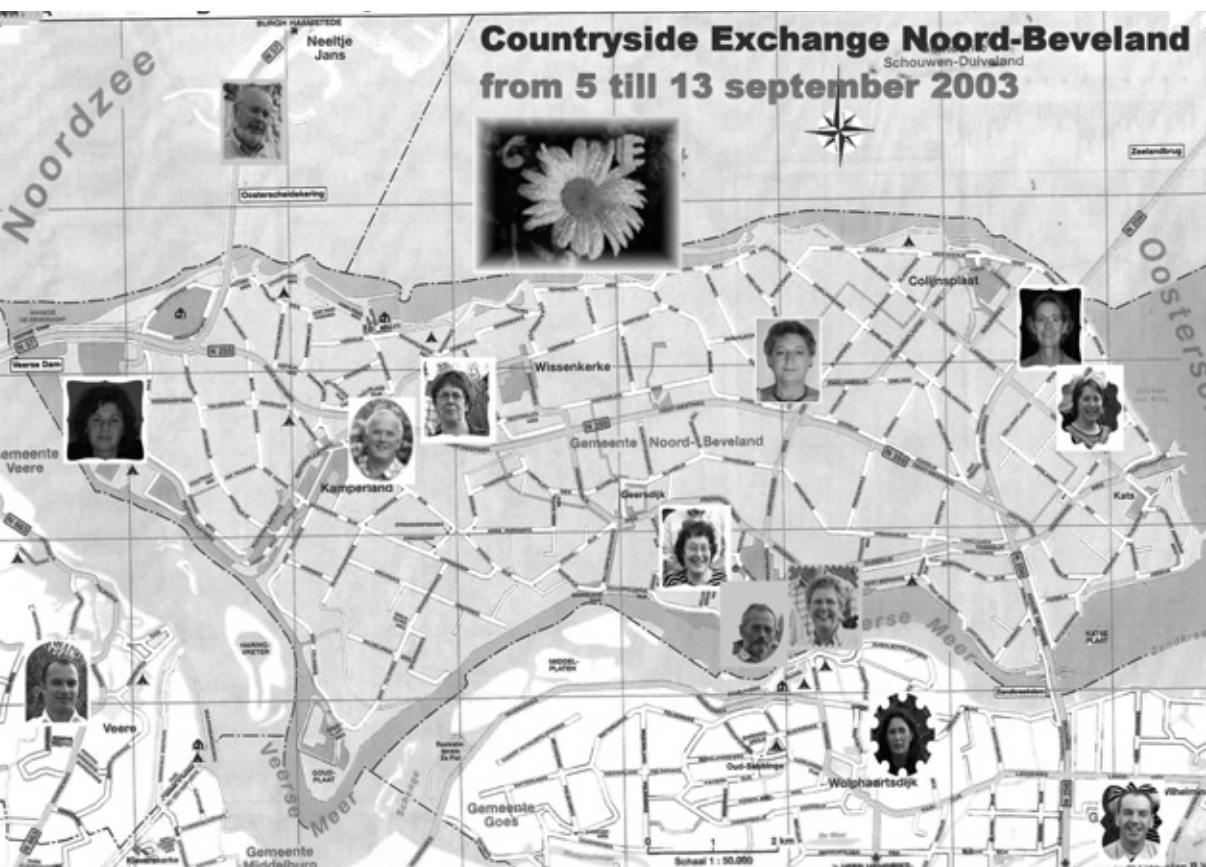
De oogst wordt binnengehaald: de adviezen van het expertteam moeten worden omgezet in concrete actieplannen.

5 Evaluatiefase

Een jaar na de Exchange-week wordt de oogst geïnventariseerd. Waar nodig worden de adviezen van het expertteam opnieuw onder de aandacht gebracht.

Fase 1: Aanloophase

Wanneer een initiatiefnemer – bijvoorbeeld een dorpsorganisatie, een plattelandsstichting of een (agrarische) natuur-milieuvereniging – Countryside Exchange in een gebied wil organiseren, treedt deze in contact met een professionele procesbegeleider (de facilitator), die over kennis en ervaring over de organisatie van Countryside Exchange beschikt. Samen met de initiatiefnemer bekijkt de facilitator of het gebied aan de randvoorwaarden voldoet. Belangrijk is dat er een concrete gebiedsvraag of uitdaging is, waaraan een bezoekend team experts ook daadwerkelijk een bijdrage kan leveren, en dat er voldoende mensen zijn die zich enthousiast voor het gebied willen inzetten. Initiatiefnemer op Noord-Beveland was de Sociëteit Noord-Beveland, een in 1999 opgerichte organisatie die zich inzet voor bevordering van het onderlinge contacten tussen inwoners en groeperingen op Noord-Beveland. Hiertoe organiseert ze informatie- en discussieavonden. Aanleiding voor de Sociëteit was dat het niet lukte om mensen en organisaties op het gebied van landbouw, recreatie en natuur op één

lijen te krijgen als het ging om de toekomstige ontwikkeling op het gebied van landbouw en toerisme.

De aanloopfase neemt doorgaans een paar maanden in beslag, omdat de mensen en organisaties in het gebied eerst zicht willen hebben op wat Countryside Exchange inhoudt en of het voor hun gebied en hun problematiek geschikt is. Daartoe kan de procesbegeleider worden uitgenodigd om in verschillende gremia presentaties te houden over de methode, zodat er een discussie plaatsvindt over voor- en nadelen, mogelijkheden en belemmeringen. Verder moet het aannemelijk zijn dat er genoeg middelen gemobiliseerd kunnen worden om het proces te bekostigen. De aanloopfase wordt afgerond met een intentieverklaring van de initiatiefnemers en de facilitator om Countryside Exchange in het gebied te organiseren. In deze fase wordt ook een nulmeting gedaan aan de hand waarvan in de evaluatiefase de ingezette ontwikkelingen in beeld kunnen worden gebracht.

Fase 2: Voorbereidingsfase

In de voorbereidingsfase moet veel werk worden verzet: er moet niet alleen een expertteam worden samengesteld en een doeltreffend programma voor de Exchange-week worden ontwikkeld, ook moeten sponsors worden geworven en tal van logistieke zaken worden geregeld, zoals logies en zaalreserveringen, een communicatieplanning, et cetera. Daardoor beslaat de voorbereidingsfase ongeveer negen maanden. Deze fase valt uiteen in de volgende onderdelen.

Oprichting lokaal organisatiecomité

De eerste stap in de voorbereidingsfase wordt gevormd door de oprichting van het lokaal organisatiecomité (LOC), dat het proces in het gebied zal opzetten en sturen. De circa acht leden van het LOC moeten samen de klus klaren en hebben er belang bij dat de gebiedsvraag wordt beantwoord. Ieder LOC-lid beschikt over een eigen netwerk, dat benut kan worden. Het LOC is altijd een afspiegeling van de lokale gemeenschap. Het kan bijvoorbeeld bestaan uit ondernemers, landbouwers, natuurbeheerders, gebiedsontwikkelaars, kunstenaars, vrijwilligersorganisaties, politici, ambtenaren en burgers. Er moet rekening worden gehouden met vertegenwoordiging uit verschillende deelgebieden, jong en oud, geboren en getogen in het gebied of nieuwkomer, politiek actief of niet. Het is belangrijk om breed te denken bij de samenstelling van een LOC. Hoe meer lokale partijen participeren, des te groter de betekenis van Countryside Exchange voor het gebied. Zelfs nee-zeggers zijn van belang voor de samenstelling van een evenwichtig LOC. Het werkt het best wanneer alle partijen vanaf het begin de indruk hebben dat hun mening ertoe doet, dat er naar hen wordt geluisterd.

Op Noord-Beveland is bovendien een aantal kleinere werkgroepen geformeerd, onder meer voor de samenstelling van het expertteam, het organiseren van media-aandacht en het vinden van lokale sponsors. Ook wordt in dit stadium een overeenkomst gesloten tussen het LOC en de facilitator, waarin de rollen en verantwoordelijkheden worden afgesproken. De facilitator houdt de grote lijnen in de gaten, wijst het LOC op het nut van praktische en strategische aspecten van de methode en helpt met het oplossen van problemen en dilemma's. De facilitator beschikt over een handboek met adviezen en tips om het LOC in de organisatie van de week te ondersteunen.

Formuleren van de gebiedsvraag

Samen met de facilitator formuleert het LOC essentiële gebiedsvragen waarmee het team deskundigen in de Exchange-week aan de slag kan. Om tot een gebiedsvraag te komen wordt een reeks openbare bijeenkomsten georganiseerd, waar bewoners en andere betrokkenen hun visie kunnen geven op de heersende problematiek. Zo zijn er verscheidene publieke bijeenkomsten georganiseerd om de Noord-Bevelanders bij het

proces te betrekken. Ruim drie maanden na de selectie van Noord-Beveland als eerste gebied in Nederland voor een pilot Countryside Exchange, werd in een open, brede bijeenkomst van de Sociëteit Noord-Beveland de gebiedsvraag vastgesteld.

Formeren van het expertteam

De aard van de centrale gebiedsvraag bepaalt welke deskundigen worden uitgenodigd om mee te doen aan Countryside Exchange. Hebben de vragen specifiek landschapelijke aspecten, dan worden deskundigen uitgenodigd op het gebied van ruimtelijke planvorming, landschapsarchitectuur of bijvoorbeeld het combineren van landbouw en natuur. Liggen de vragen voornamelijk op bestuurlijk vlak, dan worden deskundigen met ervaring en kennis op dat gebied gerekruteerd. Procesdeskundigen of mediators behoren ook tot de mogelijkheden. De teamleden worden gerekruteerd door de facilitator. Er wordt gezocht naar een mix van kennis en ervaring. Gebleken is dat een internationaal samengesteld expertteam een verrassend heldere blik op de zaken kan geven. Iedereen neemt immers zijn eigen culturele bagage en denkkaders mee, hetgeen de uitwisseling van elders toegepaste oplossingen bevordert. Het expertteam bestond in het geval van Noord-Beveland uit drie Nederlanders, twee leden uit de Verenigde Staten en drie uit Groot-Brittannië. Wanneer de gebiedsvraag is bepaald en het expertteam is geformeerd, stelt het LOC een informatiepakket samen. De deskundigen krijgen dit informatiepakket toegestuurd voordat ze het gebied bezoeken.

Organisatie en programma Exchange-week

De methodiek voorziet in een vaste agendastructuur voor de Exchange-week. De detaillering is aan het LOC. Concreet houdt dat in dat het LOC bepaalt met welke betrokkenen of belanghebbenden het expertteam gaat spreken, wanneer dat gebeurt en welke locaties worden bezocht. In het programma moeten alle aspecten van de gebiedsvraag in discussies en interviews aan de orde komen.

Ook moeten alle verschillende visies en meningen boven tafel kunnen worden gebracht. Het spreekt vanzelf dat een effectieve weekagenda veel afwisseling kent. Het is nodig om formeel en informeel met verschillende groepen te praten en veel locaties te bezichtigen. De deskundigen moeten voldoende tijd hebben om onderling hun bevindingen te bespreken. Dit vergt een zorgvuldige planning. Overigens kunnen de teamleden zelf tijdens de week aanvullende gesprekken inroosteren als zij dat nodig achten. Vanzelfsprekend dienen in de voorbereiding ook tal van praktische zaken rond de Exchange-week te worden georganiseerd, zoals logies, vervoer, maaltijden, zaalreserveringen en publiciteit. Hiertoe kan zo veel mogelijk worden samengewerkt met lokale participanten en sponsors.

Fase 3: Uitvoeringsfase

In de uitvoeringsfase gaat Countryside Exchange echt van start: het team experts komt in het gebied op bezoek en discussieert met uiteenlopende groepen mensen en individuen over een diversiteit aan onderwerpen die met de vraag samenhangen. Het is een intensieve en dynamische week, zowel voor alle lokale partijen als voor het bezoekende team. Het gebied staat in de schijnwerpers. De week verloopt volgens een vaste agenda en begint met een door de facilitator georganiseerde introductie van de deskundigen van een middag, avond en volgende ochtend: ze moeten elkaar leren kennen en zich bewust worden van hun opdracht. Naast een handreiking voor zelforganisatie en interdisciplinair werken, ontvangen ze een introductie over specifieke lokale beleidsaspecten, en een introductie in het gebied.

Daarna begeleidt het LOC de deskundigen in de rondgang langs instanties, bedrijven en natuurgebieden. Het team wordt in contact gebracht met bewoners, belangenorganisaties, beleidsmensen, verenigingen en andere lokale spelers. Op de voorlaatste avond vindt een openbare presentatie plaats, waarin het team zijn bevindingen en aanbevelingen voor het gebied presenteert. Voor de deskundigen is dit een soort examen, waar ze hun analyses en aanbevelingen kunnen toetsen. Op de laatste dag schrijft het team deskundigen zijn adviesrapport. Reacties op de publieke presentatie worden in het rapport verwerkt. Ter afsluiting van de Exchange-week wordt het rapport aangeboden aan het LOC.

Op Noord-Beveland bood het LOC de acht deskundigen een zeer gevarieerd programma aan. Na een rondrit langs de verschillende kernen en een rondvlucht boven het eiland, maakte het team kennis met gemeenteraadsleden en het College van B&W, werden recreatieondernemingen, winkels, boerderijen en verwerkende bedrijven bezocht en rondetafelgesprekken gevoerd met kritische burgers, agrariërs, dorpsraden en belangencomités, beleidsmakers en vertegenwoordigers van overkoepelende instanties zoals de provincie, het waterschap, Staatsbosbeheer en het Nationaal Park Oosterschelde. De gesprekken vonden veelal 'op locatie' plaats: in restaurants, dorpshuizen, op boerderijen of bij leden van het LOC thuis. Voor de maaltijden werden verschillende horecagelegenheden op het eiland bezocht. Elke dag stond in het teken van een specifiek thema: recreatie, landbouw, verwerkende industrie, natuur en water. Ook onderwerpen als leefbaarheid en samenwerking op uitvoerend niveau stonden op de agenda. De openbare presentatie in de studio's van Zeelandnet werd door circa 150 mensen bezocht. Met alle werkbezoeken had het expertteam veel mensen in beweging gebracht en velen waren nieuwsgierig naar de ideeën en aanbevelingen van de deskundigen.

Fase 4: Implementatiefase

In de vierde fase moet het LOC de adviezen en ervaringen van het expertteam omzetten in concrete actieplannen. Het team is vertrokken en heeft zijn advies achtergelaten, de lokale partijen moeten aan de slag. De oogst moet als het ware worden binnengehaald. Het LOC wordt daarbij ondersteund door de facilitator. Het is van belang voort te bouwen op de constructieve sfeer uit de Exchange-week. De nieuw ontstane netwerken moeten worden uitgebouwd, zodat ze resulteren in duurzame vormen van samenwerking. Hiertoe wordt een bijeenkomst georganiseerd waarbij iedereen wordt uitgenodigd die bij de Exchange-week betrokken was. Tijdens deze bijeenkomst wordt het adviesrapport doorgenomen en worden aan de verschillende adviespunten actoren gekoppeld.

Kort na de Exchange-week hebben het LOC en een aantal Noord-Bevelanders die intensief bij de voorbereiding betrokken waren, in een bijeenkomst de resultaten van de Exchange-week op papier gezet. De belangrijkste uitkomst was dat de betrokkenen zich beter bewust waren geworden van de eigen identiteit van het eiland. Vervolgens organiseerde de Sociëteit Noord-Beveland een bijeenkomst voor alle bewoners waarin een brede discussie is gevoerd over de geformuleerde resultaten. Daarbij is een aantal prioriteiten benoemd. Men heeft ervoor gekozen om het LOC in deze fase om te dopen tot een Regiegroep, die de uitwerking coördineert. Er zijn verschillende werkgroepen geformeerd die concreet aan de slag zijn gegaan met de verschillende uitdagingen, zoals nieuw toerisme (duiken/vogelaarsarrangementen), Noord-Beveland over de dijk, Nationaal Park, landbouw & recreatie, kunst & toerisme en 'eigen merk'.

Fase 5: Evaluatiefase

Een jaar na de Exchange-week vindt een evaluatie door de facilitator plaats. De evaluatie heeft een tweeledig doel. In de eerste plaats wordt gekeken naar de concrete effecten van Countryside Exchange. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van de nulmeting die tijdens de aanloopfase is uitgevoerd. In de tweede plaats beoogt de evaluatie de lokale partijen, die aan de slag zijn gegaan met de aanbevelingen, een hart onder de riem te steken. Daartoe wordt in beeld gebracht welke ontwikkelingen in het eerste jaar in gang zijn gezet. Indien nodig kan extra aandacht worden gevestigd op elementen uit het advies die nog onderbelicht zijn gebleven.

De evaluatie richt zich vooral op de concrete uitvoering van de adviezen door organisaties en instanties die al tijdens het proces betrokken waren bij het traject. Het draagvlak voor de oplossingen die door de experts zijn aangereikt, is immers al ontstaan in de organisaties zelf. Door deze punten opnieuw voor het voetlicht te brengen, wordt voorkomen dat het papieren advies in een bureaula ligt te verstoffen.

6 Afronding

De ervaringen met het pilotproject op Noord-Beveland zijn positief. Het advies van de experts heeft geleid tot een breder bewustzijn van de regionale identiteit van het eiland en een herkenning van de eigen kwaliteiten. Daarbij werd het negen maanden durende voorbereidingstraject als heel belangrijk ervaren. Er is meer trots en zelfvertrouwen en de noodzaak tot samenwerking om tot verdere ontwikkeling te komen wordt breed gedragen. Naar aanleiding van het project zijn nieuwe initiatieven en nieuwe vormen van samenwerking ontstaan en dat heeft geresulteerd in vijf concrete vervolgprojecten. Het ministerie van LNV heeft Countryside Exchange inmiddels opgenomen in de Meerjarenprogramma van de Agenda Vitaal Platteland (2004) als een van de in te zetten participatieve processen om het zelfbewustzijn en de identiteit van plattelandsgemeenschappen te versterken.

7 Meer informatie

Contactpersonen

ETC Adviesgroep Nederland

Marieke Koot

Kastanjelaan 5

Postbus 64

3830 AB Leusden

(033) 432 60 00

www.etc-adviesgroepnederland.org

adviesgroep@etcnl.nl

Literatuur

Boomaerts, J. en P. Mur, *Countryside-exchange: de kiem voor succes? Quick-scan van de methode voor versterking van gebiedsprocessen*. Ede: Expertisecentrum LNV, 2004

Greving, J., *Countryside Exchange. Een interessante methode om anders te vernieuwen op het platteland*. Utrecht: InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, 2005

MOVISIE

MOVISIE is hét landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. We bieden toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, zorg en sociale veiligheid. In ons werk staan vijf actuele thema's centraal: huiselijk & seksueel geweld, kwetsbare groepen, leefbaarheid, mantelzorg en vrijwillige inzet. Onze ambitie is daadwerkelijk te investeren in een krachtige samenleving waarin burgers zoveel mogelijk zelfredzaam kunnen zijn.

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg

kwetsbare groepen

vrijwillige inzet

huiselijk en seksueel geweld

leefbaarheid

‘Het kabinet denkt aan een burger die zelfredzaam, mondig en betrokken is, niet door alleen te eisen, maar door te participeren en verantwoordelijkheid te nemen’, aldus het actieprogramma *Andere Overheid* van het ministerie van Binnenlandse Zaken (2003). De zelfredzame, mondige en betrokken burger, zoals men die in Den Haag graag ziet, is op het platteland in ruime mate vertegenwoordigd. Want op tal van plaatsen zetten bewoners zich actief in om de leefbaarheid van het eigen dorp gezamenlijk te verbeteren. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar dat is het niet. Deze vaak unieke lokale democratische cultuur vraagt dan ook permanent onderhoud. Plattelandsbewoners mogen zich gemakkelijk laten overhalen om in het dorpshuis hun stem te laten horen, aan ongericht avondjes uitschrijven heeft niemand iets. Bewoners betrekken bij het maken van dorpsplannen en dorpsvisies vereist structurering.

In *Dorpsbewoners maken het dorp. Toolkit bewonersparticipatie platteland* worden vijf methodieken voor het voetlicht gebracht waarmee dorpsbewoners hun dorp heel precies in kaart kunnen brengen: (1) Dorpsspiegel, (2) PALED-methode, (3) Dorpswaardering, (4) Keukentafelgesprekken en (5) Countryside Exchange. Stuk voor stuk hebben ze hun waarde in de praktijk bewezen. De methodiekbeschrijvingen hebben alle dezelfde opbouw. Allereerst wordt ingegaan op de ontstaansgeschiedenis, de eigenschappen en onderscheidende kwaliteit van elke methodiek, vervolgens wordt de uitvoering stapsgewijs beschreven en tot slot wordt in beeld gebracht wat de methodiek uiteindelijk oplevert. Daarmee vormt deze toolkit niet alleen een staalkaart van de kennis en ervaring die op het Nederlandse platteland met zelfonderzoek is opgedaan, maar reikt ze ook concreet toepasbare instrumenten aan waarmee dorpsorganisaties en gemeenten direct aan de slag kunnen.